

STANDARDFORSIDE TIL EKSAMENSOPGAVER

Fortrolig

Ikke fortrolig X

Prøvens form (sæt kryds)	Projekt	Synopsis	Artikel	Speciale X	Skriftlig opgave
-----------------------------	---------	----------	---------	----------------------	------------------

Uddannelsens navn	Anvendt Filosofi - Aalborg Universitet	
Semester	9. Semester	
Prøvens navn/modul (i studieordningen)	Kandidatspeciale	
Gruppenummer	Studienummer	Underskrift
Navn: Jesper Frost Møller Pedersen	20165727	<i>Jesper Pedersen</i>
Navn: Anders Mærkedahl Justesen	20127026	<i>Anders Justesen</i>
Afleveringsdato	19-04-2022	
Projekttitel/Synopsis titel/Speciale- titel/ opgave nummer	Anvendt Overvågningsetik & New Age Panopticisme	
I henhold til studieordningen må opgaven i alt maks. fylde antal tegn	336000	
Den afleverede opgave fylder (an- tal tegn med mellemrum i den afle- verede opgave) (indholdsforteg- nelse, litteraturliste og bilag med- regnes ikke)	333174	
Vejleder (projekt/synopsis/speci- ale)	Jacob Bo Lautrup Kristensen	

Jeg/vi bekræfter hermed, at dette er mit/vores originale arbejde, og at jeg/vi alene er ansvarlige for indholdet. Alle anvendte referencer er tydeligt anført. Jeg/vi er informeret om, at plagiering ikke er lovligt og medfører sanktioner. Regler om disciplinære foranstaltninger over for studerende ved Aalborg Universitet (plagiatregler): <http://www.plagiat.aau.dk/regler/>

Abstract

The thesis leads with an account of the modern ideal vs. non-ideal theory debate, and its current state in political philosophy. Here we focus on three main distinctions in ideal vs. non-ideal theory: 1) Full Compliance vs. Partial Compliance, 2) Utopian vs. Realistic Theory and 3) End-state vs. Transitional Theory. The first one is concerned with our duties, the second is concerned with feasibility considerations in normative political theory, and the third is concerned with whether normative political theories should identify a perfect societal ideal, or if they should be focused on transitional improvements, without necessarily identifying what *optimum* is.

Following this, we present an account of surveillance ethics. This section is primarily about the normative aspect of surveillance and has functioned as our guideline for analyzing our cases: Wastewater Surveillance in Denmark, The Chinese Social Credit System, and the Pegasus Program. Through Kevin Macnish, one of the leading philosophers on surveillance, we managed to draw out nine principles to refer to in order to measure the justification of an act of surveillance. These nine principles are based on the traditions of *just war* theory, and are as follows: 1) Just Cause, 2) Correct Intention, 3) Authority, 4) Last Resort, 5) Declaration of Intent, 6) Chance of Success, 7) Proportionality in Harm, 8) Proportionality in Means, and 9) Discrimination. Of these, we have put emphasis on proportionality, which will be explained explicitly. Besides these aspects of surveillance ethics, this section will briefly touch upon matters of privacy, based on two different accounts, and other harmful effects of surveillance.

After having established the kernel of surveillance ethics, we present our analysis of the three cases as mentioned above, based primarily on the nine principles introduced through Macnish. Since any definite answers to these normative questions are challenging to come up with, we attempt to engage them from different angles. Much of the theory that the real-life cases are concerned with, is sort of consisting of a lot of gray-areas, which we debate to come to our conclusions in the matters at hand. In the wastewater case we go into how such a surveillance method might be considered ethical compared to the majority of modern surveillance practices, but we also try to modify the scenario to potentially make it harmful, to apply Macnish's surveillance ethics and put them to the test. Then we move on to the Chinese Social Credit System and try to show how certain laws interfere with the considerations in our application of surveillance ethics, where we go further into detail with just how important it is to consider *who* is practicing

the act of surveillance and to what end. Finally in our analysis of surveillance ethics, we move onto Pegasus, where we go into the role of a surveillance tool, where it might be considered necessary and what consequences applying such an invasive tool could have in many facets of society.

Next the thesis looks at the historical and philosophical background of the surveillance concept. We briefly introduce Jeremy Bentham's Panopticon, the design of the penitentiary structure which has laid the foundation for the development of the surveillance concept. Following this we account for Michel Foucault's structural analysis of the Panopticon, and the term *panopticism*, which roughly refers to the mechanisms that create the foundations for people to monitor and discipline themselves through their conscience.

Then we turn to our discussion where we debate several modern surveillance and adjacent contexts, including another glimpse at our cases, mostly through the lens of panopticism, to try and determine to what degree the phenomena might exist today in different aspects of our lives. In our discussion we also return to the ideal vs. non-ideal theory debate, and this time we focus on surveillance in this context, primarily in normative means. We end up siding with a notion of non-ideal theory, since it allows us to engage surveillance as a matter of degree, but we do not entirely negate ideal theory altogether, ending up with a hybrid view, similar to a Rawlsian notion of ideals as points of orientation to navigate by in our non-ideal world, in gray-area matters such as surveillance.

Finally, we conclude that surveillance in and of itself is a neutral concept, but we are certain that in at least most of the contexts we discuss it in, in the modern debate, it is unethically applied. That being said, surveillance can be justified, but a rigorous process of applying ethics has to be undertaken, which simply is not the case for the majority of applied surveillance today.

Indholdsfortegnelse

Indledning	1
Ideal vs. Non-ideal Theory	4
Kevin Macnish - Overvågningsetik	13
Retfærdig krig traditionen	13
Proportionalitet	23
Privatliv, den Afskrækkende Effekt ved Overvågning og NSA-sagen	36
Analyse - Anvendt Overvågningsetik	44
Spildevands overvågning	44
Kinesisk social kredit	55
Pegasus	68
Jeremy Bentham & Michel Foucault - Panopticisme	91
Panoptikonet – Den Filosofihistoriske Baggrund for Overvågningsbegrebet	91
Panopticisme	93
Diskussion	102
Moderne Overvågning og Panopticisme	102
Panopticisme i Vores Cases	104
Overvågning som Disciplineringsmekanisme	111
Ideal vs. Non-ideal Theory i Overvågningstematikken	119
Konklusion	124
Litteraturliste	125

Indledning

“Concealed within his fortress, the lord of Mordor sees all. His gaze pierces cloud, shadow, earth, and flesh. You know of what I speak, [...] a great Eye, lidless, wreathed in flame.”

- Saruman til Gandalf i Ringenes Herre: Eventyret om Ringen (Jackson, 2001)

Mennesker, især i den vestlige verden, har en bemærkelsesværdig iboende tendens til at tænke på overvågning som noget intrinsisk negativt, noget vi ikke vil have sker mod os, måske fordi vi frygter hvordan udførerne af overvågningen kan bruge en del af os selv imod os, måske fordi vi føler os blottede, eller måske fordi vi føler at vi bliver frarøvet noget. Denne tendens har, som citatet ovenfor illustrerer, gravet dybe spor i vores kultur, igen især i den vestlige verden, hvor litterære værker har understreget netop pointen om overvågning som noget negativt, gennem i hvert fald 150 år. Det er stadig en fortælling vi fortæller hinanden i dag, gennem populære Netflix serier, medrivende actionfilm, og socialrealistiske dramaer. Tidligere var dette narrativ om den altoverskyggende big-brother kun materiale for skønlitteraturen, mens fortællingen om det altseende øje i den virkelige verden kun tilhørte opildnede diskussioner mellem konspirationsteoretikere og deres mindre skare af sølvpapirshatte-beklædte følgere. Narrativet om øjet følte måske som en åben hemmelighed for de fleste, men blev ikke sat helt på spidsen i den offentlige debat før omkring 2010'erne, hvor ord som “whistleblower” og “informationslækage” stoppede med at være fremmedord i pressen, mens de sølvpapirshatte-beklædte, for en kort stund, kunne fejre med et selvsikkert “hvad sagde jeg!”. Den glæde, såfremt at den indtraf, måtte dog være kort, da vi alle sammen pludselig blev opmærksomme på hvilken verden vi faktisk levede i, og hvor lidt vi egentligt vidste om hvordan vi skulle forholde os til den.

I Danmark havde vi hørt fortællingerne fra London gennem 00'erne, og de mange CCTV-kameraer, vi havde set pædofile blive snuppet for at uploade børneporno, men vi havde glemt at overveje hvor stort overvågnings-omfanget egentligt måtte være, på dét tidspunkt. Nu levede vi pludselig i en verden hvor vi ikke kunne danne os overblik over omfanget længere, fordi det øjensynligt virkede ustoppeligt og fuldt ud integreret i vores ageren på internettet gennem sociale medier, internethandel, salg af alles data, osv. Men vores litterære narrativ om de mørke intentioner holder stadig fast i os, på mange måder, og selvom vi kan acceptere visse dele af overvågning som neutrale eller positive, så låser vi os alt for ofte fast på en strengt konsekventialistisk forståelse

af konceptet. Der er tilfælde hvor vi har svært ved at snige os udenom nødvendigheden af overvågningen, og den retfærdighed den kan bringe til sager, hvor retfærdighed før var et spørgsmål om ord mod ord. Dette leder vores opgave på sporet af en ny narrativ forståelse af overvågning, i en verden hvor vi ikke kan stoppe dets udvikling, men i stedet må overveje i hvilken grad vi kan finde det acceptabelt, uden at lade os forfalde til det modstridende narrativ; "hvis man ikke har noget at skjule, så er der ikke noget at være bange for".

I dette stykke arbejde vil vi begynde med en mindre diskussion af ideal vs. non-ideal theory, som forudsætning for den politiske/normative filosofi som opgaven beskæftiger sig med. Næsteftter introducerer vi overvågningsetik, hovedsageligt baseret på teoretikeren Kevin Macnish's tekster på området, for derefter at analysere og perspektivere teorien i tre cases: Spildevandsovervågning i Danmark, det kinesiske sociale kreditsystem, og Pegasus, som er et software program udviklet af den israelske virksomhed NSO Group. For at gå i dybden med etikken på de individuelle områder, og for at forsøge at gradbøje hvorvidt overvågning i de enkelte cases kan retfærdiggøres, eller i hvad grad de kan retfærdiggøres, hvis de overhovedet kan retfærdiggøres, vil vi bl.a. via Macnish's teoretisering stille spørgsmål omkring *just cause*, nødvendighed, diskrimination, og især proportionalitet mm. Her er tale om et etisk indblik i diverse scenarier, og i hvad grad de forskellige aspekter i disse scenarier kan siges at være etiske eller uetiske. Efter vores analyse, går vi i dybden med panoptikonet, igennem en kort beskrivelse af Jeremy Benthams eget værk om arkitekturen bag et forbedringshussystem, som havde til hensigt at anvende en overvågningsmetode, der i bund og grund fik sine subjekter til at overvåge sig selv. Panoptikonet, og udtrykket panopticisme, der kommer deraf, vil vi efterfølgende gå mere i dybden med, primært gennem Michel Foucaults analyse og fortolkning af Benthams værk. Disse afsnit er til for at præsentere en kort filosofihistorisk baggrund for det moderne overvågningsbegreb, men derudover vil vi også efterfølgende bruge det til at diskutere panopticisme i en moderne kontekst, først og fremmest ved at vende tilbage til vores cases, for derefter at dykke ned i andre elementer af overvågningstematikken, som vi finder relevante. Her vil vi via Foucaults strukturalistiske analyse af panoptikonet komme ind på i hvad udstrækning fænomenet eventuelt er noget der eksisterer i dag, hvor det kunne eksistere, og hvad indflydelse det har. Til sidst i diskussionen vender vi tilbage til ideal vs. non-ideal-debatten, og i denne omgang med langt mere fokus på overvågning i konteksten. Arbejdet er udført ud fra en problemformulering, der stiller følgende spørgsmål:

Problemformulering

I hvilket omfang er overvågning et fænomen der eksisterer, og hvordan påvirker det mennesker? Hvilke effekter afføder det i os? Til dette stiller sig nogle underspørgsmål: Om overvågning bør udføres, og i hvilket omfang? Kan der i en normativ forstand eksistere forskellige grader af overvågning som er mere eller mindre retfærdige? Hvad er de mest presserende overvågningssager og hvordan kan vi forstå dem ift. en gradbøjning af retfærdighedsspørgsmålet? Eller kan vi helt udelukke det normative aspekt her, og udelukkende forstå disse fænomener i en deskriptiv forstand, uden at skulle gradbøje retfærdighedsspørgsmålet?

Ideal vs. Non-ideal Theory

Hvorfor er *ideal vs. non-ideal theory* vigtigt i forbindelse med overvågningsdebatten?

Når det kommer til overvågningsdebatten, bliver der i konkrete sammenhænge hvor overvågning søges implementeret, næsten altid blusset en debat op omkring overvågning i det hele taget. Det er næsten uanset hvad den konkrete sag drejer sig om, næsten uanset hvor store gevinster overvågningen ville have, og næsten uanset hvor lidt det ville betyde i folks liv. Det er altså et område hvor folk ofte forholder sig principielt. Dette kunne sagtens beskrives som både sund og rationel skepsis overfor et område, der kunne medføre store konsekvenser, men alligevel ser vi hele tiden politikere, erhvervsledere, og andre magtindehavere, der trods alt stadig er mennesker, der øjensynligt prøver at presse citronen fortsat hårdere for at indføre mere overvågning. Ofte ser man også fortalere for mere overvågning, der alligevel fra tid til anden siger at overvågning er noget dårligt. Udover hvad man kan tale om indenfor en almen ramme af politiske floskler og vaghed i en politikers principfasthed, ligger der alligevel en interessant observation. Når Mette Frederiksen siger at hun ønsker et samfund baseret på tillid, da tilliden er faldende i samfundet (Regeringen, 2022), men hun så omtrent en uge efter står fast på, at man har til hensigt at øge massiv overvågning i samfundet (Kildegaard & Dandanell, 2019), så lyder det jo umiddelbart som to ting, der ikke helt spiller overens. Nu skal det heller ikke bare lyde som en kritik, eller en nøje timet heksejagt, af Mette Frederiksen alene, for hun er bestemt ikke alene. Vi kan blive i Danmark, blandt spidskandidater, og rette samme kritik mod Konservatives Søren Pape Poulsen. I februar 2016 havde han skrevet i en pressemeddelelse: "Kampen mod enkelte menneskers dumhed retfærdiggør ikke, at vi alle skal registreres" (Det Konservative folkeparti, 2016) og på trods af den udtalelse blev han i november, samme år, udpeget som justitsminister til at sørge for vedtagelsen af den nyvalgte VLAK-regerings sikkerhedspakke, som indeholdt netop *datalogging* - præcis dét han ikke selv mente man kunne retfærdiggøre med enkelte menneskers dumhed. Måske var dét bare en stille accept han måtte, men han accepterede den alligevel. (Lynard, 2016)

Så hvorfor denne splittelse i noget der alligevel virker principfast? Politikerne, ledere, og andre magthavere er heller ikke alene om at være splittede her. Hvis man stiller spørgsmål om overvågning til helt almindelige mennesker på gaden, vil man hurtigt høre noget tilsvarende. Vage, svingende svar uden et decideret holdepunkt, som taler for overvågning når det kommer til at fange voldtægtsforbrydere eller pædofile på internettet, men stadig med et strejf af

principfasthed, når det kommer til det overordnede begreb “overvågning”, som generelt opfattes negativt. Hvorfor sker dette? Hvad er det for en ramme, der gør overvågning til noget man forholder sig så konsekvent til, mens det samtidig er noget man forholder sig lidt løst og fast til? Det er vores tese, i denne opgave, at der kan trækkes tråde til en fundamental splittelse i traditionen for at udtænke normative love, nemlig den for nyligt opblussede debat om ideal theory vs. non-ideal theory. Det er vores tese, at der med en anvendelse af overvejelserne i denne debat, kan føres til mere klarhed omkring netop svært diskutabile emner som overvågning, og hvordan vi tilgår sådanne emner på en rationel måde. Vi mener altså at have sporet os ind på noget som kan lede til en interessant epistemologisk pointe, som indenfor mange diskussioner af retfærdighed alt for ofte bliver overset/udeladt, måske fordi den for nogle forekommer irrelevant for hvad de end måtte have med at gøre, eller at den forekommer overflødig i det hele taget. Dét mener vi langt fra er tilfældet.

Det er vigtigt først at holde sig for øje, at meget af denne debat/disse debatter fokuserer på ideel/non-ideel teoretisering om/af retfærdighed i særdeleshed. Laura Valentini fra London University College har skrevet en artikel om debatten kaldet ‘Ideal vs. Non-ideal theory: A Conceptual Map’ (2012), hvori hun opsummerer debatten og de udfordringer der indgår i den. Hun anerkender, at en bredere metodisk analyse af metodiske debatter i politisk teoretisering ville kræve mere udfoldelse end hun har plads til i sin artikel (Valentini, 2012, s. 2). Siden vi ønsker at diskutere retfærdigheden i overvågning, giver det god mening, at vi også forholder os til den metodiske fremgangsmåde, som underbygger hele fundamentet for dét vi ender med at kalde retfærdighed. For at afklare om overvågning principielt er retfærdigt eller ej, eller måske eksisterer i en form for gråzone, må vi først kigge nærmere på hvad det er der gør, at det klassificeres som enten det ene, det andet, eller måske det tredje.

Ifølge Valentini kan ideal vs. non-ideal teori-debatten opdeles i tre forskellige fortolkninger:

- *Full Compliance vs. Partial Compliance*
- *Utopian vs. Realistic Theory*
- *End-state vs. Transitional Theory*

Og de tre fortolkninger skal forstås på følgende måde:

Full Compliance vs. Partial Compliance:

- Hvis vi forudsætter denne fortolkning, mener Valentini at debatten fokuserer på spørgsmålet om hvilke pligter og forpligtelser, der gælder for os i situationer med “*partial compliance*”, i modsætning til situationer med “*full compliance*”. (Valentini, 2012, s. 1)

Utopian vs. Realistic Theory:

- Forudsætter vi denne fortolkning, mener Valentini at fokus i debatten er på spørgsmålet om, om “feasibility constraints” bør tilbageholde normativ politisk teoretisering og, i så fald, hvilke former for gennemførligheds tilbageholdelser, der bør betyde noget. (Ibid, s. 1)

End-state vs. Transitional theory:

- For Valentini retter forudsætningen af denne fortolkning debattens fokus over på spørgsmålet om, hvorvidt en normativ politisk teori bør sigte efter at identificere et ideal af samfundsmæssig perfektion, eller om den bør fokusere på transitionelle forbedringer, uden den nødvendigvis også bestemmer hvad “Optimum” er. (Ibid, s. 2)

Full Compliance vs. Partial Compliance

I John Rawls ‘A Theory of Justice’ findes en *full compliance* antagelse. I denne kontekst betyder ideal theory, at man har med en teori at gøre, som er designet under antagelserne 1 og 2 mens Non-ideal theory svarer overfor dette til negationen af 1 og 2.

1. Alle relevante agenter overholder de retfærdigheds-krav, der gælder for dem.
2. Naturlige og historiske betingelser er fordelagtige. Ifølge Rawls må samfundet være socialt og økonomisk udviklet nok til at realisere retfærdighed. (Ibid, 2012, s. 2)

Kun meget få sider i ‘A Theory of Justice’ er dedikeret til situationer med *partial compliance* (altså situationer hvor agenter handler uretfærdigt), og Rawls egen begrundelse for dette er, at ideal theory giver os “den eneste basis for systematisk at kunne omfavne de (mere) presserende problemer [of non-ideal theory] som er hvordan man bør respondere til uretfærdighed.” (Ibid, s. 2) Men det store spørgsmål her er jo hvor langt vi kan komme med en teori som er designet under forudsætningen “*full compliance*”, når vi prøver at forholde os til situationer med “*partial*

compliance”. Ideal theory er i stand til at udpege situationer med *partial compliance* ved at påpege hvad der kræves for “*full compliance*” - men den er bare ikke rigtig i stand til at fortælle os, hvordan vi bør forholde os til sådanne situationer. Valentini skriver, at kritikere af ideal theory ofte påpeger store internationale problemstillinger for at illustrere dette problem med *partial compliance*. Her har emner som racisme og global ulighed dét tilfælles, at de (som problemstillinger) forbliver udholdende fordi mennesker (almene og officielle) er uvillige til at agere på de pligter, som påfalder dem. For disse kritikere er det store omdrejningsspørgsmål i politisk teori derfor “hvad bør vi gøre i situationer hvor andre ikke gør deres del?” (Valentini, 2012, s. 2-3)

David Miller foreslår f.eks. tre brede svar til det ovenstående spørgsmål:

1. “Do your fair share, and no more than that.”
2. “Do more than your fair share”
3. “Do less than your fair share” (Miller, 2011, s. 233)

Valentini bringer herefter en række eksempler på *partial compliance* situationer som illustrerer fordele og ulemper ved indgivelsen af de forskellige svar. Hendes pointe med illustrationerne er sådan set bare at påpege, at der nok bør være en vis skepsis vedrørende muligheden for at identificere et “master principle”, som gør sig gældende i *partial compliance* sammenhænge. Derfor foreslår hun, om end med en anelse forsigtighed, en model for *partial compliance*, hvor “rimelighed” har en betydning. På denne måde kan én af Millers tre svar gives, og vi kan agere ud fra dem efter rimelighedens grænser. Hvad der så dømmes til at være “rimeligt”, i denne forstand, afhænger af omstændighederne. Opgaven for deltagere i debatten handler derfor, for Valentini, om mere konkret at afklare hvad “rimelighed” betyder i den konkrete situation. Eller, sagt på en anden måde, hvad “rimelighedsbegrænsningerne” omhandler - og dét specielt i store komplekse sager, som omhandler hele samfund og dets institutioner. (Valentini, 2012, s. 3-4)

Utopian vs. (more or less) Realistic Theory

Angående de tidligere nævnte “feasibility constraints” (gennemførligheds overvejelser) søger Valentini at afklare forskellen mellem “fuldt ud utopiske teorier” og “realistiske teorier”, og herefter også at skelne mellem mere og mindre realistiske teorier. I den forbindelse starter hun også med at påpege at forsvarere af hhv. “fuldt ud utopiske teorier” og “realistiske teorier” ofte bruger Rawls idealistiske udgangspunkt som argumentatorisk skydeskive, i udfoldelsen af deres egne teorier.

Enten er han for realistisk anlagt for den ene kritiker, eller også er han for idealistisk anlagt til den anden. G.A Cohen, der her kan ses som en form for bannerfører for “utopisk teori”, mener at retfærdighedsprincipper er fuldstændig uafhængige af faktuelle begrænsninger. For ham er retfærdighed bare én værdi blandt mange, og den fortæller os som sådan ikke hvad vi bør gøre i en konkret situation. I stedet afhænger det vi bør gøre af en hensigtsmæssig balance mellem retfærdighed og andre værdier i sammenhæng med de omtalte “feasibility constraints”. På denne måde kan retfærdighed omtales som en form for tidsløs og fakta-løs værdi, og derfor er opgaven for den politiske filosof, ifølge Cohen, snarere hvad vi bør tænke end hvad vi bør gøre. Ifølge Valentini kan opgaven derfor omtales som evaluativ rettere end normativ. Det normative aspekt her, opnås kun når andre værdier end retfærdighed kombineres og afføder en slags “social regulering”. (Valentini, 2012, s. 4-5)

Rawls’ tilgang er i stedet normativ, og her udvikles retfærdighedsprincipper i respons til den shakespearske idé om “the human condition”. Fordi mennesker er forskellige og har forskellige planer og mål med livet, må normative principper etableres, så konflikterende krav, eksempelvis oftest på ressourcer, kan justeres på det vi ender med at kalde retfærdig vis. For Rawls fortæller principperne os altså “hvad vi skal tænke om hvad vores samfund bør gøre”. Valentini siger så, at en bevægelse for at forene disse to perspektiver faktisk også eksisterer. Dét som Rawls kalder “retfærdighed” kunne man godt argumentere for er det samme som dét Cohen kalder for “social regulering”. Med en fod stadig placeret hos Shakespeare, spørger hun pludseligt “what is in a name?” angående retfærdighed, og dét gør hun fordi retfærdighed vel kan betegnes som en værdi, der pålægges speciel interesse, og som også kan afføde rettigheder og andre gode værdier (Den er simpelthen vigtig for os. Så vigtig at man ligefrem føler at man kan agere i retfærdighedens navn). Hun spørger hvorfor vi skulle være så opmærksomme på retfærdighed som værdi, hvis det bare er én blandt mange? (Ibid, s. 5-6) En kritik Rawls ville kunne have rejst af “utopiske tænkere”, som Cohen, er at de også må forholde sig til metafysiske formodninger om eksistensen af retfærdighed, som gør sig gældende på tværs af alle tænkelige (eller mulige) verdener. Rawls model er snarere en hvor man forsøger at designe principper for den verden vi er i nu og her, og så “nærliggende” tænkelige verdener (Ibid, s. 6). Hvor vi måske kunne kalde Cohen for “ekstremt (utopisk) idealistisk” kan vi måske nøjes med at kalde Rawls for “moderat (realistisk) idealistisk”, da han trods alt ikke søger at afklare alle tænkelige etiske udfordringer med sit ideal.

More or less realistic theory

Andre proponenter for non-ideal theory, som er enige med Rawls i, at visse fakta er vigtige for designet af normative politiske principper (som også med sandsynlighed virker i praksis), er dog ikke enige med Rawls i, hvilke af disse fakta, der er relevante for dét. De mener at Rawls' model er alt for idealiseret i det at den afviser vigtige fakta som karakteriserer politik i den virkelige verden. Jeremy Waldron, Bernard Williams, og Raymond Guess er alle tænkere som stiller sig kritiske overfor denne Rawlsianske idé om "circumstances of justice" (Valentini, 2012, s. 6), og påpeger idéen som partiel. Waldron ville f.eks. gerne supplere denne med en "circumstances of politics", som også inkluderer menneskers villighed til at koordinere, samt vores uenighed i hvad der så tæller som retfærdig koordination. Grundlæggende tror denne gruppe, som Valentini kalder "politiske realister" altså på, at politisk filosofi som udgangspunkt må være opmærksom på eksisterende magtstrukturer, og helt droppe naivt optimistiske forestillinger om menneskets natur - som ofte gør sig gældende i den Rawlsianske "full compliance"-model. For dem giver det ikke mening at holde et eksisterende samfund op mod en (måske, i højere eller mindre grad) uopnåelig konceptualisering af en verden, som vi næppe nogensinde kommer til at leve i. Her mener de, at elementer som grådighed, selviskhed, korrupsion, sadisme, osv. bør overvejes og inkorporeres, hvis man faktisk ønsker at guide handlinger i den virkelige verden - og samtidig også vil kritisere eksisterende omstændigheder. (Ibid, s. 6-7)

Valentini mener dog, at der kan laves to læsninger af realisternes kritik her. I én læsning ville de ikke mene at Rawls' fejl er i måden hvorpå han teoretiserer om retfærdighed, men snarere i negligeringen af andre tungt-fakta-bundne sociale idéer (f.eks. fred eller sikkerhed). I denne læsning, mener Valentini at kritikken af Rawls lidt mister sin metodiske tekstur (Hun bruger ordet flavor), og bærer i stedet præg af en kritik af kontemporær politisk filosofis iøjnefaldende besættelse med retfærdighed, og eksklusionen af andre værdier, som måske dominerer dette landskab mere i dag, end det gjorde på Rawls tid. (Ibid, s. 7) I en anden læsning peger Valentini på, at Rawls betragtelige fejl kunne ligge i, at han ikke formår at inddrage alle relevante fakta for at kunne teoretisere om retfærdighed i sig selv. I denne forstand skal retfærdighed forstås som et overordnet socialt ideal, som indkapsler de vigtigste aspekter af politisk værdi. Og Valentini finder flere gode argumenter i denne læsning end den anden. Jo færre begrænsninger fra den virkelige verden, der overvejes i designet af en normativ politisk teori, jo mere praktisk ineffektiv ender dens principper med at være.

- F.eks. kunne den være designet til at respondere til en situation som er anderledes end den vi faktisk befinder os i. (Hvad vi skal gøre, afhænger bl.a. af om der er tale om “*full*” eller “*partial*” *compliance*) (Valentini, 2012, s. 7)
- Fra et motiverende perspektiv er vi måske villige til at opgive en mindre procent af vores løn, men ikke op til 60%, selv hvis den idealistiske retfærdighed kræver det. (Ibid, s. 7)

Men på den anden side, siger Valentini også at jo flere af begrænsningerne, der indlejres i udfoldelsen af politiske principper, jo mere vil disse så til gengæld ligne et ukritisk forsvar af en eksisterende status quo (som ikke nødvendigvis er ønskværdig).

- Overvejer vi f.eks. idéen om de negativt motiverende faktorer ved beskatning, som nævnt ovenfor, og skønner denne idé for meget værdi, kunne vi ende med en situation hvor vi accepterer at ekstremt rige mennesker beskattes meget lavere end de 60% som jo netop er nødvendigt for at retfærdigheden sker fyldest. (For så vidt retfærdigheden selv er interesseret, så burde der her være tale om en *full compliance* sammenhæng, og ikke bare en *partial compliance* sammenhæng.) (Ibid, s. 7-8)

Her nævner hun så Joseph Carens, som foreslår en model, hvor det korrekte niveau af idealisering og den relevante distance mellem “burde” og “er”, må være afhængig af det specifikke mål med teoretiseringen. Her er tanken, at hvis vi vil have en målestok for hvor meget vores samfund fejler sammenlignet med et ideelt ét, så må vi jo ikke overveje for mange begrænsninger i vores ideal. Den ideelle verden må være uden uretfærdig adfærd blandt mennesker. Men hvis vi på den anden side ønsker at designe principper, som med stor sandsynlighed er effektive på trods af menneskers fejlagtige opførsel, så må vi overveje flere begrænsninger. (Ibid, s. 8)

Valentinis store pointe her er at det, i sammensurium af disse forskellige tilgange, faktisk bliver muligt for os at placere politiske teorier på en linje/skala af mere eller mindre realisme. Hendes forslag til en teoris succes afhænger så af at det faktuelle input er *passende*, alt efter det specifikke spørgsmål man forsøger at besvare. Og siden dét fungerer på en sag-til-sag basis, mener Valentini at det næsten er umuligt at finde på én generel regel, som siger noget om hvilket niveau af idealisering, der er korrekt i normativ teoretisering. Hun mener altså, at forskellen mellem Rawls og de politiske realister er, at de hver især forsøger at besvare forskellige spørgsmål, ikke at de er uenige - som sådan. Realisterne leder efter principper, som er effektive her og nu, mens

såkaldte Rawlsians leder efter grunde til at vores verden er fejlagtig sammenlignet med en ideel verden. Derfor mener hun, at debatten om “mere eller mindre realisme” i teorierne kan være en smule misforstået - det handler om det specifikke spørgsmål, man forsøger at besvare, og ikke så meget om hvem der endegyldigt har ret ift. fremgangsmåde. (Valentini, 2012, s. 8)

End-State vs. Transitional Theory

I denne tredje konceptualisering af ideal vs. non-ideal theory debatten, tager Valentini udgangspunkt i Rawls værker, og beskriver ideal theory i form af et langsigtet mål for institutionel reform. Non-ideal theory kan i denne forstand beskrives som *transitional* teori, og spørger altså hvordan det ideelle mål kan nås - som regel med gradvise trin dertil. Rawls mener altså, at non-ideal theory forudindtager ideal theory for at komme frem til netop idealet. Indiske Amartya Sen, en berømt proponent for non-ideal theory, siger at hvis målet med teoretisering om retfærdighed er, at hjælpe os med at forstå hvordan vi gør verden mere retfærdig, så burde vi nok ikke investere så meget tid og energi i hvordan vi gør verden “fuldt ud retfærdig”. For det første mener han ikke at “*end-state*” teori er nødvendigt for at identificere retfærdigheds forbedringer, fordi disse sagtens kan identificeres uafhængigt af en perfekt verden. Altså behøver vi ikke nødvendigvis at konceptualisere noget lignende Star Trek for at være i stand til at identificere racebaseret diskrimination som et problem i vores nuværende verden. For det andet mener han ikke at “*end-state*” teori er tilstrækkeligt for at afgøre de omtalte forbedringer, da der kræves en uddybelse af den målestok, som gør det muligt for os at bedømme den afstand vores samfund har fra at være ideelt. (Ibid, 9)

Mange såkaldte Rawlsians har accepteret de kritikpunkter Sen bringer op her, men holder stadig fast i ideal theory’s vigtighed som et værktøj til at kunne identificere hvor uretfærdig verden kan siges at være. I denne forstand behøver ideal theory ikke ligge forud for non-ideal theory, i en form for “rangering af den korrekte fremgangsmåde”, men de kan eksistere sideløbende med hinanden, og ideal theory kan forblive en vigtig komponent for den politiske filosof til at afklare brede normative foretagender. Andre Rawlsians siger så til gengæld, til Rawls forsvar, at bevægelser i en *transitional* teori både skal være moralsk tilladte og samtidig indeholde sandsynlighed for at ende med succes. Men uden et ideal, som kan påpege hvad der så er tilladt, og hvad der tæller som succes, kan vi ikke fastslå om vi opfylder de krav. (Ibid, s. 9) Valentini diskuterer, ud fra disse argumenter for hhv. *end-state* og *transitional* teori, om vi måske med denne debat, bevæger os i retning af et udforsket område i politisk teori, nemlig analysen af “transitionelle

begrænsninger”. Der er både gennemførligheds begrænsninger, som er fysiske, psykologiske og sociale “facts”, og så er der moralske begrænsninger, som er den moralske pris for transitionen. Til dette siger Valentini, at hvis prisen for mere retfærdighed i vores verden f.eks. er en “hurtig krig”, som indeholder al den død og ødelæggelse som en krig normalt gør, så er denne “hurtige” løsning nok ikke moralsk acceptabel. Eller hvis vi, på samme måde, kan øge retfærdighed i vores verden her og nu, ved at bringe et politisk tiltag på banen (det kunne f.eks. være en form for overvågning), men som måske ender med at umuliggøre en større retfærdighed i fremtiden (f.eks. være en verden, hvor vi har fuld tiltro til hinanden), så er prisen for det politiske tiltag måske også for høj dér. Hun giver altså Amartya Sen ret i at idealet måske ikke er nødvendigt for transitionen, men samtidig giver hun også Rawlsians ret i, at et ideal kan afføde sig normative overvejelser, som bør have indflydelse på hvordan vi laver retfærdigheds forbedringer. (Valentini, 2012, s. 9-10)

Udover hvad vi nævnte i begyndelsen af dette afsnit om overvågningsdebatten overfor ideal vs. non-ideal theory, vil vi, måske lidt kontroversielt, lade denne teoretiske udpensling af ideal vs. non-ideal theory stå for nu, og vende tilbage til den i slutningen af vores diskussion. Derfor vil vi opfordre læseren til at holde denne debat i mente, mens vi ikke dykker dybere ned i den, her og nu. I stedet vil vi nu fokusere på Kevin Macnish’s overvågningsetik, og hans forsøg på at gøre overvågning til et spørgsmål om grad, snarere end et spørgsmål om idealer for/idealet i overvågning, som vi mennesker ellers har en tendens til at gøre det til, når vi betragter det som et ja/nej spørgsmål. Vi mener, at Macnish’s teori kan ses som et eksempel på non-ideal teoretisering af overvågningsspørgsmålet som alligevel indeholder væsentlige pointer fra ideel teoretisering, og netop denne pointe vil vi, som nævnt, vende tilbage til i diskussionen.

Kevin Macnish - Overvågningsetik

Retfærdig krig traditionen

I de næste afsnit går vi i dybden med overvågningsetik, og overordnet set kan det siges om overvågningsetik, at det læner sig mest af alt op af nytte etik. Formålet med overvågningsetikken i projektet, foruden at fastlægge den normative teori på området, er at anvende det i udarbejdelsen, analysen og diskussionen af vores cases, og prøve på at beslutte i hvilket omfang overvågning i de individuelle tilfælde kan retfærdiggøres. Hovedsageligt baseret ud fra Kevin Macnish's tekst 'Just Surveillance? Towards a Normative Theory of Surveillance' vil vi her gå i detaljer med overvågning set fra et etisk perspektiv, hvor Macnish selv mener der i lignende forskning enten mangler en ordentlig sammenhængende struktur, eller at litteraturen mangler at tage højde for kritiske aspekter. Macnish mener at den filosofiske tradition omkring begrebet 'retfærdig krig' både bør og kan anvendes som etisk ramme for de spørgsmål der skal stilles ved en hvilken som helst overvågnings operation, og han mener at denne filosofiske tradition er solid basis for dette, fordi den er historisk lang, overvejet og gennemtænkt. Principperne han låner fra denne tradition, er bl.a. som følger: Hvad er *årsagen* til overvågning? Hvilken *autoritet* har den overvågende? Har der været *hensigtserklæring* til den overvågede? Er overvågning den *sidste udvej*? Hvad er *sandsynligheden for succes* med overvågning? Og er overvågning overhovedet den *proportionelle* respons? Ligeledes skal overvågningsmetoderne være *proportionelle til situationen*, og menneskerne der kommer under overvågning, skal være *passende mål*, mens overvågning af *upassende mål* så vidt som muligt skal begrænses. (Macnish, 2014, s. 1)

Indledningsvist skal det markeres at både brugen af overvågning i udviklede demokratiske lande, såvel som debatten deromkring har fyldt væsentligt mere i årene efter terrorangrebene d. 11 sept. 2001. Siden da er en bredere anvendelse af overvågning blevet billigere og nemmere at udføre, både pga. teknologisk udvikling på området, og pga. den stigende 'perceived threat' mod samfundet. Den offentlige debat omkring overvågning tog dog først for alvor til i styrke i kølvandet på Snowden åbenbaringerne i 2013, da tidligere NSA-analytiker Edward Snowden offentliggjorde institutionens udbredte anvendelse af programmet Prism, der praktisk talt gjorde det muligt for NSA at opsnappe alle signaler alle private folk i USA anvendte via deres computere og telefoner: Alle samtaler, beskedhistorik, søgehistorik, osv. Dette blev bredt anset for at være et af de største overgreb mod privatlivets sfære i moderne tid, begået af en regerings institution (i et frit

demokratisk land). Macnish mener at der på trods af både den tiltagende brug af overvågning, og den dertilhørende tiltagende debat omkring emnet, er blevet forsøgt for lidt at udvikle en systematisk normativ etik om overvågning. Derfor gør han selv forsøget, med udgangspunkt i 'retfærdig krig' traditionen som model, hvorfra det er muligt at skabe en ramme, som overvågning kan bedømmes ud fra, og om nødvendigt, begrænses eller raffineres. Endvidere slår han også fast at denne foreslåede ramme ikke indeholder løsningerne på problemerne vedrørende de mulige skader ved diverse former for overvågning, men at rammen er til for at muliggøre en analyse af etikken ved brugen af disse former, baseret på hvorvidt skaderne på forhånd er identificeret gennem empirisk forskning. Hvis omstændighederne omkring overvågningshandlinger er tvivlsomme, er rammen ligeledes til for at analysere hvordan og hvorfor sådanne overvågningshandlinger er uetiske. (Macnish, 2014, s. 1-2)

For Macnish er det centralt, at det er nødvendigt at opfylde størstedelen af de tidligere nævnte principper for at retfærdiggøre overvågning, med undtagelse af princippet der angår autoritet, som er ønskværdigt men ikke nødvendigt at opfylde. Ergo skal der være en retfærdig årsag, understøttet af en korrekt intention. Overvågningen skal være nødvendig og have sandsynlighed for succes, og overvågningen skal være proportionel og underlagt formel hensigtserklæring (Hvis det er tilfældet at overvågningen er til for at afskrække fra bestemt adfærd). I forhold til de anvendte overvågningsmetoder, må den enkelte overvågningshandling atter være proportionel i den skade den gør, og den enkelte overvågningshandling skal diskriminere så vidt som muligt mellem passende og upassende mål. Enkeltstående kan ingen af principperne derfor ifølge Macnish siges at retfærdiggøre overvågning for sig, men samlet set, hvis de alle er opfyldt, kan overvågning retfærdiggøres, og derudover mener han at alle ni principper udgør en nødvendig og tilstrækkelig retfærdiggørelse for en overvågningshandling. (Ibid, s. 2)

(Indvendinger mod) Retfærdig Krig-tilgangen

Macnish anerkender selv at perspektivet fra retfærdig krig traditionen kan anses for at være kontroversielt i overvågningskonteksten, især da skaderne som konsekvens af krigsførelse generelt er værre end skaderne som konsekvens af overvågning er. Dertil skal det dog også nævnes at overvågning gør skade, bare i et andet og som regel mindre omfang. Selvom dette langt fra er den eneste store forskel på krigsførelse og overvågning, mener han dog også at det kan være et vigtigt element at tage i betragtning i sammenligningen. Han fastslår til gengæld at han ikke forsøger at

ligestille krigsførelse og overvågning, især da forskellen på at være subjekt for krigsførelse tydeligvis er anderledes end at være subjekt for overvågning. Hans sammenligning handler derimod om etik, og er til for på at pointere at der en sammenhæng mellem krigsetik og overvågningsetik, på trods af at sammenligningen ikke er perfekt. Pointen med at anvende retfærdig krig traditionen, er at Macnish mener det muligt at omforme principperne derfra til en effektiv ramme til at analysere overvågningshandlinger: “Through considering the principles pertinent to the ethics of war it will be possible to develop a robust methodology for assessing the ethics of surveillance”. (Macnish, 2014, s. 5)

Dog er der en anden vigtig forskel vedrørende sammenligningen mellem krigsførelse og overvågning, og det vedrører samtykke. Hvor krig sjældent er et resultat af frit valg, er der overvågningshandlinger man kan udsættes for, der i modsætning kan anses for at være et resultat af frit valg. Hvad der i denne kontekst er vigtigt at pointere, er spørgsmålet om skade: Hvis man giver samtykke til at være subjekt til en overvågningshandling, eller direkte anmoder om det, sker der så overhovedet skade ved overvågningshandlingen? Eksempler på dette kunne være mennesker der frivilligt vælger at deltage i reality-tv programmer som Big Brother, folk der frivilligt siger ja til cookies på internettet, folk der giver “demokratisk” samtykke ift. hvilken grad af overvågning der finder sted i det offentlige, eller personer der frivilligt anerkender at de kan være til fare for at skade sig selv eller andre. (Ibid, s. 5) Dette kan siges at have noget at gøre med naturen af overvågning, og alt hvad overvågning egentlig indebærer, at gøre. Eksemplet med Big Brother drejer sig om et tv-program, der lige så meget som noget andet handler om at lade sig blive overvåget for underholdningsprogrammets skyld, og den mulige opmærksomhed og popularitets skyld, mens det sidste eksempel drejer sig om en aftale der er direkte til for at undgå reel skade. Eksempler som disse vedrørende overvågning med samtykke er knap så væsentlige i forhold til hvad vi egentlig gerne vil ind til i vores overvågningsetik, men de er dog stadig vigtige at pointere for atter at understrege hvor bred en vifte af ting paraplyudtrykket “overvågning” egentlig dækker over, og vi vil også vende tilbage til dette punkt senere.

Eftersom vi her er mere interesserede i overvågning uden samtykke, hvortil Macnish skriver “... which I take always to be *pro tanto* harmful.” (Ibid, s. 5) vil vi i forening med ham og hans ideer på området gå videre her med at udpege vores egne holdninger på området. Først og fremmest er vi næsten helt enige: Grundlæggende set når det kommer til hele spørgsmålet

vedrørende overvågning generelt set, er vi begge i overvejende grad imod fænomenet, men vi anerkender begge at der findes undtagelser, og netop undtagelserne til vores forudindtagelser om overvågning er noget af det vi har interesse i at finde frem til med dette projekt, for at opnå et oplyst grundlag at undersøge, analysere og diskutere overvågning som helhed ud fra. Hertil skal vi også have udpenslet begrebet skade, i forhold til hvad subjektet bliver udsat for, som umiddelbart i overvågningskonteksten kan være en bred vifte af udfald. I “bedste” tilfælde kan overvågning bestå i et lille indgreb i subjektets privatliv, som ikke nødvendigvis har nogen negativ konsekvens, mens i værste tilfælde kan overvågning anvendes til direkte udnyttelse af subjektet eller til at tvinge dets handlinger i ufrivillige retninger. Hvad vi så i denne kontekst i forening med Macnish vil pointere er at et af formålene med overvågningsetik delen, netop er at komme frem til de overvejelser der skal til for at opveje skaderne ved overvågning, der er nødvendige for at retfærdiggøre den enkelte overvågnings handling. Skade i forhold til overvågning vil vi også vende tilbage til og gå mere i dybden med senere.

Efter at have været inde på nogle af de mere eller mindre åbenlyse men vigtige distinktioner mellem krig og overvågning, kommer Macnish også ind på hvorfor principperne om krigsetik om muligt er så pragmatiske at overføre til overvågningsetikken, og påpeger at det vigtigste at drage fra krigsetikken, er at principperne præsenteret i denne tradition generelt set effektivt kan anvendes til at indsnævre alle mulige former for skade. “Normally we would seek to avoid harm, but most accept that there may be times in which causing harm could be justified.” Når dette så er tilfældet, ligger retfærdiggørelsen af overvågning så i spørgsmål om hvem, hvad, hvorfor, hvor og hvornår. Endvidere tilbyder retfærdig krig tænkningen her netop retningslinjer til at finde normative svar på spørgsmål som: Hvem *bør* stå for overvågningen? Hvorfor *bør* overvågningen udføres? Hvordan og hvor *bør* overvågning udføres? Mere specifikt kan det siges at retfærdig krig tænkningen både erkender og opfordrer til en indskrænkning af skadelige handlinger, bl.a. igennem tilføjelsen af principperne om nødvendighed, proportionalitet og begrænsning af negative effekter på upassende mål. Macnish understreger, at retfærdig krig traditionen er så brugbar på overvågningsspørgsmålet fordi den er bedre fuldendt end den alternative litteratur på området, og det uden at mangle vigtige principper såsom f.eks. dét omhandlende diskrimination. (Macnish, 2014, s. 6)

Retfærdig Krig og Overvågning (Ni principper)

Efter at have fastlagt hvordan og hvorfor den filosofiske gren indenfor retfærdig krig ikke bare er brugbar i forhold til overvågning, men måske også essentiel til formålet, kommer Macnish mere specifikt ind på hvad han betegner *jus ad speculandum* – retfærdiggørelsen for at anvende overvågning, og udtrykket har han lånt af *just ad bellum* – retfærdiggørelsen for at gå i krig. Først og fremmest skal det pointeres, på trods af at det måske kan forekomme åbenlyst, at en overvågningshandling aldrig må udføres af sjofle, trivielle eller uværdige årsager. Allerede med disse undtagelser taget i betragtning, kan mange former for overvågning derfor udelukkes, men hvad skal der så egentlig til for at retfærdiggøre overvågning, eller rettere, hvad skal der til for at opfylde *just cause* princippet? (Grunden til skelnen er at *just cause* er det første af de ni principper, mens i anledning af alle principperne vil vi også omtale hvor vidt de er retfærdiggjorte for sig.) Hvis man tager en stats rolle i at forsvare dens borgere i betragtning, vil en overvågningshandling rettet mod dette formål lettere kunne opfylde *just cause* princippet. Men når det så er sagt, har stater i diverse sammenhænge brugt overvågning rettet mod andre interesser end den offentlige sikkerhed, som f.eks. til at identificere politiske afvigere, hvilket mange vil mene ikke kan retfærdiggøres. (Macnish, 2014, s. 6)

I forhold til skalaen hvor overvågning udføres, er der nogle passende eksempler fra hver sin ende af spektret, og et enkelt fra et eller andet sted i midten. I et familieforetagende, mener Anita Allen (en anden forfatter på området, som Macnish påstår undlader sædvanligt vigtige detaljer i litteraturen) at forældres overvågning af deres barn altid er retfærdigt. Hun nævner som første eksempel; Columbine skoleskyderierne, hvor ingen af forældrene til de to drenge anede noget som helst omkring deres opmagasinerede våben i hjemmet, og som andet eksempel; overvågning af børns adfærd, hvis de er ved at blive drastisk overvægtige. I begge tilfælde mener Macnish at Allen udelukker spørgsmålene vedrørende berettiget mistanke og passende mål for overvågning, og dette medfører at han forstår hende som at mene noget så ekstremt som; at alle forældre altid bør overvåge deres børn, for at sikre at undgå at de pludselig udfører skoleskyderier. Dertil opstår spørgsmålet også vedrørende nødvendighed, som vi uddyber senere, men spørgsmålet der skal stilles for at holde fast ved princippet vedrørende *just cause* er: Findes der et rimeligt grundlag for mistanke? Hvis svaret er ja, har forældre tilsyneladende *just cause* til at udføre en nøje overvågning af deres børns adfærd. Ydermere i forhold til grundlag for mistanke, skal der

også inkluderes en sans for proportionalitet i forhold til det mistænkelige problem, som vi også vil komme ind på senere i afsnittet. (Macnish, 2014, s. 6-7)

Et sted i midten af skalaen der strækker sig fra statslig overvågning (macro) til forældres overvågning af deres børn (micro), er der et utal af scenarier som kan tydeliggøres. Allen har også her et eksempel; nemlig et vedrørende computer virksomheden Hewlett Packard, som overvågede deres ansatte for at opdage en datalækage. Er en sådan lækage nok til at opfylde kriteriet for *just cause*? Det er med sikkerhed i virksomhedens interesse at vedligeholde og beskytte deres fortrolighed og forebygge lækager, men kun hvis det er af kommercielle interesser og ikke for at forebygge whistleblowing angående 'malpractice' på arbejdspladsen, kan det siges at virksomheden har nogen retfærdiggørelse på sin side i forhold til *just cause* princippet, hvis de vil overvåge deres ansatte. Men problemet vedrørende en virksomheds overvågning af dens ansatte er mere kompliceret end som så, hvis man bl.a. tager med i betragtning den skade overvågning af samtaler af store mængder af uskyldige mennesker vil resultere i, og deriblandt personlige samtaler af varierende arter, for at pågribe én skyldig. Men som tidligere fastslået, er retfærdiggørelse af et enkelt af principperne ikke tilstrækkelig for at retfærdiggøre overvågningshandlingen i sin helhed. Hewlett Packard havde muligvis en *just cause* til at udføre overvågning, men hvis alle virksomhedens ansatte blev udsat for overvågning som resultat, så har responsen været disproportional, og kan derfor stadig ikke retfærdiggøres i sin helhed. (Ibid, s. 7)

Det andet princip fra retfærdig krig traditionen er det der omhandler *korrekt intention*. For at forebygge at bagtanker skal være den motiverende faktor for en krig, kan man i den forbindelse sige at intentionen for at erklære krig bør være den samme som årsagen, og ligeledes virker det også intuitivt at inddrage intention i overvejelserne når overvågning vurderes: Hvis der er valgt en *just cause* som grundlag for overvågning, vil bagtanker hos den overvågende underminere denne sag, som dermed kan anses for bare at være et 'smokescreen' for det ægte motiv bag overvågningen. Men hvordan man på forhånd akkurat skal være i stand til at komme frem til hvorvidt en overvågende ikke har bagtanker med deres overvågning, er svært at sige (Dette vil også blive diskuteret lidt senere).

Dernæst er det tredje princip; det der omhandler spørgsmålet omkring *hvem* der står bag overvågningen, og på hvis vegne. Indenfor retfærdig krig traditionen er det normalt anset at det udelukkende er den suveræne stat, som er den eneste autoritet der kan retfærdiggøres i at erklære krig. Ligeledes i konteksten omkring faktisk national sikkerhed, kan staten anses for at være den bedst egnede autoritet til at udføre overvågning på vegne af dens borgere. Om suverænstaten så overhovedet i sig selv er en legitim instans i udførelsen af overvågning, er et helt andet spørgsmål, men det skal i det mindste siges at hvis en suverænstat mister sin status som moralsk autoritet, så vil en hvilken som helst legitimitet i udførelsen af overvågning qua suveræn også gå tabt. Når det så er sagt, er suverænstaten, i modsætning til i krigskonteksten, ikke den eneste instans som kan retfærdiggøres i at udføre overvågning. Pointen her er at spørgsmålet vedrørende moralsk legitimitet også er vigtigt i en overvågningsetisk kontekst. (Macnish, 2014, s. 7)

Foruden regeringer findes der adskillige andre instanser der enten har, eller vil påstå at de har den moralske basis for at udføre overvågning, og sådanne andre institutioner er bl.a. at finde i pressen, private virksomheder, private detektivbureauer og blandt nogle enkeltpersoner. Selv når det kommer til staten blandt disse former for institutioner, kan man være tilbøjelig til at tøve med at mene at en sådan instans har et legitimt autoritetskrav på at udføre overvågning, bare fordi det er staten det drejer sig om, da man så netop udelukker spørgsmål vedrørende hvorvidt staten overhovedet er legitim som suveræn. I visse tilfælde af totalitære stater kan de bruge overvågning som redskab for deres egen overlevelses skyld, og dermed imod deres borgere for at modarbejde politisk afvigelse. Dette vil tydeligvis bestride just cause princippet, eftersom politisk afvigelse sjældent er en direkte trussel mod staten, men eksemplet er mest af alt til for at pointere at det er vigtigt også at stille spørgsmål ved statens autoritet. På den anden side, hvis nogen instans skal gøre krav på den moralske autoritet til at udføre eller tillade overvågning, er statens legitimitet netop i de fleste tilfælde (mindst) betragtningsværdig. I de fleste staters tilfælde er pligten til at forsvare deres borgere forankret i grundlove eller forfatninger, og til dette formål kan overvågning sagtens være en medvirkende faktor, og desuden bør alene frygten for korruption eller totalitære tiltag ikke overskygge behovet for at beskytte offentligheden. Spørgsmålet angående staters moralske legitimitet i forhold til overvågning bør derfor kobles til spørgsmålet angående staters moralske legitimitet overhovedet, og ydermere skal disse spørgsmål kobles til hvad sandsynligheden for eller udbredelsen af korruption egentlig er i en moralsk legitim suverænstat. (Ibid, s. 7-8)

Tilbage til spørgsmålet vedrørende andre instanser end statens legitimitet i forhold til at udføre overvågning. Hvis en stat har den legitime autoritet, kan denne legitimitet overføres til nogle af disse andre instanser, som f.eks. private overvågnings virksomheder, som så udfører overvågning med statens mandat? Kan en fri presse gøre krav på den moralske legitimitet uafhængigt af staten? I dette tilfælde kan det ofte siges at pressens moralske legitimitet vil stige i takt med at statens falder, for netop at kunne holde staten til ansvar. Men foruden princippet omkring autoritet vil det også i andre instansers tilfælde være nødvendigt at have de andre principper med, såsom formål og proportionalitet, for at kunne retfærdiggøre overvågning. Automatisk at give en instans indenfor pressen moralsk legitimitet i forhold til at udføre overvågning, bare fordi det er pressen, er f.eks. utilladeligt, da man så i sådant omfang vil give paparazzi "journalistik" samme moralske autoritet som seriøs og kritisk politisk journalistik. Man er ikke berettiget i at udføre overvågning, bare fordi man er en interesseret instans. Om den overvågende er etisk troværdig i måden hvorpå de foretager deres indsamling, opbevaring og brug af relevant såvel som irrelevant information, er dermed til åbenlys bekymring. Sådant bekymring kan i en vis grad reguleres af staten, men hvor sådan regulering er mangelfuld, eller ikketilstedeværende, så skal der i en overvågningshandling stilles spørgsmål ved den overvågendes autoritet, om de har statens mandat eller ej. (Macnish, 2014, s. 8)

Det fjerde princip i retfærdiggørelsen af en krigserklæring er det der omhandler nødvendighed, eller rettere spørgsmålet; er det *sidste udvej*? I relation til spørgsmålet vedrørende krigsførelse, er der udbredt debat om nødvendighedsprincippet, og ligeledes i forhold til overvågning er facit uklart. Noget af det eneste der egentlig kan siges klart og tydeligt i nødvendigheds-konteksten når det kommer til overvågning, er at der i mange tilfælde hvor overvågning bliver udført, kunne have været anvendt andre mindre skadelige metoder til at opnå målet med den enkelte overvågningshandling. Derudover kan det siges at for at retfærdiggøre nødvendighedsprincippet, og netop ty til overvågning som sidste udvej, skal disse hypotetiske andre og mindre skadelige metoder afprøves først, og dertil skal det selvfølgelig også nævnes at sådanne metoder kan kompromittere i hvad grad en overvågningshandling derefter kan holdes hemmelig for den overvågede. (Ibid, s. 8-9)

I forlængelse af spørgsmålet om at forudindtage resultater af overvågning, kommer så det femte princip; det der omhandler *formel hensigtserklæring*. Ved første øjekast kan det

selvfølgelig virke kontraintuitivt at foreslå at erklære at man vil overvåge nogen, da selve sådan en erklæring næsten utvivlsomt vil ændre den overvågedes adfærd. Men det er netop kun i tilfælde hvor formålet med overvågning er afskrækkelse eller adfærdsændring, at det kan siges at dette princip skal retfærdiggøres. Nogle eksempler kunne dreje sig om opsætningen af nye fartfælder, som jo netop har til formål at sænke hastigheden hvor end de bliver sat op, eller kameraer i offentlige rum, til afskrækkelse for kriminalitet som vold, overgreb og tyveri. I alle tilfælde hvor det sker, står de relaterede myndigheder som regel i spidsen for at gøre offentligheden opmærksomme på disse nye tiltag for at sænke hastigheden i trafikken, eller formindske kriminalitet i det offentlige generelt, igennem dertilhørende lokale nyheder og via officielle skilte og markeringer. Derudover i forhold til dette princip kan det også siges at organisationer som decideret arbejder med overvågning, som f.eks. efterretningstjenester, bare i kraft af at eksistere kan være afskrækkende og ændre folks adfærd. (Macnish, 2014, s. 9)

Det sjette princip er det der omhandler succes; for at kunne retfærdiggøres, skal en overvågningshandling have en rimelig *sandsynlighed for succes*, og dette princip trækker derfor også på princippet vedrørende formålet med overvågning. Da de fleste overvågningshandlinger i en eller anden udstrækning kan siges at være til for at indsamle information, kan det dermed siges at hvis sandsynligheden er lav for at en specifik overvågningshandling indsamler den ønskede information, kan den ikke opfylde dette retfærdiggørelsesprincip. Den indsamlede information fra en overvågningshandling, der bliver udført uden en rimelig sandsynlighed for succes, kan både være irrelevant, potentielt set af sjofel karakter, og vil modstride hvorvidt handlingen overhovedet er understøttet af en just cause. Ligeledes kan det siges at hvis en overvågningshandling bliver udført f.eks. for at afskrække fra kriminalitet, og handlingen ingen virkning har på den specifikke kriminalitet den er til for at afskrække, vil det også i sådant et tilfælde være nødvendigt at stille spørgsmålstegn ved hvorvidt den implementerede overvågning bør fortsætte eller ej. (Ibid, s. 9)

Det syvende princip omhandler proportionalitet, og er et af to mere sammenhængende principper, som i dette første tilfælde drejer sig om hvorvidt den forventede skade ved overvågning er proportionel til anledningen: Den forudsigelige skade som overvågning kan resultere i, skal være proportionel til årsagen hvorudfra overvågningen retfærdiggøres. Det at anvende overvågning skal så at sige være en proportionel respons til anledningen. Da proportionalitet som begreb ofte er uklart, skal det siges at udgangspunktet for at diskutere det er at intuitivt set kan

mange handlinger anses for at være disproportionale. Men derudover er det ikke ligetil at beslutte hvilke overvejelser der skal indregnes for at konkludere hvad en egentlig proportionel handling er. (Macnish, 2014, s. 9)

De sidste to principper handler mere om midlerne anvendt til at udføre overvågning, end om retfærdiggørelsen der skal til for at udføre overvågning. Disse principper betegner Macnish som *jus in speculandum* – retfærdiggørelsen for midlerne til overvågning, og igen har han lånt udtrykket af *just in bello* – retfærdiggørelsen for den specifikke krigshandling. Det ottende princip, er det andet der omhandler proportionalitet. Som med det lignende princip nævnt ovenfor, handler dette princip om hvorvidt responsen til en anledning er proportionel, men i modsætning handler dette mere om individuelle situationer: Er selve den anvendte overvågningsmetode proportionel til situationen den bliver udført i? Jo mindre ekstrem anledningen til overvågning er, des mindre indgribende og gennemtrængende bør den dertilhørende overvågningsmetode netop være. Nogle eksempler: CCTV-kameraer i et lokalområde er en mere proportionel respons til biltyverier end telefonaflytning, og hacking af e-mails vil være en mere proportionel respons til at fange en udenlandsk spion, end til at fange en ansat der er mistænkt for at stjæle papirklips. Efter dette afsnit, har vi et helt afsnit hvor vi går i detaljer med proportionalitetsbegrebet, som lader til at udgøre de to vigtigste punkter i Macnish's principper for overvågningshandling. (Ibid, s. 9-10)

Det niende og sidste princip er det der omhandler diskrimination. Dette drejer sig om hvorvidt de overvågede er legitime eller illegitime mål for den individuelle overvågningshandling. Den mest praktiske tilgang er i første omgang at overveje en kontekst af sikkerhed eller besvarelsen af kriminalitet; legitime mål vil være personer der er skyldige i at udgøre trusler mod sikkerheden, eller skyldige i at begå kriminalitet, og illegitime mål er alle der er uskyldige. Hvis det er opstillet sort på hvidt på denne måde, er formålet med diskriminationsprincippet således at pege overvågning i retning af de skyldige, og væk fra de uskyldige. Men, princippet bliver besværliggjort i kraft af at overvågning ofte udføres for at determinere skyld eller uskyld hos den overvågede, og dette introducerer et dilemma: Hvorvidt en overvågningshandling kan retfærdiggøre dette diskriminationsprincip, kan måske kun blive fundet frem til igennem overvågningshandlingen, og hvis den overvågedes status er ukendt i forhold til hvorvidt det er et legitimt eller illegitimt mål, kan retfærdiggørelsen af dette princip siges at være op til held. Hvis det ikke skal være op til held, skal der i forvejen eksistere beviser mod målet for overvågningshandlingen, og sådanne

beviser kunne jo netop udgøre en stor del af retfærdiggørelsen for at udføre overvågningen. Hvis det er tilfældet at der er stærke beviser til grunde for at retfærdiggøre en overvågningshandling, men den overvågede viser sig at være uskyldig i hvad end personen er under mistanke for, kan diskriminationsprincippet så stadig siges at have været opfyldt. Men hvis der ingen beviser har været til grunde for at retfærdiggøre en overvågningshandling, men handlingen stadig blev udført, vil det være et klart brud på diskriminationsprincippet, uanset resultatet. Diskriminationsprincippet vil vi også komme mere ind på i afsnittet der uddyber proportionalitet nedenfor. (Macnish, 2014, s. 10-11)

For at opsummere: Det er nødvendigt at tage stilling til *hvem* der står for overvågningen, om har de en *just cause* for overvågningen, om de har bagtanker med overvågningen, om overvågning er deres *sidste udvej*, om de har erklæret hensigt med overvågningen, om de har en sandsynlighed for succes med overvågningen, og om overvågning er proportionel i anledningen. Derudover er der også de to principper i forhold til metode; er midlerne i overvågningen proportionelle i forhold til det ønskede mål, og diskriminerer overvågningen mellem legitime og illegitime mål. (Ibid, s. 11)

Proportionalitet

Macnish skriver også andetsteds om proportionalitet i overvågning, og om retfærdiggørelsen af overvågningshandlinger lånt fra retfærdiggørelsen af krigshandlinger i traditionen om retfærdig krig. Vi vælger at bringe en uddybning af Macnish's proportionalitetsbegreb, da vi i udfoldelsen af hans ni kriterier for overvågning, kom til kort når det handler om at kortlægge hvordan man helt præcist måler proportionalitet i sociale sammenhænge. Der kan siges noget meget vagt om en *følelse* man kan have om proportionalitet, men sådan en følelse kommer som regel lige forud for en efterrationalisering af hvorfor man følte sådan. Sådan kan det i hvert fald lyde. I 2015 udgav Macnish en filosofisk artikel, hvori han beskrev sit proportionalitetsbegreb, som værende nogenlunde tilsvarende til "appropriateness", som underkategorien "excessiveness" også hører ind under. I diskussioner vedrørende *jus in bello* har Macnish bemærket, at nogle forfattere opfatter "necessity" som en separat betingelse for retfærdige krigshandlinger, mens andre ser det som en del af proportionalitetsbetingelsen. Her vil Macnish skelne mellem hvad han kalder snæver proportionalitet (proportionalitet separat fra nødvendighed) og bred proportionalitet (proportionalitet

og nødvendighed i sammenfatning). Macnish beskæftiger sig mest med den snævre proportionalitet, da han mener, at nødvendighed er et koncept som bør diskuteres separat fra proportionalitet, hvilket også kommer til udtryk når han klassificerer nødvendighed som nummer 4 af sine 9 principper, og ikke bare som en del af proportionalitet. Grunden til dette er, ifølge Macnish, at når nødvendighed indlejres i proportionalitet (den brede forstand), kan en respons/handling pludselig kun beskrives som “proportional” eller “disproportional”. Muligheden for at en respons/handling kan være “proportional, men ikke nødvendig”, udelukkes af indlejringen af nødvendighed i proportionalitet. (Macnish, 2015, s. 6-7)

I artiklen vender Macnish den samme pointe, som han nævner i sit princip om proportionalitet. Nemlig at begrebet og selve konceptualiseringen af proportionalitet har sine rødder i den matematiske verden, hvor blandt andre Euclid oprindeligt brugte begrebet i forbindelse med relationerne mellem forskellige former. Det er først lang tid efter, at proportionalitetsbegrebet finder vej ind i etiske overvejelser. Det er f.eks. forholdsvist let at bedømme proportionaliteten mellem to fysiske objekter, da det nærmest kun kræver øjne. Ganske vist bliver det naturligvis sværere at bedømme proportionalitet mellem to objekter, hvis man f.eks. lider af problemer med afstandsbedømmelse, men generelt kræver sådan en bedømmelse ikke meget mere end dét. Objekter kan måles med grader af nøjagtighed og sammenlignes. Dét er let nok. Proportionalitet i menneskelige handlinger er straks meget sværere at bedømme. (Ibid, s. 7)

Når vi overfører proportionalitet til etik, rejser der sig ifølge Macnish, en række protester mod dét, hvilket blandt andet indeholder, men ikke er begrænset til: At der først og fremmest ikke skulle være nogen hæmmende effekt ved en proportionalitetsregel. For det andet, at politisk omskrivning kan finde sted, altså at den ene af to modstridende politiske positioner kan hævde at en sag, bedømmelse, lov osv. er proportional, mens den modsatte part kan hævde at den er disproportional - sådanne politiske stridigheder kan blive ved med at omskrive proportionaliteten af en sag, nærmest ud i det uendelige. Og den sidstnævnte protest omhandler elasticiteten af proportionalitet, som nogle tænkere alligevel mener må have definitive grænser, og fordi det er så svært at definere de grænser, giver det ikke meget mening at kigge på proportionalitet. I visse tilfælde kan vi endda direkte afvise at der skulle være nogen grad af elasticitet overhovedet (Brugen af/trussel med brugen af kernevåben kunne eksempelvis være en sag nærmest uden grader af elasticitet). (Ibid, s. 7-9)

Alle disse protester vil Macnish afvise. For det første fordi et princip ikke bare skal efterlades fordi det ikke har en direkte hæmmende effekt (Skulle man derfor også efterlade princippet om at mord er forkert, bare fordi det ikke direkte forhindrer mordere i at begå mord?). For det andet fordi de fleste moralske regler, i et eller andet omfang, kan omskrives til at passe til en lang række forskellige situationer, og derfor bør der i tilfælde med politiske stridigheder overvejes alle de pågældende situationer, som er på spil i stridigheden, før man når til en endelig kompromisløs konklusion. Og for det tredje, bare fordi proportionalitet er et svært koncept at anvende følger det ikke at det ikke kan eller ikke skal anvendes. Der er stadig eksempler på elasticitet i forskellige overvågningshandlinger, så selvom vi kan bedømme den fiktive overvågningsstat i George Orwells 1984 til at være disproportional og langt ud over det acceptable, så er der stadig tilfælde hvor vi kunne tale om proportionel overvågning, som f.eks. politiets overvågning af kommunikationen hos en velkendt gangsterboss, som stærkt formodes at være bagmanden bag en lang række mord. (Macnish, 2015, s. 7-9)

At måle proportionalitet

Grundet den øjensynlige forskel på at måle matematisk proportionalitet og etisk proportionalitet, mener Macnish at den første ting, der skal afklares, er hvad der skal måles i det hele taget. I matematikken kunne man måle proportionalitet ved f.eks. at sammenligne højde og bredde, og ligeledes mener Macnish at man her kan måle proportionalitet i handlinger ved at sammenligne skade og fordele, såvel som hvem der er subjekt for denne skade eller fordel. I denne sammenhæng trækker han på Thomas Hurka, som i forbindelse med krig skriver om at afveje fordele og ulemper mod hinanden “i balance”, og det er denne idé, som Macnish mener kan overføres til overvågning. (Ibid, s. 9)

Hurka siger først og fremmest, om fordele: “the relevant goods [in proportionality] are only those contained in the just causes” (Ibid, 9). Og i Macnish’s læsning af Hurka betyder dét, at kun de “goder”, som er til stede i sagen der retfærdiggør at gå i krig, bør tælle på vægtskålen, når vi overvejer at gå i krig. Alle andre “goder”, som måske kunne komme nogen til fordel, men som ikke i sig selv retfærdiggør en krig, bør ikke tælle i retfærdiggørelsen af krig. Med denne betragtning stiller Thomas Hurka sig faktisk direkte i opposition til den klassisk konsekventalistiske position, (Og i mange sammenhænge vante tankegang) om at alle fordele og alle ulemper bør balanceres mod hinanden før det optimale resultat kan bestemmes. Macnish påpeger også at

sådanne konsekventalistiske argumenter da også kan føre til kontraintuitive og måske endda direkte ulogiske konklusioner. Hvis en mindre fordel for et flertal kan retfærdiggøre ulemper/død for et lille mindretal, så er der snart ingen grænser for hvor langt vi kan gå for flertallets fordele. Her forestiller Macnish sig endda en situation, der kunne minde lidt om Netflix fænomenet Squid Game: Vi kunne sådan set ende med at konkludere, at hvis nok mennesker er underholdt af en eller anden vilkårlig krig, måske ved at følge den på TV, så er dét nok til at retfærdiggøre krigens fortsættelse og involverede aktørers død. Det konsekventalistiske udgangspunkt er altså ikke godt nok for hverken Hurka eller Macnish. (Macnish, 2015, s. 9-10)

Selvom anden verdenskrig var med til at sætte skub under den Amerikanske økonomi efter depressionen i 1930'erne, mener Hurka at det ville være forkert at medregne dette som en fordel ved krigen, som kunne modregnes de millioner faldne og/eller andre grusomheder som begået under krigen eller som blev en konsekvens af den. Den konsekventalistiske position kunne sådan set godt ende med at konkludere, at det ville være proportionalt at føre krig mod et andet land udelukkende grundet de økonomiske gevinster, der kan være ved en krig. Men Hurkas position er stålfast: "... killing cannot be justified by merely economic goods, and the same is true of many other goods" (Ibid, s. 10). Til dette udsagn knytter Macnish et nyt begreb som han kalder "peripheral benefits" eller "perifere fordele", som vi vil kalde det, i denne opgave. De perifere fordele inkluderer således f.eks. økonomiske fordele, teknologisk udvikling, og tilmed også forestillingen om den blodtørstige soldat, der kunne få tilfredsstillet sin kedsomhed ved at blive sendt i krig. Alle disse "fordele" er ganske vist reelle fordele, men i Kevin Macnish's optik er de perifere i forhold til de overvejelser, som faktisk bør tælles med i balanceringen af proportionalitet. (Ibid, s. 10)

De fordele som i stedet bør betyde noget for balanceringen af proportionalitet er de fordele som Hurka mener er "Contained in the just causes". Hurka skelner selv mellem to typer "just cause", hvoraf den ene er "sufficient just cause" eller "tilstrækkelig retfærdig sag" - det værende de sager som i sig selv tilstrækkeligt opfylder betingelsen for retfærdighed. Den anden er "contributing just cause" eller "kontribuerende retfærdig sag", som er den slags sager, der ikke i sig selv retfærdiggør kampen. Men såfremt at en tilstrækkelig retfærdig sag er til stede, kan kontribuerende retfærdige sager være legitime mål at forfølge i kampens hede, og kan endda også være med til at styrke retfærdiggørelsen af den tilstrækkelig retfærdige sag. Her er det værd at nævne,

at hverken Hurka eller Macnish er i stand til at finde frem til en fællesnævner for, hvad der giver de bidragende retfærdige sager deres status som således, og altså må man håndtere dem fra sag til sag. (Macnish, 2015, s. 10-11)

Altså står vi tilbage med tre underkategorier af retfærdige sager: De tilstrækkeligt retfærdige sager: Sager som er tilstrækkelige at gå i krig over. Bidragende retfærdige sager: Sager som ikke er tilstrækkelige at gå i krig over, men som kunne tilføje vægt til en tilstrækkeligt retfærdig sag. Og sidstnævnt de perifere fordele: Sager som ikke er tilstrækkelige at gå i krig over, og som ikke kan tilføje yderligere vægt til en tilstrækkeligt retfærdig sag. Når det kommer til proportionalitet, kunne alle tre omtales som fordele ved krig, men som det nu står klart bør alle fordele ved krig ikke medregnes i krigens retfærdiggørelse. Hvorvidt en krig er proportionel eller disproportionel kan altså således "skematiseres" med Hurkas analyse, og den samme ide vil Macnish altså overføre til proportionalitet i overvågning. (Ibid, s. 12)

Parallellerne er heller ikke svære at få øje på her. Man kunne eksempelvis meget simpelt forestille sig et bysamfund hvor borgere oplevede at blive udsat for gentagne overfald af en voldtægtsmand eller en seriemorder. Efter utallige overfald, og intet nyt fra den lokale kommissær Barnaby, beslutter byrådet sig for at indføre mere overvågning i byen, formentligt i form af nogle overvågningskameraer, for at finde forbryderen. I dette tilfælde ville den tilstrækkeligt retfærdige sag være at stoppe forbryderen, da dét er sagen der retfærdiggør overvågningskameraerne. En bidragende retfærdig sag kunne f.eks. være en utilsigtet generel stigning af tryghed i nattelivet, da det viste sig, at overvågningskameraerne nedbragte antallet af slagsmål foran de lokale barer. Dét ville måske være en tilstrækkeligt retfærdig sag til overvågning, hvis der f.eks. var tale om mange slagsmål, eller måske endda banderelaterede slagsmål, men så længe der bare er tale om en lokal alkoholiker, der hver anden eller tredje måned får en lussing af egen fri vilje, så ville dét nok ikke i sig selv retfærdiggøre overvågning af alle mennesker i bymidten. Slutteligt ville perifere fordele i dette tilfælde bestå af ting som overvågerens lykke over at følge lydløst med i andres tilværelse (Ala hovedpersonen i *Das Leben der Anderen*), eller en eller anden masochist, der bor i byen, og hver aften oplever stor tilfredsstillelse ved at gå fra kamera til kamera og spise bananer, eller noget i den stil. Den slags fordele bør slet ikke tælle med i balanceringen af proportionel overvågning.

Macnish gør sig dog også den overvejelse, at det i visse tilfælde kan være svært at skelne mellem hvad der er bidragende retfærdige sager, og hvad der er perifere fordele, da der ikke som sådan er noget der adskiller de to kategorier, udover hvad man kan sige på en case-to-case basis. Vores andet eksempel med den utilsigtede gode konsekvens af overvågning i bysamfundet, ville Macnish nok udfordre som værende perifer, fremfor at være en bidragende retfærdig sag. Problemet for Macnish er her at inkludere forbrydelser, der egentligt ikke er bevis for, som bidragende retfærdige sager, da det i visse tilfælde kunne svinge balancen for hurtigt mod afgørelsen "proportional", i sager som vi ikke er sikre på, er proportionale. Han bringer selv et eksempel om en terrorist, som man under overvågning opdager, også er indbrudstyv, og her giver det næsten sig selv, at man klapper sig selv på skulderen over også at have fanget indbrudstyven - det bidrager til den retfærdige sag som var at overvåge terroristen. (Macnish, 2015, s. 12-13)

Men vender vi situationen rundt og modificerer den lidt så vi har at gøre med en formodet indbrudstyv, som vi ønsker at overvåge, bør det så betyde noget for vores overvejelser af overvågningens proportionalitet, at vedkommende *potentielt kunne* være terrorist? Eller at vedkommende *potentielt kunne* være pædofil, eller voldtægtsforbryder? Ganske vist har vi ingen beviser for noget af det på nuværende tidspunkt, men det *kunne* vi jo få, hvis vi igangsatte overvågningen. Macnish mener altså, at hvis der ikke er nogle beviser for noget af det, så er det svært at tælle det med som en bidragende retfærdig sag i balanceringen af proportionaliteten af den overvågning man ønsker at udføre. For mange af disse potentielle bidragende retfærdige sager, som egentligt er potentielle perifere fordele når det opstilles således, kan hurtigt få det til at lyde som om, at man bare fisker efter undskyldninger for at udføre overvågning, uanset om det er proportionelt eller ej. Macnish siger også selv, at detaljen i hvad der tæller som perifere fordele eller bidragende retfærdige sager jo afhænger af den tilstrækkeligt retfærdige sag, men kræver måske også en længere og velkommen diskussion, som går ud over hans egen formåen i den litteratur han har udgivet på nuværende tidspunkt. (Ibid, s. 12-13)

Skader

Fra fordele til ulemper rusker Macnish videre i Hurkas beskrivelser af retfærdig krig for at finde paralleller til sin egen ide om retfærdig overvågning, og ligesom det bragte ham på sporet af krigens fordele, tager det ham nu videre til krigens ulemper, eller skade. Hos Hurka er der ikke de samme kvaler ved hvilke ulemper, der bør tælle med i balanceringen af proportionalitet, som der

var med fordelene. Hvor de økonomiske fordele ved krig aldrig måtte tælles med i proportionalitetsbalanceringen, bør alle økonomiske ulemper eller skader utvivlsomt medregnes, men derfra følger det ikke nødvendigvis at alle ulemper/skader bør overvejes ligeligt. Macnish siger, at det samme gør sig gældende i overvågning, hvor man eksempelvis kunne forestille sig en stærkt formodet terrorist, som er i gang med at bygge en bombe. Man ønsker så at overvåge vedkommende for at bekræfte dét, men pludselig står man overfor det etiske dilemma, at dét ville være et brud mod vedkommendes privatliv. Macnish mener så, at der i tilfældet med en stærkt formodet terrorist, hvor meget bevis peger mod terrorisme, ville være tale om en skade mod vedkommendes privatliv, som er formindsket i vægt. (Macnish, 2015, s. 13-14)

Her peger han på, at selv personer som afviser samfundet, oftest stadig har en interesse i deres anstændighed, og altså ikke ønsker den slags overvågning begået mod dem, og altså betyder den påførte skade altså noget her, og bør tælles med i proportionalitetsbalanceringen. Men den bliver "lettere" på vægtskålen, i kraft af hvad vedkommende end har gjort for med god grund at fortjene sin status som "potentiel fare for samfundet". Talte vi bare om en brun mand iført en turban, ville dét selvfølgelig ikke være tilstrækkeligt til at profilere manden som potentiel terrorist, og klar til at blive overvåget. Men var der nu tale om en person med tvivlsomme kontakter, som står bag en blog om samfundets hedonistiske erodering, har flere voldsdomme mod f.eks. jøder bag sig, og som for nyligt har indkøbt en god mængde fuldautomatiske skydevåben, så var det måske mere begrundet. En formindsket vægt af skaden ved overvågning ville også finde sted i tilfælde hvor nogen ikke handler af egen fri vilje. Det kunne være tilfælde hvor nogen blev tvunget til at gøre noget forkert, f.eks. en terrorhandling, da der ellers ville ske noget med vedkommendes familie. Selv her ville skaden af overvågning veje mindre, alene grundet de handlinger som vedkommende jo reelt ender med at udføre, af fri vilje eller ej. Har vi i stedet at gøre med en sag som involverer at familierne bliver henrettet af terroristerne bag hele aktionen, hvis overvågningen bliver opdaget, så tænker man måske at dét burde ændre udfaldet drastisk. Men både Hurka og Macnish, når de henholdsvis diskuterer menneskeskjold i krig, eller overvågning med dette scenarie til følge, står fast på et princip om ansvar her. Selvom det, for dem, tæller med i balanceringen, at der er så kyniske kræfter bag (og at det sikkert også burde betyde en hel del), så er det stadig en skade med formindsket vægt, da skaden ultimativt ligger på terroristernes side, og ikke ordensmagtens, som jo i første omgang har til opgave at forhindre terrorangrebet. (Ibid, s. 14-15)

Tid og sandsynlighed

Hos Hurka er tid en væsentlig faktor i balanceringen af proportionalitet i krig. Her peger han på, at hvis der er rimelige forudsigelser i sigte, så bør der ikke være nogle begrænsninger på hvilke sigtbare fordele og ulemper/skader, der tæller med i balanceringen. I Hurkas tilfælde med krig kunne dette eksempelvis omfatte muligheden for en krig, der slutter alle krige, som derfor vejer som en meget tung fordel, mens det i den anden ende eksempelvis kunne være en atomkrig, der medfører en ufattelig mængde destruktion. Igen, mener Macnish, at dette kan overføres til proportionalitet i overvågning. Her mener han at alle forudsigelige fordele og skader, uanset hvor fjerne de er fra selve overvågningshandlingen, bør tages i betragtning, når man overvejer hvorvidt handlingen skal udføres. (Macnish, 2015, s. 15)

Som et eksempel på dette nævner han de langsigtede konsekvenser det kan have for samfundet når der udføres overvågning. Børn som vokser op i skolen under konstant overvågning af kameraer og/eller biometriske identifikationsprocesser, vil måske opleve ikke at kende til værdien eller formålet med disse procedurer. De bliver i sidste ende så mondæne, at de også udenfor skolen bare bliver en del af hverdagslivet, og alle der går i protest over procedurerne vil efterhånden blive set som afvisende den basale beskyttelse som overvågningen giver. I sidste ende vil modstandere af overvågning, i kraft af normaliseringen af overvågning, blive betragtet med mistillid af resten af samfundet. Dette skrækscenarie munder ud i at tillid ikke længere vil være baseret på en idé om almen mellem menneskelighed, eller en tro på det gode i menneskets natur, men snarere baseret på konformitet til overvågningssystemerne. Denne overvejelse vejer altså ret tungt i den ene ende, når det kommer til balanceringen af proportionalitet. Skulle man forsøge at vende den rundt, og væk fra dette skrækscenarie, så siger Macnish, i tråd med Hurka, at hvis man kunne forestille sig et overvågningssystem, som eksempelvis kunne garantere enden på alle fremtidige terroraktioner, eller noget lignende, så ville det veje tungt på den anden ende af vægtskålen. (Ibid, s. 15)

Dog erkender Macnish, at ikke alle fordele eller skader, vil ske med lige stor sandsynlighed. Han stiller sig i hvert fald imod tænkere som Tony Doyle, der argumenterer for at overvågning kan udføres uden konsekvenser. Doyle skriver om såkaldt "*perfect voyeurism*", hvor man eksempelvis kan forestille sig en alien, der overvåger fra så stor en afstand, at der ikke vil ske nogen form for interferens. Denne "perfekte voyeur" kan altså udføre sin overvågning uden konsekvenser, såfremt at den aldrig afsløres i sin handling. Dette finder Macnish dog ret

usandsynligt, og mener at overvågning altid vil have konsekvenser, enten for overvågeren, eller den overvågede, hvis vedkommende finder ud af at overvågningen finder sted. Desuden finder vi også ideen om en “perfekt voyeur” en smule absurd, fordi hvad skulle man bruge perfekt voyeurisme til? Det er ganske vidst omdrejningspunktet for et par episoder af Star Trek, som et antropologisk værktøj, men i vores umiddelbare virkelighed, udover bare at kunne retfærdiggøre denne form for voyeurisme, har vi i hvert fald svært ved at se dets applikationer, når man i princippet ikke engang må gemme den indsamlede data - af frygt for senere interferens (Doyle, 2009, s. 186-188). Og dette siger vi også helt uden at trække tråde til det såkaldte “dobbeltspalte-eksperiment”, hvor forskere påviste at der faktisk fysisk sker en form for påvirkning af partikler, blot ved observation af dem. Men dét lader vi være en opgave for videre forskning i fysikkens territorium. Tilbage i den virkelige verden, er det jo heller ikke sikkert at overvågningen vil bringe det resultat man leder efter. Derfor mener Macnish også at der er en fundamental risiko forbundet med at afgøre proportionalitet af en overvågningshandling, som involverer afvejningen af udstrækningen af de respektive fordele og ulemper, samt sandsynligheden for at de overhovedet finder sted. (Macnish, 2015, s. 16)

Balanceringen af skader og fordele

Siden Macnish nu har afgjort hvad der bør tælle som fordele og ulemper/skader, står vi nu tilbage med det brændende spørgsmål om hvordan de bør vejes mod hinanden. James Turner Johnson mener at fordelene må veje mere end ulemperne, hvis proportionalitetskravet skal imødekommes. Douglas Lackey mener at denne konceptualisering er for snæver, fordi mange krige kæmpet i moralske rettigheders navn ikke ville være tilladte, da de måske ikke fører til en samlet fordel. Dertil tilføjer han også, at forsvaret og opretholdelsen af rettigheder er etisk forsvarligt, medmindre forsvaret af rettigheder forårsager langt mere skade end det gør godt, og dermed mener han også at en krig for en retfærdig sag består proportionalitetskravet, medmindre den ender med at gøre meget mere skade end gavn. Lackey mener altså at der stadig ville være tale om en proportionel krig, selv hvis skaderne overstiger fordelene lidt. Mellem disse to udgangspunkter mener Macnish dog at have fundet frem til en tredje logisk mulighed - at fordelene skal kunne stå på lige linje med skaderne, for at man kan tale om proportionel krig - men dette afviser han blankt som urealistisk, da vi befinder os i gråzonen mellem åbenlys proportionalitet og åbenlys disproportionalitet. Det ville kræve præcise målinger, ala dem fra matematikken, at sammenligne fordelene og skaderne ligeligt, og dem har filosofien bare ikke adgang til. (Ibid, s. 16-17)

Hvad vi har adgang til, derimod, er usikkerhed. Fordi hvordan kan vi vide med sikkerhed, hvilken af de to andre løsninger der ville være bedst? Man kunne enten følge Lackey, og forudindtage proportionalitet, medmindre der er stærke argumenter mod det, eller vi kunne følge Johnson og forudindtage disproportionalitet, medmindre der er stærke argumenter mod dét. Eller man kunne følge en tredje vej, usikkerhedens vej, og afgøre at vi simpelthen ikke er i stand til at sige noget med udpræget sikkerhed, og derfor er nødt til at træffe den bedste beslutning vi kan, fra enkeltstående sag til enkeltstående sag. Selvom alle muligheder er åbne, så føler Macnish sig alligevel tilbøjelig til at advokere for Johnsons løsning, hvor vi forudindtager disproportionalitet. I både krig og overvågning sker der reelle skader som ikke alene er åbenlyse, men som etik er sat i verden for at styre igennem/udenom - og selvom dét er mere tilfældet i krig end i overvågning, så taler Macnish om at overvågning oftest eksisterer i en gråzone, hvor det er uklart om skaderne er proportionelle til fordelene. Derfor advokerer han for, at der i tilfælde hvor der ikke kan identificeres skade, eller hvor skaden er minimal, ikke er noget spørgsmål om proportionaliteten af overvågning. Men hvor der er skade, som ikke er tilstrækkelig til at omtale overvågningshandlingen som disproportional, må vi træde varsomt. Hvis man eksempelvis forudindtager Lackeys tilfældige position, eller den tredje sag-til-sag position, så åbner det muligheden for at skader kan ske, som ellers er mulige at forebygge. (Macnish, 2015, s. 17-18)

Speculando

Indtil videre har Macnish fokuseret på *målet* med overvågning, og hvad dét kan have af fordele og ulemper. Men han er også nødt til at give *midlet* til målet lidt opmærksomhed, for det er én ting at afgøre at overvågning skal foretages, af hvilke grunde man så end har angivet, men det er noget andet hvordan man så vælger at gøre det. I nogle tilfælde ville det eksempelvis være proportionelt at videoovervåge nattelivet, fordi det forhindrer slagsmål, mens aflytning af folks telefoner, af samme årsag, ikke er proportionelt. Først og fremmest skal overvågningen være pragmatisk, i den forstand at vi jo skal anvende en metode som kan bære frugt - det nytter nok ikke det store at overvåge en persons internethistorik, hvis vedkommende ikke ejer et redskab, der kan gå på internettet. Dertil kommer også at forskellige typer overvågning involverer introduktionen af forskellige skader eller forskellige grader af skade og metoderne involverer også forskellige skader afhængigt af konteksten. (Ibid, s. 18-20)

Fremfor at begynde at recitere en liste over de forskellige typer af overvågning og deres respektive fordele og skader (Da han også erkender, at sådan en liste ville blive meget lang, og hurtigt forældet), vil han i stedet omtale overvågningens påtrængenhed. For Macnish er det nemlig ikke kun den skade der påføres de ansvarlige mennesker, der bør tælle med i balanceringen af proportionaliteten af overvågningshandlinger. Ligesom han også beskriver i sit niende princip, handler dette om diskrimination af ikke-ansvarlige mennesker. I retfærdig krig traditionen, åbner folk som Hurka op for, at det er muligt at rette sit sigtekorn mod *non-combatants*, hvis der i sidste ende ville være tale om et signifikant fordelagtigt udfald. Dét kunne f.eks. være hvis vi var i stand til at springe en enkelt bondemands hus i luften, hvis vi med sikkerhed ved at det helt vil stoppe den invaderende hær. Men Macnish mener, at man indenfor denne konceptualisering, også kaldet *jus in bello*, ender med at have to principper som underminerer hinanden. På den ene side er det i orden altid at aflive uendeligt mange fjendtlige soldater, for at redde én af sine egne, og på den anden side må vi tydeligvis også skyde et højt antal *non-combatants*, hvis vi får et fordelagtigt nok udfald af det. Altså lader vi til at være i en eller anden form for gråzone, når det kommer til at afgøre proportionalitet i skadesomfanget. Det kan altså hurtigt blive meget svært at sige, hvor mange uskyldige liv man egentligt må tage, for at retfærdiggøre et udfald. Og hvordan dét så skulle være foreneligt med et diskriminationsprincip, har Macnish også meget svært ved at se. Hvis vi overfører konceptet i dette til overvågning, så ender vi jo med totalt at underminere vores diskriminations-princip, lidt ligesom Batman og Lucius Fox ender med at gøre for at finde Jokeren ved at overvåge alle byens mobiltelefoner i tredje akt af "The Dark Knight". (Macnish, 2015, s. 20-22) (Nolan, 2008)

En anden problematik ligger også i "*combatant vs combatant*"-delen i *jus in bello*, som foreslår at drabet af fjender faktisk altid er proportionelt, da vi så har med ansvarlige aktører at gøre. Men selv dette udfordrer Macnish også, for hvad så med eksempelvis en hær med krudt og kugler, der invaderer en stammekultur? Indenfor traditionen er det jo altid retfærdigt at bekæmpe den afgjorte fjende, men her mener Macnish altså at der må være tale om noget etisk problematisk. Her opnår Macnish en nuancering i debatten, som tydeligvis ikke tillader at man altid må aflive fjenden. Der kan komme ting i klemme i dét felt, som Macnish simpelthen mener bliver overset. Indenfor vores diskussion af overvågning betyder dét, at der også kan være tale om tilfælde, hvor det ikke ville være forsvarligt at overvåge nogen, som man med rimelig sikkerhed ved er skyldig. Igen kan vi påpege eksemplet med videoovervågning i gaden, kontra aflytningen af folks

telefoner til samme formål. Der er tale om legitime mål for overvågning, men der er stor forskel på legitimiteten i det anvendte “middel” dertil. (Macnish, 2015, s. 23)

Skader og fordele

Vi er nu nået til det punkt, hvor Macnish mener at det er passende at beskrive nogle af de skader som overvågning kunne medføre. Han mener dog også, at det ville kræve indsamlingen af empirisk evidens og flere filosofiske udforskninger, at komme frem til noget der minder om endelige resultater i dén diskussion. Alligevel synes han godt man kan spekulere over de mest plausible skader, som bl.a. ville inkludere: Krænkelser af privatlivets fred, *chilling effects* (afskræknings effekter), social sorting (stereotypisering, stigmatisering, diskrimination), paternalisme, social fatalisme, adfærds uniformitet, skævvridning i fordelingen af omkostninger, formindskelsen af tillid, sårbarhed, frygten for kontrol, menneskelige fejl og magtmisbrug, og slutteligt frygten for at blive afsløret når man skjuler legitim information (det kunne f.eks. være forretningshemmeligheder, eller information holdt af whistleblowers). Dermed menes der naturligvis ikke at alle disse skader vil finde sted ved overvågning. Der er snarere tale om potentielle skader, og det er heller ikke givet at alle skaderne gør sig gældende i alle overvågnings sammenhænge. Der kan være tale om et potentielt udpluk af disse, i situationer med bestemte former for overvågning. I Danmark stiller f.eks. Jesper Ryberg, der er professor i filosofi ved RUC, sig i en position, hvor han mener at overvågningskameraer ikke medfører krænkelse af privatlivets fred, da det sådan set er det samme som en pensionist, der sidder i sit vindue og noterer alt hvad der sker på gadehjørnet, som man ikke ville betegne som havende nogen som helst konsekvens. Tony Doyle, som tidligere nævnt, argumenterer for at overvågningen af ikke-samtykkende ikke engang behøver at involvere skade overhovedet. Selvom vi afviser den ide som praktisk talt absurd, så mener Macnish, at både Ryberg og Doyle’s eksempler som minimum er udtryk for, at det er muligt at ikke alle skader er relevante i alle overvågnings handlinger. (Ibid, s. 23-25)

For lidt siden nævnte vi overvågningens påtrængenhed som noget Macnish ville fokusere på. Grunden til at han vil fokusere på dét, er at disproportionalitet bliver mere og mere sandsynligt i takt med mere og mere påtrængenhed. Altså, jo mere (eller jo mere intim) information, der trækkes ud af det overvågede subjekt, jo mere sandsynligt bliver det, at noget fra listen over potentielt relevante skader, bliver relevant i situationen. Derfor mener han at påtrængenhed er nøgleelementet når man overvejer skader ved overvågnings handlinger. Eksempelvis sker der jo praktisk

talt ingen påtrængenhed, og dermed er der praktisk talt ingen potentielle skader som følge, i overvågningen af timelønnede fabriksarbejderes stempelkort. Men jo mere information vi får om medarbejderne, jo tættere ville vi komme på et disproportionalt forhold. Satte vi eksempelvis kameraer op i omklædningsrummene, måske for at sikre at alle er korrekt uniformerede eller lignende, så nærmer vi os i hvert fald (hvis vi ikke allerede er der) krænkelse af privatlivet, følelsen af sårbarhed, social sortering, formindskelsen af tillid, osv. Graden af påtrængenhed i folks liv går altså, så at sige, hånd i hånd med graden af skadens alvorlighed og/eller antallet af potentielle skader. (Macnish, 2015, s. 25)

Dertil kommer også forskellen på den indsamlede information i overvågningen, da Macnish gerne vil skelne mellem to former for overvågnings information: “*Content*” og “*metadata*”. Overvågede vi en samtale mellem to personer ville “indholdet” her være hvad der blev sagt mellem de to, mens “metadata” ville være tidspunktet, stedet, og varigheden af samtalen. For aktøren bag overvågningen handler det helt om konteksten, hvorvidt det er indholdet eller metadataen, der er relevant i situationen. Indholdet siger som regel mere om den overvågedes umiddelbare intentioner, mens metadata bredere kan bruges til at kortlægge handlinger, kontakter, og vaner, samt til opbyggelsen af handlemønstre hvorfra afvigelser så kan spottes. Metadata kan også, såfremt det er samlet over lang tid, danne et nærmest perfekt billede over en persons vaner, og kan tilmed afsløre affærer, vedkommendes medicinale forhold mm. (Ibid, s. 26) Langvarig indsamling af metadata blev eksempelvis sat på spidsen da GDPR-lovgivningen trådte i kraft i EU, og virksomheder som Facebook blev påbudt at gøre alle deres indsamlede informationer om folk gennemsigtige. (Solon, 2018)

Både indsamlingen af “indhold” og “metadata” kan derfor klassificeres som påtrængende. Men her kan vi måske stille sig, at det konventionelt nok er “indhold” som de fleste mennesker umiddelbart ville kalde for “det uhyggelige” i overvågning, mens “metadata” bare har fået en rolle som noget vi praktisk talt ikke kan undgå, i dag. Macnish lader til at være enig, og mener, at selvom begge dele er påtrængende, så er indsamlingen af “indhold” alligevel stadig mere påtrængende end indsamlingen af metadata, og dermed mener han jo også at det er mere skadeligt end indsamling af “metadata”. Så altså afhænger påtrængenheden i en overvågningshandling ikke bare af *midlet* brugt til at overvåge, men også af den overvågede information *via midlet*. Her bringer han et eksempel med en formodet terrorist, der fører lange telefonsamtaler med sin elsker, som

intet har med terror at gøre. Ville det være proportionelt at overvåge disse specifikke samtaler med elskeren, hvis der aldrig dukker relevant information op i dem? Macnish ville mene, at hvis dette kan etableres i et tilfredsstillende omfang, så ville det være disproportionalt at lytte med dér. Hermed er det illustreret at påtrængenhed ikke bare handler om hvilket middel man bruger til overvågning, men også hvilken information, der indsamles. (Macnish, 2015, s. 26-27)

Nu kan man jo efterhånden gøre sig den tanke, at der er dedikeret meget plads til at udpensle hvad Macnish mener med sit proportionalitetsbegreb her, uden at vi endnu har en definitiv fast ramme for at klassificere proportionalitet i overvågning. Men hvad vi til gengæld har, er pejlemærker. *In speculando* overvejelser må betragtes fra et case-by-case udgangspunkt, mener Macnish. Når man vil udføre en overvågningshandling, og denne har gennemgået jus ad speculandum overvejelser, altså at de relevante kriterier for overvågningen er mødt (just cause, korrekt intention, sandsynlighed for succes, nødvendighed, osv.) så må man også huske på den forseelse man forsøger at bekæmpe. Den retfærdige sag kommer altså, så at sige, til at læne sig op ad metoden/midlet til overvågningen, og dermed bliver mere og mere påtrængenhed relevant til sagen. Eksempelvis berettiger terrorisme mere påtrængende midler end butikstyveri, hvor der potentielt kunne retfærdiggøres telefonaflytning i terrorsagen, mens det ikke ville kunne retfærdiggøres overfor butikstyven. At have just cause, og fordelene derved er både relevante ift. til om en overvågningshandling skal foretages i det hele taget, men også til hvilken metode man så skal anvende dertil. (Ibid, s. 27-28)

Privatliv, den Afskrækkende Effekt ved Overvågning og NSA-sagen

I dette underafsnit vil vi gå mere i dybden med bl.a. privatliv, der som begreb også har været et af de aspekter der har fyldt mest i den moderne overvågningsdebat, og til dette har Macnish skrevet en artikel kaldet 'Government Surveillance and Why Defining Privacy Matters in a Post-Snowden World' (2016). Som navnet antyder, tager han her udgangspunkt i NSA-analytikeren Edward Snowden, der i 2013 offentliggjorde NSAs brug af signalovervågningsprogrammet Prism, der indsamlede data om amerikanere, og den tilsvarende engelske efterretningsorganisation GCHQ. I forhold til debatten vedrørende privatliv, som i filosofisk litteratur har stået på ca. siden starten af 1970'erne, men nu er blevet indsat i en ny kontekst, har der traditionelt været to tilgange, netop

om hvorvidt privatliv er et spørgsmål om 'kontrol' eller 'adgang'. Inden vi går for meget i dybden med privatlivs spørgsmålet, skal det nævnes at privatliv traditionelt har omhandlet både information, men også har været sat i en kontekst vedrørende rum, hvor vi her fokuserer mest på informationsaspektet. Kort sagt: Ifølge kontrolberetningen, som i både akademisk forstand såvel som i populær litteratur har overhånden, så har man oplevet tab af privatliv, lige så snart man mister kontrol over sin information, mens ifølge adgangsberetningen har man kun oplevet tab af privatliv når nogen erhverver sig direkte adgang i ens information. (Macnish, 2016, s. 1)

I NSA-sagen forholder det sig derfor således at hvis kontrolberetningen er korrekt, så er der sket en signifikant krænkelse af folks privatliv, mens det forholder sig således at hvis adgangsberetningen er korrekt, så er privatlivet ikke blevet krænket i den grad som kontrol vinklen foreslår. Macnish mener hovedsageligt at kontrolvinklen er fejlagtig eller mangelfuld i privatlivs- og andre overvågningskontekster, men dette antyder dog ikke at det at tage kontrol over personlig information er uproblematisk. Og selvom denne beretning er fejlagtig, har den stadig plausible anvendelser: For det første er kontrolberetningen stadig plausibel, fordi hvis man mister kontrol over sin personlige information, kan det medføre skade mod bl.a. andre rettigheder som privatlivet er til for at beskytte. For det andet er kontrolberetningen stadig plausibel, fordi hvis man mister kontrol over sin information, øger det risikoen for at der vil blive tilranet direkte adgang dertil, og at privatlivet derved vil blive krænket; ergo er det at nogen overtager kontrol over andres information skadeligt på anden vis, selvom det ikke nødvendigvis udgør en krænkelse af privatlivet. I forhold til kontrolberetningen argumenterer Macnish også at det ligefrem kan være mere skadeligt end en faktisk krænkelse af privatlivet, hvilket vi også vil komme yderligere ind på straks. Foruden disse vinkler er der dog også andre tilgange til privatlivs spørgsmålet, som inkluderer aspekter vedrørende retten til at være alene, retten til hemmelighed, retten til personlighed og retten til intimitet, men vi vil fokusere mest på kontrol- og adgangsberetningerne. Hvor kontrolberetningen mangler betydelige elementer hvad privatliv angår, kan begreberne sagtens adskilles i overvågningskonteksten; hvorfor kontrol over privat information er både unødvendigt men samtidigt utilstrækkeligt for at sikre privatlivet, som vi også vil uddybe på, og i modsætning kan privatliv og adgang ikke adskilles, hvilket er en af grundene til at Macnish foretrækker denne beretning. (Ibid, s. 1)

En løftet pegefinger i omfavnelsen af adgangsberetningen

Macnish er heller ikke alene om at foretrække adgangsberetningen, på trods af kontrolberetningens udbredte popularitet. Herhjemme finder vi folk som eksempelvis Jakob Trane Mainz, der for nyligt har udforsket en række interessante vinkler omkring privatlivs-debatten med sit PHD-forsvar og artiklen “An indirect argument for the Access account” (2021). Mainz dedikerer en portion af sit PHD-forsvar til, ligesom Macnish, at beskrive hvor svært det er at finde endelige definitioner af privatliv, hvilket underoverskrifter som “*The Mess of Defining Privacy*”, også antyder. Der er, som Macnish også er inde på, ingen konsensus om hvad *konceptet* “privatliv” er, ingen konsensus om hvad *retten til privatliv* er, og ingen konsensus om *hvad retten til privatliv er til for at beskytte* (hvis sådan en rettighed faktisk eksisterer). På denne front ville det nok ikke være forkert at sige, at Mainz ser sig selv som en form for oplyser i debatten, når han skriver at hans tese er til for at skabe klarsyn i en litteratur af misforståelser og miskonceptualiseringer. (Mainz, 2021b, s. 62)

Mainz har identificeret mange forskellige udgaver af kontrolberetningen og adgangsberetningen, og er i udforskningen af disse især interesseret i distinktionen mellem normative og deskriptive udgaver af beretningerne. Her kommer han ind på, at deskriptive teorier ofte forsøger enten at forklare hvad konceptet “privatliv” er, hvad det vil sige at have privatliv, eller hvad det vil sige være i en tilstand af privatliv. Normative teorier forsøger derimod ofte at forklare hvad retten til privatliv er, hvilke typer af handlinger der tæller som krænkelse af denne ret, eller hvad der er moralsk forkasteligt ved formindskelsen af privatliv når retten krænkes. Den store forskel mellem disse er, ifølge Mainz, at deskriptive teorier ikke er interesseret i det moraliserende aspekt, som eksempelvis hvad der er moralsk forkasteligt ved formindskelse af privatlivet, når dette sker. (Ibid., s. 65) Det er øjensynligt svært at finde ud af hvilke teorier, der er moralsk neutrale, og hvilke der ikke er. Mainz selv forsvarer en ikke-moraliseret beretning om privatliv, da han mener, at man sagtens kan tale om at have privatliv på en normativt neutral måde - altså at det er muligt at miste privatliv uden at det implicerer at nogen har gjort noget forkert, eller at nogens interesser, i så fald, bliver forbedrede eller forværrede. Ifølge Mainz burde dette ikke udelukke ham fra at tale om privatlivs rettigheder, eller moralsk forkastelige formindskelse af privatlivet, da han mener, at der bare er behov for forskellige tilgange (teorier) til de normative aspekter af privatliv. (Ibid, s. 66)

Deskriptive og normative udgaver af Kontrolberetningen og adgangsberetningen

Ifølge deskriptive udgaver af kontrolberetningen handler det at have privatliv om at have kontrol over bestemte personlige objekter, som eksempelvis personlig information. En sådan udgave af beretningen finder Mainz hos Charles Fried, der mener privatliv ikke formindskes i kraft af at andre har information om én i deres tanker. Ifølge Fried formindskes privatliv kun hvis man ikke har kontrol over hvorvidt de har denne information eller ej. Men til dette retter Mainz et modsvar fra William Parent, der mener at mennesker i mange tilfælde kan opgive deres privatliv, og af mange forskellige grunde. Ifølge ham bør en tilstrækkelig konceptualisering af privatliv kunne tillade dette faktum, men deskriptive kontrolberetninger er ikke i stand til dét. Normative udgaver af kontrolberetningen finder Mainz hos Adam Moore, eller mere for nyligt Andrei Marmor. For Marmor handler det om, at en generel ret til privatliv er begrundet i menneskers interesse i at have en rimelig målestok for kontrol over de måder hvorpå de kan præsentere sig selv og hvad der ellers er deres, overfor andre. (Mainz, 2021b, s. 69-73)

Adgangsberetningen kan også findes i både deskriptive og normative udgaver. Ifølge de deskriptive udgaver, handler formindskningen af privatliv om at andre har adgang til ens personlige objekter, som eksempelvis personlig information. Visse udlægninger af adgangsberetningen tillader ligefrem at privatliv kan være et spørgsmål om grad, således at man kan tale om at have mere eller mindre privatliv, alt efter hvor mange mennesker der har adgang til ens private objekter, samt hvor mange objekter de har adgang til. Her nævner Mainz Kevin Macnish, og et eksempel fra ham med en efterladt dagbog på en café, som man vender tilbage til for at hente, og opdager i skødet på en fremmed person. Personen giver så én dagbogen tilbage, og man ånder lettet op, da man ikke har oplevet nogen krænkelse i denne situation. Det er en vigtig pointe for Mainz at Macnish ikke mener at privatlivet er blevet formindsket eller krænket, i dette tilfælde. Det er én af Mainz' hovedargumenter, at man med sikkerhed kan miste privatliv uden at ens ret til privatliv krænkes, og ifølge ham bør tilhængere af adgangsberetningen acceptere dette. (Ibid, s. 74-76) Mainz mener også at have fundet noget kontroversielt i de normative udlægninger af adgangsberetningen, nemlig at sådanne beretninger kan ses som tilføjelsen af en nødvendig betingelse til normative udgaver af kontrolberetningen. Det vil sige, at nogen faktisk tilkommer sig adgang til den personlige information. For Judith Jarvis Thomson, som Mainz nævner, er der ikke tale om krænkelse af privatlivet i et eksempel hvor ens nabo har bygget et røntgenfoto-apparat til

overvågning af de omkringliggende lejligheder, før naboen faktisk tænder apparatet. (Mainz, 2021b, s. 77-78)

Mainz mener, ligesom Macnish, at adgangsberetningen er mere plausibel end kontrolberetningen, men han har også udgivet artikler, hvor han forsvarer visse dele af kontrolberetningen (Mainz & Uhrenfeldt, 2020). Han favoriserer dog selv en deskriptiv udgave af adgangsberetningen, som tillader at privatliv er et spørgsmål om grad. I “An indirect argument for the Access Theory of Privacy” mener han endda at kunne afvise kontrolberetningen helt, da denne kollapser ind i sig selv, til en udgave af adgangsberetningen. Uden at dykke for langt ned i den idé, handler det om, at en definition af kontrol som “negativ kontrol”, (som er nødvendig for at afvise alle indsigelser mod kontrolberetningen) kommer til at snige “adgang” ind i beretningen, og implicerer altså at adgang er en nødvendig betingelse for en krænkelse af retten til privatliv. (Mainz, 2021b, s. 112) Ifølge Mainz ville dette for tilhængere af kontrolberetningen betyde, at de enten må acceptere dette kollaps, eller at de må finde på en alternativ fortolkning af “kontrol”, som ikke er negativ kontrol, og dermed måske kan undgå kollapset (Mainz, 2021a, s.12). Det ville altså være synd at sige, at Macnish er alene om at holde fast i adgangsberetningen, og der lader tilmed til at være visse strømninger i filosofien, på nuværende tidspunkt, som søger at bryde helt op med kontrolberetningen, på trods af dens eksisterende popularitet. Selvom det stadig er en relativt forvirrende debat, med mange forskellige fortolkninger og indgangsvinkler (ligesom det også er tilfældet med ideal vs. non-ideal theory-debatten), lader det altså ikke til at være fuldstændigt uacceptabelt at følge Macnish til døren med hans fortolkning.

Tilbage til Macnish

I forhold til overvågningslovgivning, er det i den moderne kontekst også vigtigt at komme ind på hvorvidt privatlivsdebatten i filosofien overhovedet har nogen betydning. Blandt andre har f.eks. Anita Allen, som Macnish også vendte ind på i forhold til overvågningsetik, udvist skepticisme for hvor vigtigt det egentlig er at der er enighed om hvad privatliv definerer, i politiske og lovgivningsmæssige formål, for at udvikle på disse områder (også i ideal vs. non-ideal-debattens ånd). Men dette var hovedsageligt før NSA-sagen fra 2013, som både Tim Berners-Lee, opfinderen af World Wide Web, og den amerikanske senator Rand Paul, kaldte en krænkelse af privatlivet, mens EU’s domstol udtrykte at aftalen mellem EU og USA, som muliggør dataoverførsler fra EU til USA, tillader statslig adgang til privat information, og derfor kompromitterede retten til

privatliv. Modsvaret til disse og andre anklager fra NSAs daværende direktør, var dog at måden hvorpå NSA opererede netop var til for at beskytte privatlivet og andre borgerrettigheder. Dette antyder at der er en betydelig frakobling både mellem dem der siden har været imod NSA og deres handlinger, og dem der støtter NSA, og hvordan man på begge sider hver især har defineret privatliv.

Dem der hovedsageligt har været modstandere af NSAs ageren kan siges at have påtaget sig kontrolberetningen, mens NSA og deres støtter har påtaget sig adgangsberetningen, og derfor ikke har krænket nogens privatliv ved bare at have indsamlet folks informationer, uden yderligere at have erhvervet adgang dertil. Men selvom kontrolberetningen i privatlivs konteksten måske er fejlagtig, som nævnt før, er den stadig problematisk, fordi ifølge den kan det at man mister kontrollen over sin personlige information, f.eks. medføre en oplevelse af at man *føler* sig sårbar, og på samme tid, hvis man aktivt tillader andre kontrol over ens information, så vælger man aktivt at favorisere en anden interesse som retten til privatliv er til for at beskytte, som f.eks. intimitet eller sikkerhed. Den anden grund til at kontrol beretningen stadig er plausibel er fordi det at miste kontrol over sin information kan øge risikoen for krænkelser af privatliv og disse andre rettigheder. Konsekvensen kan f.eks. være, at i mangel på viden om hvorvidt nogen faktisk har tilranet sig adgang til ens information, vil det fornuftige være at handle som om det er tilfældet, og denne *afskrækkende* effekt har yderligere alvorlige konsekvenser for individet såvel som samfundet, som også kan være skadeligere end egentlige privatlivskrænkelser. (I sammenhængen betyder dette, at overvågning kan være skadeligt, også udenfor privatlivskonteksten). (Macnish, 2016, s. 2-3)

For at gå lidt yderligere i dybden med den afskrækkende effekt, og hvilken skade den kan medføre, som i mange henseender er værre end privatlivskrænkelser, fremfører Macnish et eksempel med homoseksuelle i et samfund der ikke tolererer homoseksualitet. Eksemplet omhandler en mand, som i sin dagbog har givet udtryk for hans homoseksualitet, og skulle han miste sin dagbog og dermed denne private information, vil det medføre at han mister sin sans for sikkerhed, om der bliver erhvervet adgang dertil eller ej. Hvis han dermed kommer til direkte at føle frygt overfor sin regering, og der eksisterer en reel trussel om at denne regering vil opnå adgang til hans information, kan det afskrække ham fra at deltage i demokratisk legitime aktiviteter der udfordrer magthaverne, såsom demonstrationer eller anden form for kritik af regeringen og deres handlinger. Altså opstår der også en skade mod hans autonomi, og i et samfund hvor denne effekt finder

sted, vil befolkningen kunne nyde mindre af åben debat, og opleve en ophobning af frustration. Ligeledes kan denne effekt overføres til mange andre aspekter, hvor det især er ekstremt problematisk at den kan øge graden af hvorvidt folk er konforme overfor tyranni, eller på anden vis mister lysten eller modet til på demokratisk vis at gøre modstand imod styre der ikke overholder deres rettigheder. (Macnish, 2016, s. 8, 13-14)

Lad os fortsætte med eksempler om dagbøger og nævne det scenarie hvor nogen har glemt den i en cafe, som Mainz var specielt interesseret i. Man vender tilbage en halv time senere, og bliver skrækslagen da man ser en anden kunde har taget kontrol over dagbogen, selvom man endnu ikke ved hvad den anden kunde eventuelt har udført med dagbogen. Det kan være det er tilfældet at kunden bare har holdt dagbogen for en, hvormed der hverken er sket en privatlivskrænkelser, eller nogen anden form for skade. Det kan også være kunden har læst i dagbogen, hvormed der er sket en privatlivskrænkelser, men ikke nødvendigvis nogen ekstra skade. Men i begge tilfælde, om den anden kunde har læst dagbogen eller ej, kan det være kunden beslutter sig for enten at true med videregivelse af indholdet eller ligefrem afpresning. Hvis det er tilfældet at kunden slet ikke har læst indholdet, men stadig truer med disse skader, er der altså tale om et scenarie, hvor man har mistet kontrol over privat information, men hvor der ikke er sket en privatlivskrænkelser, hvor det alligevel opleves således, og denne oplevelse, såvel som den medførende skade ved afpresning: Et scenarie hvor det sagtens kan siges at overvågningsoplevelsen har været langt værre end en egentlig privatlivskrænkelser. Fænomenet der forekommer i dette scenarie, er som Macnish også selv nævner, egentlig det Bentham udnyttede i Panoptikonet, og dette fænomen har f.eks. været praktiseret i både fængsler såvel som i hele samfund:

"... such as the German Democratic Republic (GDR), where the surveillance operations of the Stasi (the secret police) were known as "Operational Control of Persons" (Ibid, s. 10).

Fænomenet fungerer således at hvis man kan indgive en form for frygt i befolkningen om at deres privatliv enten er kompromitteret, eller kan blive det når som helst, så kan man til en grad ændre på deres handlinger, uanset om deres privatliv faktisk er kompromitteret eller overhovedet kan blive det. Der sker skader ved denne form for overvågning, og den dertilhørende indgivelse af frygt, selvom der ikke sker en privatlivskrænkelser. Derfor er *oplevelsen* af at man mister en grad af privatliv altså tilstrækkelig for at en overvågningshandling udgør skade. Macnish nævner også her, at denne sammenligning mellem en efterladt dagbog i en cafe og regeringsovervågning

kan anses for at være en misanalogi. Metodisk er sammenligningen god nok, i forhold til hvad informationen kan bruges til, problemet med regeringsovervågning i f.eks. NSA-sagen stikker dog væsentligt dybere, da det ikke ligefrem har været tilfældet at de har snublet over de overvågedes private information, men i stedet aktivt har forsøgt at indhente den. Her skal det også påpeges, at der kan være mange årsager til at en regering eller et regeringsapparat ikke tilraner sig adgang til nogens private information, selvom de har kontrollen over informationen. Det kan f.eks. være at en stat har en stærk etisk holdning i denne kontekst, er reguleret af love der forhindrer adgang til størstedelen af privat information, eller hvor reguleringerne mindst har bestemt hvilken information der må indhentes og hvorfor. Men overfor hemmelige statsorganisationer forholder det sig dog noget anderledes, og der er rigeligt med årsager til at det vil være rationelt at bekymre sig om privat information og dets behandling deroverfor, da disse ikke ligefrem demonstrerer etiske tilgange, ikke granskes af det offentlige søgelys, og har interesse i at opnå adgang til folks private information, foruden at have kontrol over den. (Macnish, 2016, s. 10-11, 14)

For at vende tilbage til NSA-sagen: Hvis Macnish har ret i at den amerikanske regering og den britiske regering anser privatliv for at være et spørgsmål om adgang, mens deres modstandere anser det for at være et spørgsmål om kontrol, så kan dette være med til at forklare den umiddelbare uoverensstemmelse i hele den moderne overvågningsdebat. Men problemet stikker også dybere, for i forhold til masseovervågning, som vi har demonstreret, så kan fokus på privatliv direkte anses for at være en distraktion, da skaderne ved 'bare' at overtage kontrollen over folks private information kan forekomme meget værre end privatlivskrænkelser. Eftersom den moderne debat i muligt omfang, har haft overdrevent fokus på privatliv, kan udfaldet være at det har gjort det sværere at overbevise NSA, GCHQ og deres støtter om at hvad de har gjort, var skadeligt. Disse tre instansers forsvar mod kritik plejer som regel at omhandle hvordan de ikke krænker nogens privatliv, med undtagelse af specifikke, retfærdiggjorte tilfælde, hvormed den anden skade der kan forekomme ved overvågning, som ikke drejer sig om privatliv, forbliver ignoreret. (Ibid, s. 14-15)

Analyse - Anvendt Overvågningsetik

Spildevands overvågning

Den Danske Stat besluttede i foråret 2021, at igangsætte et projekt på Bornholm, som har til formål at opspore potentiel massiv smittespredning af Sars-CoV 2, bedre kendt under betegnelsen Covid-19 eller blot Coronavirus. Projektet foregår på den måde, at smittede med Covid-19 udskiller virus med afføringen, og derfor kan forskere på området undersøge spildevandet fra et rensningsanlæg, og dermed med rimelig lethed afgøre om der er tale om en større spredning af sygdommen eller ej. Her er jo reelt tale om en form for overvågning, som er blevet iværksat for at komme en international (I dette tilfælde dog en mere indrammet national) krise til livs. Og det er faktisk også selve ordet “overvågning”, der præger og former både nyhedsartikler, samt pressemeddelelser fra Statens Serum Institut, når projektet omtales. Seruminstittet understreger derfor også meget klart og tydeligt på deres hjemmeside, allerede i starten af pressemeddelelsen omhandlende projektet, at spildevandsprøver ikke kan bruges til at udpege specifikke husstande, og dermed heller ikke individer, som smittebærere. Der er i stedet tale om en analyse af spildevandet i et langt mere generelt lokalområde, hvor man kan identificere at coronavirus forefindes blandt mange husstande. På denne måde mener SSI, at de lettere kan opspore smittespredningen, og fra statens side skulle det derfor blive lettere at afgøre hvilke lokalområder, der kan/skal lukkes ned, såfremt at smitten breder sig. (SSI, 2021a)

I begyndelsen var det kun på Bornholms rensningsanlæg, at man testede, hvorvidt dette var en realistisk fremgangsmåde for Danmark i smitte sporingen, men i løbet af foråret blev det udvidet til flere kommuner, og i juni deltog 20 rensningsanlæg i projektet. Læser man så SSI's seneste rapport om spildevandsprøver fra september 2021, så står der: “den nationale spildevands-overvågning omfatter aktuelt 177 prøvetagningssteder [...] Overvågningen udvides løbende til at inkludere 200 rensningsanlæg og pumpestationer.” (SSI, 2021b). Her kunne vi godt løbe ind i et problem. Hvis vi antager at de 20 rensningsanlæg fra juni er blevet udvidet til næsten 200 nu, så er projektet bare udvidet til at omfatte mere af landet. Men hvis der nu kan være flere pumpestationer tilknyttet ét rensningsanlæg, og begrebet “prøvetagningssteder” ikke er synonymt med “rensningsanlæg”, så snakker vi måske pludseligt om et meget mere specifikt område for smitteopsporing end f.eks. bare “Hjørring”.

Hvis vi leger en lille hypotetisk leg her, omhandlende et sommerhusområde et vilkårligt sted i de yderste kroge af Jylland, så kunne vi måske forestille os Hans, som bor på en lille gård, der kun ligger et stenkast fra sommerhusområdet. I denne metafor findes der en pumpestation som er tilknyttet sommerhusområdet og Hans' gård, som leder rent vand til dem, og spildevand tilbage til rensningsanlægget. Hvis vi foretager spildevands overvågning af denne pumpestation, så kan vi med nøjagtig præcision sige hvem, der er smittet med Coronavirus i dét område, måske 8 måneder om året, når sommerhusområdet ligger tomt. Det er altså ikke fuldstændigt umuligt at forestille sig et scenarie, hvor den her meget "generelle" overvågning pludseligt bliver mere specifik, selvom det ikke er intentionen. Hvis Hans i et eller andet omfang kan udpeges som smittebærer, ved at man læser en rapport fra den pumpestation, som kun leder til/fra hans hus, så er overvågningen af Hans vel næppe en del af den "generelle" nationale overvågning af spildevand. Men denne metaforiske leg må og skal også underlægges forskellige pres fra virkeligheden. For det første er Danmark ikke et beboet landområde i stil med visse områder i USA, eller Sibirien, hvor der kan være en enorm spændvidde fra husstand til husstand. Det er nok begrænset, hvor mange pumpestationer, der kun er tilknyttet et par enkelte husstande i et område - hvis der da overhovedet findes sådanne pumpestationer i Danmark, hvor der selv mellem de huse, i de fjerneste kroge af Jylland, kan være højst 2 - 3 km mellem husene.

For det andet ville SSI nok ikke være specielt interesseret i specifikt at overvåge udviklingen af Covid-19 hos Hans alene. Det siger sig selv at Hans alene nok ikke har den store indflydelse på hvordan man udregner kontakt tal, i sidste ende, og måske er det ikke engang muligt at spore Covid-19 i hans spildevand, da der alligevel kun er 50% chance for at virus kommer med i ekskrement under et toiletbesøg. Og dette leder os videre til det tredje: At man har stoppet forsøget i blandt andet Ishøj kommune, fordi smittetallet i området var for lavt (Ishøj Kommune, 2021), så analyserne af spildevandet kunne simpelthen ikke bruges som varslingsystem (Dog med mulighed for reetablering, hvis der sker noget ekstraordinært med smittetallet i det øvrige Danmark). Så virkeligheden sætter altså væsentlige begrænsninger for vores hypotetiske skrækscenarie her. Der lader ikke til at være nogen interesse i at foretage spildevandsprøver, medmindre der er tale om et reelt behov. Det eneste tilbageværende scenarie hvor der ville være en offentlig interesse i at overvåge Hans' sygdomsudvikling ville være hvis han var en reelt patient zero med en ny dødbringende mutation af Covid-19, og i sådan et tilfælde ville man næppe bare overvåge ham med

spildevandsprøver. Her ville han nok rettere blive observeret i isolation på en relevant hospitalsafdeling.

Der må altså være tale om et niveau af overvågning her, som hører sig til så generelt et plan, at det næppe direkte påvirker nogen. Det kunne naturligvis påvirke nogen, hvis et område bliver lukket ned og man bliver bedt om at holde sig indendørs. Men overvågningen af spildevandet er som sådan ikke noget, der direkte påvirker enkeltpersoner - det er i hvert fald ikke rettet specifikt mod enkeltpersoner. Så her har vi altså at gøre med en sag som placerer sig i hvad vi måske kan kalde "den tålelige ende" af skalaen for overvågning. En videre analyse af sagen gennem Kevin Macnish's overvågningsprincipper kan måske også være med til at klargøre endnu tydeligere hvorfor den her form for overvågning er mere berettiget/retfærdiggjort end andre former.

Just cause:

I sagen om spildevands overvågning kan der næppe herske nogen tvivl om hvad *den retfærdige sag* handler om. Det handler om, at den Danske stat gerne vil sikre sig at så få Danskere som muligt lider eller dør af luftvejssygdommen Covid-19, og som et redskab til dét mål har man igangsat den landsdækkende spildevandsovervågning, i et forsøg på at spore smitten til generelle områder. De overvågede er os alle sammen, eller rettere alle med et toilet, der er koblet til den konventionelle vandforsyning. Med andre ord er dette en form for overvågning som kun nogle få mennesker, så afskåret som eksempelvis Thylejren, og andre lignende steder, kan undslippe. At folk fra eksempelvis Thylejren så kunne siges at diskrimineres når det handler om andre former for overvågning, er en helt anden sag. Når Macnish nævner princippet om den retfærdige sag, er han også hurtigt nødt til at vende nødvendigheden. Vi skal overvåge nogen, og vi har et grundlag for dét - men er grunden så rimelig nok til at mistænke noget? I dette tilfælde handler den begrundede mistanke jo om, at der eksisterer en livstruende luftvejssygdom, som belaster sundhedsvæsenet i Danmark, såvel som sundhedsmyndigheder i hele verden. Staten vil gerne sikre sig, at sundhedsvæsenet har kapacitet til at behandle akutte patienter med Covid-19, såvel som andre akutte tilfælde, hvor det ikke drejer sig om Covid-19. For at sikre, at dette kan lade sig gøre, uden at lukke hele samfundet ned igen, har Statens Serum Institut vurderet at det kunne være gavnligt at have en ide om sygdommens udvikling i lokale områder, så man evt. kan lukke det lokale område ned i tilfælde af høj smitte. Den nuværende regering, og dermed statsmagten, modtager

denne anbefaling, og har så den relevante magt til at igangsætte en handleplan. Her er vi også ved at bevæge os ind på Macnish's andet princip om korrekt intention, og det tredje princip om hvem, der udfører overvågningen, som nærmest hænger uløseligt sammen med det første princip.

Korrekt intention:

Princippet om korrekt intention handler om at forebygge bagtanker som den motiverende faktor i overvågning, da disse kan underminere den retfærdige sag, i sidste ende. Den retfærdige sag er i dette tilfælde, som nævnt, ikke svær at pege på, og kunne opsummeres til så simpel en pointe som "Stop/Brems udviklingen af Covid-19", om dét så drejer sig om at udrydde sygdommen i vores verdensdel (naivt som dét end der), eller om det handler om at bremse udviklingen af nye varianter, er underordnet, da de begge fører til den samme retfærdige sag, som ville være retfærdig i begge tilfælde. Når vi kommer til det sjette princip om sandsynlighed for succes, vil vi hurtigt vende tilbage til denne pointe, og vise hvordan der kunne være forskel dér. Men indtil videre er begge indrammet i den simple pointe, som udgør den retfærdige sag, og så længe vi er ved punktet om korrekt intention, så kan begge fungere som den tilstrækkeligt retfærdige sag. Macnish er selv inde på, at det kan være svært at komme frem til hvorvidt den overvågende ikke skulle have nogle motiverende bagtanker for overvågningen, og altså bruger den retfærdige sag som en form for "smokescreen". Men det er meget svært, for os i hvert fald, at identificere hvad der kunne være motiverende bagtanker bag at tage prøver af spildevandet fra generelle lokalområder. Nogen skulle have en exceptionelt specifik fetich for at vi overhovedet kan tale om bagtanker. Eller også skulle der være tale om en eller anden virkelighedsfjern konspiration fra ejendomsbranchen om at ville lukke og belaste lokale områder af den danske økonomi, måske til fordel for nogle rigmænd. Men dét går langt udover hvad vi, eller nogen, kan tillade sig at spekulere om, så vi må formode at intentionen med overvågningshandlingen her er korrekt.

Hvem:

Selvom det, i denne sag, er svært at sige noget om de overvågenes bagtanker for handlingen, er det heller ikke så svært at pege på hvem der står for handlingen, som er Macnish's tredje princip. Som vi allerede har været inde på, er det Statens Serum Institut, der foretager en vurdering, og staten der reagerer på den vurdering, men her kunne der godt siges noget om hvem, der står bag overvågningen og på hvis vegne. For er det så staten, der overvåger på SSI's vegne, eller SSI, der anbefaler overvågning på Statens vegne? Svaret ligger vel kort og godt i, at SSI er en afdeling af

den danske stat. Her ville nogen måske indvende at SSI bør anses som en instans for sig selv, og dermed er sådan et skel relevant her, men dét mener vi ikke er tilfældet. Sundheds- og ældre ministeriet er det ressortministerium, som SSI hører under. At ville adskille officielle instanser fra deres officielle ministerier, på denne måde, ville være at underminere statens suverænitet, i det hele taget. Hvis dét var tilfældet, ville der praktisk talt ikke være nogle underafdelinger af staten, som staten egentligt er ansvarlig for. Man ville hurtigt kunne forestille sig det problematiske i, hvis eksempelvis den danske politistyrke ikke længere var en underafdeling af staten, men i stedet opererede som sin egen private instans. Vi ville hurtigt kunne udråbe Danmark til en reel politistat, hvis staten, i visse tilfælde, agerer på politiets vegne, og ikke omvendt. Dermed kan vi kort og godt sige, at den danske stat agerer på vegne af sig selv i denne overvågningshandling.

Nødvendighed:

Når det kommer til det såkaldte “nødvendighedsprincip”, har vi heller ikke de store udfordringer. Macnish er selv inde på at spørgsmålet om nødvendighed i både krig og overvågning handler om, at krig/overvågning må være den sidste udvej. Når han lægger op til at der først skal forsøges anvendt andre, mindre skadelige metoder, før vi tyr til overvågning, kan vi jo sige, at dette faktisk gør sig gældende i situationen med spildevandsovervågning. Før tiltaget blev taget i brug i foråret 2021, havde vi været igennem et helt år med forskellige restriktioner på mange områder af vores sociale tilstedeværelse. Vi forsøgte os med social distancering (Som vi på mange områder allerede praktiserede i forvejen), vi halverede siddepladserne i offentlig transport, vi indførte midlertidige mundbindskrav i butikker, satte restriktioner på antallet af deltagere til sociale arrangementer, indførte testkrav, aflyste undervisning og eksamener, indførte ind- og udrejseforbud, osv. Det ville næsten være synd at sige, at vi ikke havde forsøgt os med andre metoder først. Man kunne måske endda rette den modsatte kritik her, og sige at nogle af de ting vi så gjorde, faktisk var noget mere indgribende og skadelige for individer, end denne form for overvågning nogensinde ville være. Men modsvaret til dét ville så være, at vi lige skulle finde ud af, at det overhovedet var muligt at overvåge Covid-19 spredningen gennem spildevandsprøver, før vi kunne tage stilling til om vi skulle udføre en overvågningshandling overfor problemet.

Men Macnish har ikke umiddelbart udpenslet nogle tanker ift. at finde en mindre skadelig overvågningsmetode, som kunne erstatte andre indgribende og skadelige metoder til en sag. Derfor må vi lade den pointe hvile, for nu, og konkludere at der er blevet udført en bred vifte af

handlinger for at komme problemet til livs, inden man overhovedet overvejede at overvåge nogen. For os er viften umiddelbart tilpas bred til at vi ville acceptere at kriteriet for nødvendighed bliver opfyldt her, men vi er lidt i tvivl om Macnish ville gøre det samme, da vi ikke kan være sikre på at alle tænkelige hypotetiske scenarier er afprøvet. Men lige med denne sag må Macnish næsten også medgive, at denne type overvågning er langt mindre indgribende og skadelig end nogle af de andre afprøvede metoder.

Formel hensigtserklæring:

I forhold til fremsættelsen af en formel hensigtserklæring, der er Macnish's femte princip, lader der ikke til at være det store dilemma med opfyldelsen af dette princip. For Macnish handlede et dilemma i hensigtserklæringen om, at man i en eller anden forstand skulle erklære sin hensigt til den man ønskede at overvåge, hvormed overvågningen måske ikke ville have den ønskede effekt, da der kunne opstå en protesterende og/eller modarbejdende effekt hos den overvågede. Men som han nævner, så gør dette princip sig også kun gældende i tilfælde hvor den ønskede effekt er afskrækkelse eller adfærdsændring. Det sidste her gør sig vel gældende, i netop dette tilfælde, da vi ikke har at gøre med en overvågning som i sidste ende er tiltænkt til at anklage en specifik person for noget specifikt. Der er tale om at overvåge smittespredning i generelle lokalområder, så de påvirkede er i sidste ende os alle sammen til de afskrækkende effekter, og større grupper af mennesker som eventuelle restriktioner ville kunne ramme. Der er ikke lagt skjul på at spildevandet overvåges for Covid-19, og dette er blevet oplyst til befolkningen siden tiltagets begyndelse. Så også her må vi sige, at sagen lever op til Macnish's kriterier.

Sandsynlighed for succes:

Som Macnish også nævner, så handler sandsynligheden for succes af en overvågningshandling om, hvad formålet med overvågningen, i det hele taget er. Vi var tidligere inde på, at to øjensynlige formål med overvågningen af spildevandet, da vi lige før skrev om korrekt intention, og hvordan der kunne være forskel på de to formål. Til afklaringen af den retfærdige sag, endte de med at høre under samme kappe, "Stop/brems udviklingen af Covid-19", men nu hvor vi skal afklare sandsynligheden for handlingens succes, kommer det helt an på hvad det er vi gerne vil være succesfulde med. Hvis vi eksempelvis havde som formål at udrydde Covid-19 i hele Europa, eller Skandinavien (eller bare Danmark), så ville vi jo se sandsynligheden for succes smuldre i takt med at vi indsnævrer skalaen hvori vi ønsker sygdommen udryddet, fordi denne sygdom har det

med at mutere, og hurtigt kan komme tilbage igen i anden variation. Vi ville måske endda også opleve det samme i den modsatte retning, hvor et større og større fokusområde umuliggør sandsynligheden for succes. Vi kunne også ende med at konkludere at en overvågningshandling med henblik på helt at udrydde sygdommen simpelthen er for naiv og fejlagtig. Det bliver altså også bare en smule fjollet, at vi skulle overvåge den danske befolknings spildevand, som er spildevand for knapt 5,8 millioner mennesker, med henblik på at stoppe al spredning af Covid-19 i verden. Det ville svare lidt til at udstede malaria piller til alle danskere, i håb om at Malaria kunne stoppes i Afrika. Logikken løber simpelthen bare fra dette argument.

Men opstilles formålet på en anden måde, så det handler om at “bremse udviklingen af nye Covid-19 varianter”, så stiger overvågningshandlingens sandsynlighed for succes gevaldigt. Det kunne så diskuteres, hvorvidt der ville være tale om et *uendeligt* formål her, da vi på nuværende tidspunkt ikke ved om vi nogensinde slipper helt af med Covid-19. Men det er vores vurdering at formålet med at overvåge spildevandet er at staten vil sikre sig en række ting, og ikke bare én ting. Den vil sikre sig, at så få mennesker som muligt bliver syge, at der er plads nok i sundhedsvæsenet, at så få dele af samfundet som muligt skal lukkes midlertidigt, og derudover at bremse nye varianter af sygdommen. Staten har allerede udvist at den er villig til at tage meget hårdere midler end overvågning i brug, når det kommer til netop den sidste pointe (Her henvises til den såkaldte Mink-sag), så det ville nok ikke være forkert af os at afgøre, at den er mindst lige så vigtig for staten, som de andre punkter, vi nævner. Desuden vurderer vi, at der er rimelig høj sandsynlighed for succes på alle de nævnte punkter, og den indsamlede data fra spildevandsprøverne kan være meget relevant for både at holde øje med at sygdommen ikke løber løbsk, hvor den er koncentreret i samfundet, og hvilke variationer af den der er til stede.

Proportionalitet af skaden til anledningen:

Når det kommer til proportionalitet, som vi også har været inde på, så er dette nok det sværeste punkt at dykke ned i. Dette skyldes at Macnish selv lader til at være en smule i tvivl om hvordan proportionalitet skal måles, men alligevel lader han til at være godt på vej. Det er et punkt på listen, som på mange måder kan ses som et sammensurium af de tidligere punkter, og er altså det sted, hvor disse opvejes mod hinanden. Derudover knytter der sig også et par begreber til diskussionen af proportionalitet i overvågning, som først og fremmest drejer sig om at redegøre for de fordele, der til sagen kunne betegnes “den tilstrækkeligt retfærdige sag”, “kontribuerende

retfærdige sager” og “perifere fordele”. Dernæst kommer kortlægningen af den skade, der kunne forventes at opstå ved overvågningen, og alle de overvejelser der skal gøres i den forbindelse - sandsynligheden for dem, samt tidshorizonten. Slutteligt er balanceringen af alle disse overvejelser dét der, for Macnish, ender med at afgøre hvorvidt der er tale om proportionel eller disproportional overvågning. Dette vil vi nu forsøge at kortlægge og afgøre ift. spildevands overvågning.

Fordele:

Vi har sådan set allerede været inde på den “tilstrækkeligt retfærdige sag”, “kontribuerende retfærdige sager”, og “perifere fordele” i spildevandssagen. I starten af analysen var vi inde på, at den retfærdige sag i denne sammenhæng må være “Stop/brems udviklingen af Covid-19”, men for mindre end en side siden, da vi var inde på sandsynligheden for succes, dykkede vi lidt længere ned i denne retfærdige sag, og kom frem til, at den kunne gå flere veje, som på én af vejene viste sig at have stor sandsynlighed for succes, mens den af en anden vej viste sig ikke at have stor sandsynlighed. Derfor må vi afgøre, at dét der udgør den “tilstrækkeligt retfærdige sag” til overvågning af spildevandet må være at bremse udviklingen af nye Covid-19 varianter. Det er den sag, som retfærdiggør at overvågningen finder sted, og det er ikke svært at overveje fordelene ved denne sag. Hvis det er muligt at spore en stigning i tilfælde af Covid-19 i generelle lokalområder, og den indsamlede data relevant kan bruges til at indføre lokale restriktioner, fremfor at lukke hele landet igen, så må dette jo siges at være et ønskværdigt scenarie, og ganske tilstrækkeligt til at retfærdiggøre handlingen. Hvad der så kunne eksistere af kontribuerende retfærdige sager, i dette tilfælde, bliver straks sværere at sige.

Det kunne være en kontribuerende retfærdig sag at få afklaret, hvor indsatsen mod smittespredning halter, i det lange løb, så man kunne føre bedre oplysende kampagner i netop disse pågældende områder. Hvorvidt der så egentlig er forskel på denne kontribuerende retfærdige sag, og dét vi har vurderet til at være den tilstrækkelige retfærdige sag, er sådan set et godt spørgsmål. Udfaldet af begge sager minder jo øjensynligt meget om hinanden, at man kan identificere de områder, hvor smitten er stigende, og så gøre noget ekstra der. Forskellen for os beror sig dog i idéen om “kampagne”, som er anderledes end indførelsen af midlertidige sociale restriktioner. Macnish taler jo om at kontribuerende sager ikke kan retfærdiggøre overvågningshandlingen alene, men er i stand til at tilføje vægt til en tilstrækkeligt retfærdig sag. Vi mener ikke, at udførelsen af hverken langsigtede eller kortsigtede kampagner, af nogen art, kan retfærdiggøres som

en tilstrækkelig begrundelse for overvågning, alene. Dét er en bakke som vi vil lade firmaer som Cambridge Analytica slås på, og vi ser ikke yderligere årsag til at dykke ned i sådan en debat. Men den slags kampagner man kunne udføre i denne forbindelse, er måske nævneværdige som bidragende sager. At der kunne lægges en mere langsigtet strategi i områder, som af en eller anden grund ikke formår at bryde smittekæder i det lange løb, synes vi i hvert fald tilføjer noget vægt til bremsningen af udviklingen af nye sygdomsvarianter.

De perifere fordele ved spildevandsovervågning ville så være nogle af de andre ting, vi også var inde på tidligere. Det kunne eksempelvis være vores hypotetiske fetichist, der oplever dette som et ekstremt fordelagtigt foretagne, da han/hun endelig kan gøre hvad end vedkommende fikserer på. Det ville også være en perifer fordel hvis vi i denne forbindelse udviklede nye måleapparater, som var mere præcise end dem vi havde før. Nok er det da fantastisk hvis denne dårlige situation kunne afføde udvikling af ny teknologi, men som Macnish fastslår, så er teknologisk udvikling ikke en forsikring, der kan gives inden udførelsen af en overvågningshandling, og derfor bør den slags overvejelser slet ikke tælle med i balanceringen af proportionalitet. Dertil kommer også, at han fastslår, at økonomiske fordele heller aldrig må tælles med i balanceringen. Dermed bliver overvejselsen af de økonomiske fordele og ulemper ved eventuelle lokale nedlukninger også udelukket fra at være bidragende sager, og klassificeres i stedet som perifere. Dette kunne godt udfordre vores tilstrækkeligt retfærdige sag en smule, da én af de store overvejelser ved indførelsen af overvågning af generelle lokalområder netop er at det bliver muligt at lukke disse områder ned, lokalt, fremfor at lukke hele samfundet, som kunne have enorme økonomiske konsekvenser. Men i denne overvejelse må vi også vende blikket mod tabet af menneskeliv, og de følger som et sygdomsforløb med Covid-19 medfører. Slet ikke at medregne dette, og kun inddrage de økonomiske gevinster ved lokale nedlukninger kontra hele samfundet, ville være en mistænkeliggørelse af statsapparatet. Hvis statsapparatet faktisk kun udelukkende havde de økonomiske mål for øje, så kunne den jo sådan set bare lade sygdommen løbe løbsk, og krydse fingre for at den tog livet af borgere, som alligevel ikke tjener samfundet den store økonomiske gevinst, i sidste ende. Det kan altså ikke siges at være af økonomiske årsager alene, at man ønsker at udføre spildevandsovervågning.

Ulemper:

Hvad angår skaderne ved denne form for overvågning, kan det faktisk også være ret svært at afklare. Der er naturligvis forbundet skade med indførelsen af lokale restriktioner, som kunne bestå i forskellige indgreb i folks selvstyring over deres egen tilværelse. Der kunne indføres forskellige krav til mundbind, krav om forsamlingsloft, krav om hjemmearbejde, og restriktioner af nattelivet. Det er jo bestemt ikke helt skadefrit. Men som Macnish også er inde på, så er det ikke alle skader der bør overvejes ligeligt. I hans tilfælde med en stærkt formodet terrorist, hvor mange beviser peger mod terror, ville der være tale om en skade mod terroristens privatliv, som var formindsket i effekt, grundet den stærke bevisførelse. Det samme gør sig vel gældende her, hvor nogle af disse eventuelle skader formindskes i vægt, i kraft af den enorme bevisførelse, der eksisterer i forbindelse med Covid-19 forskning. Og siden der allerede blev udført ekstensive tests af befolkningen i forvejen, så må der vel også siges at ske en formindskning af de pågældende skaders vægt, da der potentielt kunne være tale om langt mindre skade ved at udføre generel overvågning, i sidste ende. Resultatet af udførelsen af PCR-tests og overvågning af spildevandet er vel nogenlunde det samme, at opnå kortlægning af sygdommens spredning og udvikling. Naturligvis går de to metoder hånd i hånd, men det ville være utilstedeligt at forvente, at alle mennesker skulle møde op til PCR-tests, hver 3-4 dag, resten af deres liv.

Vi er ved at bevæge os ind i Macnish's pointe om tidens faktor i overvejselsen af fordele og ulemper. Fordi kan det forsikres, at de skader, der sker her, er nogle der nogensinde vil forsvinde igen? Macnish mener jo, at alle forudsigelige fordele og ulemper bør tages i betragtning, uanset hvor fjernt de ligger fra selve overvågningshandlingen. De fjerne skader her kan vel ses som udsigten til nærmest uendelige lokale nedlukninger, i tilfælde af sygdomsspredning, udsigten til uendelige PCR-tests, osv. Men der må vel også overvejes en væsentlig fjern fordel ved at udføre overvågningshandlingen, som handler om at der potentielt kunne blive mindre brug for PCR-tests, både i det korte og det lange løb. Vi ville i hvert fald mene at potentielle skader ved PCR-testen vejer væsentligt mere end de potentielle skader ved at overvåge spildevandet, mest i kraft af deres forskellige niveauer af påtrængenhed. Begge metoder fører til det samme resultat, at der ville være god begrundelse for nedlukning i områder med høj smitte, og om dette resultat opnås med en vatpind i enkeltpersoners næser, eller ved en generel spildevandsprøve, kan da ikke være helt lige meget. PCR-testen er, på den ene side, nok mere nøjagtig, men på den anden side involverer den også individuel deltagelse, dermed også individuel ulejlighed, og dataen om individets smitte vil

blive noteret i en journal, som følger dem hele livet. I overvågningen af spildevandet er individet nærmest frasorteret, da der ikke tages prøver direkte fra enkelte toiletter eller husstande. Der er altså praktisk talt ikke tale om en påvirkning af individet i udførelsen af denne overvågningshandling, hverken if.t. hvad individet selv skal gøre, eller hvad overvågningen betyder for vedkommende, umiddelbart. Den kan naturligvis have konsekvenser, som eksempelvis en eventuel nedlukning, men siden den konsekvens også er til stede ved PCR testen, så er der vel tale om langt "tungere" skade ved den individuelle test, end ved den generelle overvågning. Derfor kan vi vel konkludere, at skaden i forbindelse med spildevandsovervågning vejer mindre i balanceringen, i kraft af at den er mindre påtrængende og skadelig end andre (og allerede anvendte) metoder.

Proportionalitet i midlet:

Med det foregående er vi også ved at bevæge os ind i Kevin Macnish's ottende princip, der omhandler proportionalitet i midlet til overvågning. For Macnish er der jo stor forskel på hvilket middel man anvender til sin overvågningshandling. Her må vi faktisk indrømme, som vi også hurtigt var inde på før, at der ikke er ret meget at sige om de skader der kunne relatere sig til overvågning af spildevandet. Som vi også tidligere har været inde på, så involverer denne overvågning ikke en direkte påvirkelse af individer. Der er umiddelbart heller ingen konsekvenser forbundet med handlingen, udover hvad vi allerede har været inde på. Den eneste umiddelbare trussel, vi kan se, er den at der kan indføres lokale restriktioner i et område, hvis der påvises et højt smittetryk i området. Men selv dette kan vi også slå tvivl om, da vi faktisk reelt ikke ved om dataen herfra overhovedet bruges i sådan en sammenhæng. Der er tale om et middel til overvågning, som ikke kan sige noget påfaldende specifikt om enkeltpersoner, den kan kun pege på et område og nævne at der er aktivitet i sygdommen. I vores optik svarer det lidt til en GPS, der kun kan føre én hen til byen og ikke en specifik adresse.

Diskrimination:

Indvendinger kunne måske laves ift. hvad man så kunne vælge at gøre i det pågældende område, såfremt at høj smitte påvises. Macnish har også den optik, at der skal være tale om overvågning af såkaldte "ansvarlige personer", før midlet dertil kan regnes for proportionelt. Men hvordan definerer vi "ansvarlige personer" i Covid-19 pandemien? Og siden vi hverken snakker om terrorisme eller butikstyveri, men sygdomssmitte, hvem er det så lige vi skal formode noget om, i første omgang? Svaret kan enten være alle eller ingen. Såfremt at vi alle sammen er potentielle

smittebærere, så er vi vel alle sammen Macnish's "ansvarlige personer". Dette besvarer også noget af bekymringen om diskrimination, da der også kunne rejses protester overfor overvågningshandlingen på baggrund af diskrimination af raske mennesker. Der diskrimineres vel ikke overfor nogen, overhovedet, hverken etniske grupper, aldersgrupper, eller indtægtsgrupper, hvis alle overvåges gennem den samme prøve? Den snu læser har måske bemærket et snedigt problem her, for der er vel netop tale om en form for diskrimination, hvis vi udgiver data som eksempelvis viser, at smittetallet er væsentligt højere i et område af Odense, hvor der bor mange somaliere, end der gør andre steder.

Dette kunne godt virke en anelse problematisk, og især hvis det ender med at have politiske konsekvenser, i sidste ende. Men hvorvidt der er tale om, at man tager en spildevandsprøve, fra netop sådan et område er ren og skær spekulation fra vores side. Vi ved simpelthen ikke om der tages prøver fra vandforsyninger i områder, hvor man kan sige noget så specifikt om bestemte grupper. Hvis et boligområde har én vandforsyning, så kunne det være problematisk, men hvis forsyningen er mere centraliseret, så er der næppe sådan et problem at snakke om. Vi vil dog mene at det er værd at bringe overvejsen op, selvom vi ikke går videre med den. Det er interessant, at der kunne opstå så vidt et problem, på baggrund af en overvågningshandling, der alligevel er så generel og upåtrængende. Men af hensyn til empirien, må vi holde os til vores første pointe, at der nærmest ingen skade er forbundet med midlet til denne overvågning. Der er næppe tale om afskrækkende effekter, følelsen af sårbarhed, eller andre deskriptive fænomener. Der kunne måske tales om et element af social sortering, som kunne føre til stereotypisering, men empirien understøtter ikke dette, på nuværende tidspunkt i hvert fald.

Kinesisk social kredit

Folkerepublikken Kina tester i disse tider idéen om et "*social credit system*", som i et par henseender kan siges at minde lidt om de monetære kreditsystemer, der allerede er implementeret i stort set hele den vestlige verden, hvis ikke mere eller mindre globalt. I det monetære kreditsystem bliver dele af ens personlige finansielle forhold regnet sammen til en endelig kreditscore, som bankfolk f.eks. kan bruge som et pejlemærke ift. om man er finansielt stabil nok til at kunne modtage et lån. Er ens score for lav her, kan man altså lede længe og dyrt efter nogen, som vil låne én penge. Men den monetære kredit score afholder ikke en fra at indskrive sine børn, eller en

selv, på visse skoler. Det afholder heller ikke en fra at rejse med bestemte offentlige transportmuligheder, og i lande som Danmark er det sådan set nærmest muligt at rejse sig til det øverste lag af politisk magt, uden at man har specielt meget styr på egen økonomi.

I Kina fungerer det sociale kreditsystem lidt anderledes, og selvom systemet ikke er udbredt nationalt i hele Kina endnu, bliver det testet i flere og flere områder, og løbende justeret. Der er altså heller ikke tale om et færdigt eller endeligt system endnu, og der er også forskel på systemet fra område til område, og på hvor meget information staten deler om de individuelle implementeringer og pilotprojekter. Ét af de steder, hvor systemet har været testet længst, og hvor der er udgivet en del information om det pågældende system er turist- og landbrugsbyen Rongcheng, i regionen Shandong. Her er blandt andet, sikkert grundet byens status som turistattraktion (lidt i stil med den gamle by i Aarhus), udgivet officielle dokumenter angående the social credit system, som i grove træk beskriver hvordan sådan et system kunne fungere. (Drinhausen & Brusse, 2021)

Essentielt fungerer det som et classesystem delt op i seks klasseniveauer: Niveau AAA, Niveau AA, Niveau A, Niveau B, Niveau C, og Niveau D. Til en start har man en score på 1000 point, hvilket placerer en på Niveau A, og herfra gælder en række retningslinjer, som ved overholdelse og god opførsel giver X antal plus point, mens overtrædelser af loven og retningslinjerne giver X antal minuspoint. Niveau AAA ligger naturligvis i toppen som “niveaue for modeller for kreditværdighed” og inkluderer alle med en score på 1050 eller mere. Her bliver man altså anset for at være en mønsterborger, som andre bør anerkende og idealisere. AA-niveaue er ligeledes et højt niveau, dog ikke berettiget den ideelle mønsterborger, men i stedet individer med “exceptionel kreditværdighed” og en score mellem 1030 og 1049. A-niveaue, grundniveaue om man vil, er for folk med en score mellem 960 og 1029, og inddeles også i underklasserne A+ og A-. Under disse niveauer finder vi så B-niveaue for folk med en score mellem 850 og 959, hvor man dog stadig beskrives som “relativ kreditværdig”, men niveaue behøver heller ikke blot være bestemt af ens umiddelbare score - dét vender vi tilbage til. Niveaue under, C-niveaue, er området mellem 600 og 849 point, og er beskrevet som “advarsels-niveaue for kreditværdighed”. Og niveaue under, D-niveaue, udgør således det laveste niveau, for alle med en score under 599, hvor man nu ikke længere har nogen kreditværdighed. (Rongcheng Municipal, 2019)

Alle niveauerne fra A og op af kan derfor måske betegnes som de mere positive niveauer, som man gerne vil være på, mens de fra B og ned repræsenterer de dårlige niveauer som ingen har lyst til at være på. En interessant ting ved disse nederste niveauer er, at der er mulighed for at blive rykket direkte ned på disse niveauer, hvis man begår en specielt grov lovovertrædelse. For at blive rykket ned på B-niveauet kan man have begået en af følgende overtrædelser, hvilket inkluderer, men ikke kun er begrænset til ting som at: 1. Føre en bil i påvirket tilstand, 4. Brugte WeChat eller andre online opslagstavler til at dele falsk information, 11. At fiske udenfor sæsonen mere end to gange, 14. At afholde en demonstration på offentlig grund uden tilladelse fra de offentlige sikkerhedsorganer, 18. Andre situationer hvor uærlighed bør gives en direkte dom. (Rongcheng Municipal, 2019)

For at rykke direkte ned på C-niveauet skal man have begået noget af følgende: 4. Hvis man er dømt til mindre end tre års fængsel. 13. Hvis man nægter at deltage i nationale forsvarsforpligtelser, nægter eller undgår militærtjeneste. 16. Hvis man ender på en industriel blacklist. 20. Hvis man deltager i Falun Gong eller andre kult-organisationer. 27. Andre situationer med seriøs uærlighed som bør gives en direkte dom. Og endelig for at rykke direkte ned på D-niveauet skal noget af følgende være hændt: 1. Hvis man primært er ansvarlig for en større produktionssikkerhedsulykke. 5. Hvis man er dømt til mere end tre års fængsel. 9. Hvis man fisker imod reglementet, og dette involverer udenrigs interesser, som derfor kan forårsage en betydelig indflydelse. 12. Hvis man ondsindet skaber forstyrrelser, som bruges online eller af udenlandske medier. 14. Andre situationer hvor stor uærlighed forårsager store negative sociale indvirkninger, bør også resultere i direkte niveaubedømmelse. (Ibid, 2019)

Udover hvad man konventionelt kan sige om sådan et system, fra et vestligt perspektiv, er det dog også sjovt at bide sig mærke i det sidste punkt under alle bestemmelserne for disse direkte klasse-bevægelser. Det lader nemlig til at være en smule diffust hvad der næsten ikke kunne falde under den nederste kategori, fordi resten af systemet er netop bygget op efter de førnævnte point. F.eks. giver det en gradvist værre negativ pointscore, alt efter hvor meget man har snydt i skat, hvor der kan være tale om -10, -20, eller -30 point. Giver man ekstraordinært meget af sin formue tilbage til samfundet, giver det så modsat et vist antal plus point. Men samtidig er der ikke noget, der indikerer, at det at snyde i skat ikke skulle være en situation med stor uærlighed eller mindre, eller hvordan man skulle bedømme det ud fra pointsystemet. Det må altså umiddelbart være lidt

svært for håndhævere af disse regler at sætte en definitiv finger på, hvornår man giver minuspoint og hvornår man rykker nogen ned på klasselisten med en direkte dom. Måske der eksisterer bedre retningslinjer, end dem vi har fundet her, men overordnet set lader det til at være her systemet kan ende med at forvirre sig selv.

Nu skal det jo heller ikke lyde som om, at vi med dette segment bare forsøger at fremhæve Kinas tvivlsomme fremgangsmåde ift. konventionelle frihedsrettigheder. Dette er trods alt ikke et projekt som forsøger at analysere på interne sociologiske eller økonomiske forhold i folkerepublikken Kina. Det er heller ikke et projekt, der har til formål at finde retfærdiggørelser for, eller argumenter imod, etableringen af sociale kreditsystemer. Vores opgave her handler om overvågning, og hvorvidt dét kan retfærdiggøres, og til dét kan vi ikke rigtigt komme udenom den slags koncepter som det kinesiske sociale kreditsystem er. For det er jo nok umiddelbart denne form for dystopisk skrækszenarie som strenge modstandere af overvågning forestiller sig. Det ultimative big brother samfund. Og dét er da også en væsentlig overvejelse at gøre sig. Men man kan måske sige, at det jo ikke som sådan er overvågningen, der er den direkte kilde til analysen af systemet som en dystopi, det er vel snarere idéen om at konsekvenserne ved overvågningen faktisk har fuld indflydelse på hvordan man kan leve sit liv.

Når vi sætter dette i kontrast til eksempelvis Danmark, så skal der jo i Danmark registreres en forbrydelse før overvågningen reelt tages i brug. Der skal være en smadret rude i et butiksvindue, før politiet gennemgår de eventuelle overvågningskameraer for at finde synderen, og herefter kommer spørgsmålet om straf så på banen, alt efter hvilken form for lovbrud der er tale om. Men i visse dele af Kina er ansigtsgenkendelse og endda også gang-genkendelse en realitet, når det handler om videoovervågning. Profilerung er altså noget, der nærmest foregår via algoritme. Dét betyder, at overvågningskameraet kan registrere forbrydelsen og formentligt også identificere forbryderen i realtid. Hvorvidt teknologien er der helt til det første endnu, er et godt spørgsmål. Men det er absolut kun et spørgsmål om tid, og ikke en længere årrække, før et kamera specifikt kan identificere et tasketyveri, en hund der besøger et fortov, eller et skjult håndvåben udelukkende baseret på gangstil og kropsholdning. Vi lever trods alt i en æra, hvor et simpelt kamera i en billig telefon kan genkende om man smiler, erstatte ansigter, eller fremtrylle Pokémoner med *augmented reality*, i realtid, med forskellige apps. Og tilmed er disse “nye dimensioner af kameraet” i vores moderne æra mere eller mindre “bare” udviklet til sjov og spas for børn og unge. Man kan

altså næsten kun dårligt forestille sig, at digital overvågningsteknologi skulle være så håbløst forældet på et industrielt niveau, at disse innovationer, og i måske mere sofistikerede udgaver, ikke skulle have fundet vej ind i den slags produkter.

Havde vi haft et socialt kreditsystem i Danmark, ville kameraovervågning pludselig have en helt anden betydning end det har nu. Det ellers velkendte danske udtryk “går den, så går den”, dør her, fordi alle tænkelige handlinger potentielt registreres. Det vil f.eks. sige, at den lokale bankmand Jens Einar kan miste 5 social credit point for at tisse i en hæk, og ikke bare få en bøde. Er han så lidt for glad for den lokale bodega, i weekenderne, kan han i sidste ende også miste sit job, hvis kreditten falder for lavt - grundet for mange gentagne tisseture i hækken. Eller vi kan tale om Sofie på 19, som med en promille på 0,6, havde drukket lige en tår for meget til at hun egentligt kunne køre vennerne i byen. Ikke nok med en bødestraf og et klip i kørekortet, når kameraet registrerer hendes lidt langsomme reaktionstid ved lyskrydset - når hun har talt med politimanden er hun herfra automatisk andenrangsborger (if.t. det kinesiske system ville hun dog nærmere være en fjerderangsborger), indtil hun har gjort nok gode gerninger igen.

Eller det kunne være en kronisk syg borger med tarm/blære problemer, som på en eller anden måde uheldigt ender med at besørge sig selv offentligt og må have hjælp - her bliver det dog interessant med Samaritan-punkterne i det kinesiske social credit system fra Rongcheng, fordi mister den kronisk syge borger så point for sin “offentlige uanstændighed?”, mens Samaritaneren tjener nogle? Eller får de begge point? Får Samaritaneren point mens den kronisk syges point forbliver neutrale i situationen? Hvornår er algoritmer eller kunstig intelligens sofistikeret nok til at kende forskellen? Skal man så ind på borger.dk for at afklare grunden til den uheldige besørgelse, for at undgå en negativ kreditering? Har de så også otte ugers ventetid, ligesom andre offentlige instanser har nu? Der er et væld af spørgsmål, der melder sig, når vi bringer social credit systems på banen i vores udlægning af retfærdiggørelsen af overvågning.

Inden vi indleder en længere analyse af Macnish’s ni kriterier for overvågning på denne case, er vi altså nødt til at vende et par pointer ift. sagens inddragelse i projektet. Der er jo ikke som sådan tale om én overvågningshandling her, men mange, og så er der tale om et eller flere stykker lovgivning som udgør mulige konsekvenser ved den pågældende overvågning. Pointsystemet er jo ikke i sig selv et overvågningssystem, men eksisterer som en form for straf eller

påskønnelse, i forbindelse med forskellige overvågningsmidler. I virkeligheden kan det mest af alt sammenlignes med hvordan tiltale og straf allerede fungerer i det meste af verden. Reglen kræver en ordensmagt for at kunne træde i kraft, ligesom dét at få en bøde for at køre for stærkt jo kræver at politiet skal have set én, før straffen kan gives. Pointsystemet fungerer lidt på samme måde, hvor der jo skal en overvågningshandling til, eller som minimum at nogen opdager én, før pointsystemet træder i kraft. Sagen er også lidt sammenlignelig med vores case om spildevands-overvågning, hvor konsekvenserne handlede mere om mulige fremtidige restriktioner og ikke så meget om den direkte effekt af en specifik overvågningshandling. Det sammenlignelige i dét er separationen af overvågningshandlingens direkte konsekvenser og overvågningshandlingens (indirekte) konsekvenser qua anden lovgivning. Derudover er et socialt kreditsystem som dét i Kina kun overfladisk sammenligneligt med de mulige restriktioner i lokalområder i Danmark, da begge jo trods alt er konsekvenser, men efter vores mening er de slet ikke i nærheden af at være lige konsekvenser.

Overvågningsetiske overvejelser i det Sociale Kredit System:

De mulige restriktioner i Danmark er for det første lokale, og dette er måske lidt sammenligneligt i den forstand, at et socialt kreditsystem er lokalt helt ned til enkeltpersoner, men så langt går de mulige restriktioner i Danmark ikke, umiddelbart. Dertil kommer også midlertidigheden af de mulige restriktioner, som indføres med målet om at blive fjernet igen, hvilket måske også er en pointe man kan rejse for et pointsystem. Forskellen her beror sig i kriterierne for at slippe ud af “dårligheden” igen, for det er jo gjort helt tydeligt at vejen ud af lokale Covid-19 restriktioner er en nedbringelse i antallet af smittede, i lokalområder, og midlet dertil er netop restriktionerne selv. Man kunne næsten kalde dét introduktionen af en problematik, som løser sig selv. Den “dårlighed”, der introduceres med et socialt kreditsystem, er svær at kortlægge over tid, da den både kan være midlertidig, langvarig, eller livslang. Hvis det handler om en pige, der stjæler småkager fra den lokale købmand, så ville der nok være tale om en midlertidig formindskelse af hendes point, som hun relativt let kunne vinde tilbage igen. Hvis der er tale om en noget hårdere forbrydelse, så kan konsekvenserne vel trække i langdrag, og vi kan kun undre os over, hvor meget godt der nu skulle kontribueres for at trække karmaen i den anden retning. Har vi at gøre med en serie kriminel, eller noget lignende, så kunne konsekvenserne være livslange, og praktisk talt umulige at kæmpe sig ud af igen. I virkeligheden er dette jo ikke så langt fra den måde fængselsstraf, eller økonomisk straf fungerer på, i det meste af den vestlige verden, og vel også i den østlige ende.

Men i stedet for at sammenligne sådan et system med andre eksisterende systemer, burde man måske i stedet bare anerkende det som et helt nyt straffesystem, eksternt fra andre systemer.

Størstedelen af de regler, som indgår i det sociale kreditsystem, er også forbundet med at ville korrigere folks adfærd, ligesom andre systemer også har til hensigt at gøre. Forskellen er, at indenfor dette system bliver der også medregnet regler, som andre steder allerede eksisterer som uskrevne symbolske regler, uskrevne kulturelle regler, eller dogmatiske religiøse regler, som vi måske kulturelt har taget afstand fra, men stadig oplever effekten af (I vores del af den vestlige verden ser vi jo f.eks. stadig en påvirkning i vores etiske tænkning fra kristendommen, selvom langt de fleste danskere ikke er troende i en dogmatisk forstand). Derfor kan det virke meget påtrængende for vestlige personer at se disse regler konkretiseret i form af lovgivning. I Danmark ville det f.eks. være forbundet med et socialt stigma, hvis en fuld person vælter lidt rundt på gaden, og opfører sig upassende - måske overfor en flok gamle damer. Der eksisterer et uskrevet kodeks for hvordan vi takler sådan en situation, og det ville ikke være svært for de fleste danskere at forestille sig, at situationen eksempelvis kunne løses ved at nogen lægger en hånd på fulderikkens skulder, spørger vedkommende hvad der er galt, og måske følger ham hjem. Dagen efter møder vedkommende så denne flok gamle damer i Netto, som vedkommende så må give en stribe undskyldende nik til, i et forsøg på at undgå yderligere moralske tømmermænd. Nogle af damerne ville sikkert grine lidt, nogle af dem ville sikkert fortsat være fornærmede, men overordnet set er problemet blevet løst, skammen retfærdigt placeret, og de uskrevne sociale regler vandt endnu en gang. Dette er selvfølgelig ikke tilfældet med alle fulderikker, og nogle gange må ordensmagten også involveres, men overordnet set så fungerer de uskrevne regler til tilstrækkelig effekt.

Men havde vi at gøre med en tilsvarende situation i Kina, så er det ikke helt så let for os at spå udfaldet. Den pågældende situation beskrevet ovenfor, kunne jo også udspille sig i Kina, også med tilsvarende grin og moralske tømmermænd, og måske ville også Kinesere dømme sådanne uskrevne regler til at fungere med tilstrækkelig effekt. Men her kommer jo også et element af formindskning af point, som ikke forløses helt på samme måde. I det danske tilfælde kunne vedkommende miste noget "*social-standing*" i den forstand, at de gamle damer skuler til og dømmer vedkommende, men den danske stat er jo ikke involveret, medmindre ordensmagten måtte tilkaldes og en sigtelse var nødvendig at rejse. I Kina ville statsapparatet være involverede fra starten af, og alt efter hvilket overvågningsmiddel, der anvendes, kan de være involverede allerede

fra gerningsøjeblikket. Involveringen behøver heller ikke have noget at gøre med tilkaldelsen af ordensmagten, som så skal ud at bedømme situationen, men kan potentielt registreres af et overvågningskamera, så den fulde person reelt modtager sin sociale kredit “straf” før vedkommende bliver ædru, eller bare møder andre mennesker. Hvor længe pointstraffen så forfølger vedkommende er måske en hel diskussion for sig selv, som måske ville kræve et dybere dyk ned i lovgivningsparagraffer. Men som udgangspunkt kunne de kreditmæssige konsekvenser følge vedkommende resten af deres liv.

I alt dette ligger to overordnede pointer i overvågningsetikken, som strækker sig fra sagen om spildevandsovervågning og mulige lokale restriktioner i Danmark, til dette straffesystem til klasseinddeling i Kina. Disse er, at der er væsentligt forskel på “hvem”, der udfører en overvågningshandling, og der er væsentligt forskel på hvilke andre regler og love overvågningshandlingen spiller bold med. Til den første pointe kunne der sikkert siges rigtig meget om forskellen mellem danske og kinesiske regeringskonstellationer. Der kunne sikkert siges meget om forskellen på forfatningsgrundlag. Der kunne også siges meget om de kulturelle forskelle, og de socioøkonomiske forskelle mellem landene. Nogle af disse ting kunne sikkert endda være med til at understøtte en retfærdiggørelse af overvågningshandling, som mange steder i vesten ikke ville være acceptable. Det kunne være værd at overveje hvorvidt de socioøkonomiske forhold i Kina, som eksempelvis det middelklasseryk som store dele af befolkningen har oplevet, for nyligt, kunne fungere som en form for bidragende retfærdig sag. Hvad denne så ville bidrage til er straks lidt sværere at overveje, uden at det ville være en overvejelse af økonomiske gevinster, hvilket ville gøre det til en perifer fordel, og ikke en bidragende retfærdig sag, i Macnish’s optik. Den tilstrækkeligt retfærdige sag skulle så være noget i stil med en “ønsket/tilsigtet adfærdsændring i befolkningen”, og dette må, i hvert fald med vestlige briller, siges at være en anelse voldsomt.

Som det nok allerede er klart, så bliver det svært for os at applicere bare de første dele af Macnish’s kriterier her. Det ville kræve en ret indgribende, hvis ikke fatal, modificering af teorien, hvis vi skulle lede efter noget her som vi kunne retfærdiggøre. Det er svært at sige om en ønsket adfærdsændring i den brede befolkning nogensinde ville tælle som en tilstrækkelig retfærdig sag for Kevin Macnish. Måske er sagen i sig selv nok, i den forstand, at man i en eller anden udstrækning ønsker at forbedre tilstanden for ens folkefærd. Men fra vores liberale perspektiv, kan man jo ikke have meget tilovers for menneskers selvdeterminisme, hvis man hele tiden holder øje med dem

for at sikre at de overholder nye sociale koder. Hvis vi perspektiverer dette til dele af den vestlige verden, og ser på det middelklasseryk, der er sket over de sidste 100 år, så er det jo i høj grad præget af selvdeterminisme. Der har eksisteret uskrevne regler og koder, som har ført til en kollektiv adfærdsændring, men denne var ikke nødvendigvis ansporet af lovmæssig straf, udover hvad social omgang mellem mennesker altid har affødt af social straf. Hvis man mødte fuld ind på fabrikken, så røg man selvfølgelig ud, og et ry kunne jo også begynde at sprede sig, og kan det tænkes at dette ry kunne være lidt sammenligneligt med de point man kunne miste/få i Kina, i dag? I en metaforisk forstand, måske. Men der er stadig tilknyttet en officiel strafferamme for ens sociale adfærd, som slet ikke var til stede i vesten, dengang, i hvert fald ikke i samme omfang, og af denne grund alene finder vi det svært at kalde pointsystemet sammenligneligt med sociale konstruktioner som “ry” eller “mægle”.

Egentligt er det svært at overveje “tilsigtet adfærdsændring i befolkningen” som en retfærdiggørelse for noget som helst, og ikke bare overvågningshandlinger. Der må også være væsentlig forskel på at anspore til en bestemt slags adfærd, og på at prøve at sikre en bestemt slags adfærd via overvågning og den afskrækkelse der finder sted, deri. Dette vil vi ikke overveje yderligere, men vi ville nok have svært ved at kalde “adfærdsændring” en tilstrækkelig retfærdig sag, hvis vi føler Macnish. Det bliver også meget svært at kortlægge hvorvidt der er tale om “korrekt intention”, da den kinesiske regering er notorisk for at holde sine kort tæt til kroppen. Det ville praktisk talt være umuligt at sige, hvorvidt der er tale om korrekt intention eller ej, da udstrækningen for overvågningshandlingen her er så stor. Bagtanker kunne strække sig fra agendaer hos regeringsmagten, til lokalpolitikere eller politimestres jerngreb over lokalområder, og helt ned til én overvågendes egne skjulte intentioner. Den Kinesiske regering kan have et hav af intentioner med at overvåge sin befolkning, som vi slet ikke vil begynde på at dykke ned i her, og i den anden ende kunne en enkelt overvågendes bagtanker strække sig fra egne økonomiske gevinster til direkte fetichistisk adfærd. Hvordan man bearbejder denne overvejelse internt i Kina, ved vi ikke. Men man kunne måske forestille sig, at der ville være et substantielt pointfald forbundet med at blive taget i at praktisere sin personlige fetich som overvåger på jobbet.

Man har måske bemærket, at vi på nuværende tidspunkt har vendt Macnish’s første to principper, og nu næsten har bevæget os gennem det tredje også. Macnish har jo en vigtig pointe i sit tredje punkt om hvem der udfører overvågningen, som her, om noget, er nævneværdig.

Macnish siger, at der i visse tilfælde med totalitære stater kan bruges overvågning som et redskab til at sikre regeringsmagtens overlevelse og imod borgerne for at modarbejde politisk afvigelse. Dette må jo næsten nødvendigvis høre sammen med noget som vi allerede har nævnt, og er vel blot et brudstykke af det agenda-hav, vi helst ikke ville ind på før. Vi har heller ikke de store intentioner om at dykke dybere ned i dét nu. Men pointen er slående overfor en notorisk totalitær stat, som nu tilsigter at overvåge stort set alle facetter af sine borgeres liv. Uanset hvor meget der kunne siges om udviklingen af det kinesiske samfund, gennem de sidste 30 år, og uanset hvor meget vi kan sige om progressionen i det vestlige perspektiv, så er det bare ikke rigtigt til at komme udenom, at stjernerne står lidt for meget på række her til at vi ikke skulle nævne det. Macnish siger jo, at såfremt sådan en situation kan identificeres, så underminerer den princippet om en tilstrækkelig retfærdig sag. I sidste ende er dette jo et spørgsmål om statens legitimitet, og siden der relativt let kan slås tvivl ved “folkeligheden” i Folkerepublikken Kina, bliver dette punkt svært at svare på, uden at rette anklager. Vi kan nøjes med at sige, at en stats moralske legitimitet undergraves af overvågning, såfremt at overvågningen udføres på baggrund af en intention om at opretholde regeringsmagten, og ikke for at beskytte borgere.

Vi har også allerede vendt nødvendigheden af overvågning, som Macnish mener kun må udføres som den sidste udvej. Her kan vi pege på vores udpensling af den vestlige verdens mere liberale metode til større adfærdsændring, som vi har set over de sidste 100 år, og påpege at man mere eller mindre hopper over den overvejelse. Måske kan man sige noget om at ville accelerere sådan en proces, og at overvågning trods alt ikke er lige så direkte fysisk undertrykkende som en koncentrationslejr ville være, der jo også kan ses som et redskab til denne form for “Social acceleration”. Men nu skal det heller ikke virke som om, at vi i vores kritik af overvågning påskønner ideen om arbejdslejre. Begge dele er, fra vores perspektiv, moralsk uforsvarlige, som redskaber til “social acceleration”. Fordi det er svært, hvis ikke ligefrem umuligt, at kortlægge “kollektiv adfærdsændring” som en tilstrækkeligt retfærdig sag til overvågning, bliver det også nærmest umuligt at omtale nødvendigheden af overvågningen til dét, udover bare at dømme det til at være unødvendigt. Og her bliver dét at leve op til det femte kriterium om at lave en formel hensigtserklæring jo nærmest tragikomisk. Der hersker vel ikke den store tvivl om afskrækkende effekter i den formelle hensigtserklæring af disse sociale regler. Hensigten er jo en adfærdsændring og altså er “afskrækkende effekter” det tilsigtede mål. Det mest nævneværdige i den sammenhæng handler vel i virkeligheden om det sjette kriterie, “sandsynligheden for succes”.

Et par artikler har vist, at borgere i Kina faktisk ikke har de store problemer med pointsystemet. En spørgeskemaundersøgelse fra 2018, foretaget under støtte fra The Washington Post, viste f.eks. at op mod 80 procent af Kinesere er positivt indstillede overfor sociale kredit systemer (Kostka, 2019). Mange anser det som fordelagtigt, at de kan sætte sig på en bus velvidende at alle de andre ombord er anstændige borgere, og denne mentalitet strækker sig også videre til flyrejser, restauranter, skoling af deres børn, osv. Der er efter sigende en eller anden grad af tryk forbundet med det. Positivt som dét end lyder, kan vi ikke bare tillade os at strande i dette metaforiske adfærdsparadis. Vi ved eksempelvis ikke i hvilken udstrækning disse udtalelser er sande, og ikke bare er en del af regeringens propagandaapparat (Eller et resultat af afskrækkelse). Det kunne jo anses for at være en enorm afskrækkende effekt, at en journalist stikker en mikrofon eller et kamera op i ansigtet på en civil kineser og spørger ind til systemet. Hvordan er dét i virkeligheden anderledes end at se Nordkoreanske TV-værter græde deres øjne ud på tv, når diktatoren dør? Umiddelbart ville vi have svært ved at svare på om der er sandsynlighed for succes med adfærdsændringen. Der er i hvert fald umiddelbart succes i forhold til at få middelklasse borgere til at forstå incitamenterne, men hvorvidt der så faktisk også er dét, da vi er i tvivl om hvorvidt vores empiri her beror sig på propaganda, bliver bare svært at sige. Vi synes dog at det er et nævneværdigt punkt, da det er interessant, at der i hvert fald lader til at være en grad af succes forbundet med tiltagene, om end succesen så er at skabe afskrækkende effekter.

Når man skal overveje proportionalitet i denne sag, så bliver det hurtigt uoverskueligt at skulle kortlægge den skade, der kunne opstå i forbindelse med så omfangsrig overvågning. Det ville i hvert fald være svært at tale om nogen grad af mistænkliggørelse af hele befolkningen, som kan retfærdiggøre overvågningsomfangets mulige skader. Hvis målet fortsat er "adfærdsændring", og dette kun gælder de dele af befolkningen som ikke har indrettet sig efter de nye sociale standarder endnu, så virker det jo allerede her disproportionalt at holde øje med alle. Der kunne måske være et argument om at sikringen af alles konformitet kræver at man holder øje med alle, men igen vender vi tilbage til anledningen, den tilstrækkeligt retfærdige sag, som vi jo slet ikke kan retfærdiggøre med Macnish's teori. Vi ville skulle modificere teorien så meget, at vi praktisk talt må opgive at trække tråde fra retfærdig krig traditionen, som jo aldrig ville tillade en krig på en lignende præmis. Det ville svare til at prøve at retfærdiggøre et folkemord, eller noget lignende. Altså må vi afgøre, endda uden at grave for meget i det, at proportionaliteten af den mulige skade

her, er fuldstændig disproportional i forhold til Macnish's teori. De mulige afskrækkende effekter, ved denne form for overvågning, er alene nok til at erklære dette for disproportionalt. Endda overvejelsen af fordele kommer heller ikke rigtigt til at gøre sagen mere proportionel, i kraft af "tryghed", eller andre fordelagtige overvejelser. I store dele af den vestlige verden er adfærdskorrektionen jo lykkedes til rimelig tilfredsstillende grad, uden disse tiltag, og selvom det måske ikke er helt fair at sammenligne Kina i 2021 med et Europa fra 1930'erne, så må dét stadig veje noget (og formodentlig en hel del) på vægtskålen.

Vi vender tilbage til proportionalitetsafgørelsen om lidt, men vi vil lige vende diskriminationsprincippet, fordi dette punkt bliver også nærmest uoverskueligt. For Kevin Macnish må de legitime mål være personer som er skyldige i at begå kriminalitet, mens illegitime mål er alle som er uskyldige, men hvem er de legitime mål her? Hvis det er alle som er skyldige i at afvige fra den ønskede adfærd, så må de skyldige jo være mange. De uskyldige må jo så være alle som formår at holde sig indenfor den tilsigtede linje. Et stort problem vi støder på her er, at Macnish's diskriminationsprincip faktisk er meget fast. Der skal eksistere gode beviser for en kriminel handling, hvis en overvågningshandling skal udføres, som lever op til diskriminationsprincippet. Men hvordan skulle vi afgøre om der eksisterer gode nok beviser for "adfærdsfravigelse" til at vi kunne efterleve sådan et princip? Det er jo folks mindste handlinger, der tæller her, og mistænkeliggørelsen af alle for alle tænkelige handlinger er jo lagret så dybt i idéen, at dét er selve idéen. Derfor er vi jo nødt til, uden kompromis, at sige der også er tale om klare brud på diskriminationsprincippet her, og det ville praktisk talt være uoverskueligt at dykke ned i hver enkelt mistænkeliggørelse, og se om der er beviser for noget af det. Som udgangspunkt vil vi nøjes med at forholde os til, at der nok ikke er, i langt de fleste tilfælde.

Proportionalitet i midlet er samtidigt lige så svært at afgøre her. I modsætning til spildevandsovervågning, som ikke krævede den store påtrængenhed på individer, er der jo her tale om overvågning som helst skal være så påtrængende som overhovedet muligt. Det kunne meget vel være et par Kinesiske bedstemødre, der holdt øje med folk og noterede deres adfærd ned, men dét ville jo ikke være tilstrækkeligt til at overvåge adfærden for de 1,4 milliarder borgere i Kina, selv ikke hvis de mobiliserede alle landets bedstemødre. Derfor må video-overvågning, samt overvågning af enhedsdata og anden logning af adfærd på internettet, være de foretrukne metoder. Med disse metoder kommer uundgåeligt en lang række følgesygdomme, i form af plausible skader, og

vi har allerede været inde på en række af dem. Det store dilemma vi har med analysen her, beror sig på, at disse skader i *et eller andet omfang* helst skal være proportionelle til den anledning de påføres i, men fordi en lang række af skaderne er det ønskværdige her, bliver det umuligt for os at nå sådan et midtpunkt. Krænkelse af privatlivet, afskrækkende effekter, social sortering, og adfærdsuniformitet er bare nogle af de skader som Macnish lister op som liggende på den ene side af balancen. På den anden side af balanceringen ligger dette endelige fordelagtige mål om “adfærdsændring”, som jo i virkeligheden er én til én med skaden “adfærdsuniformitet”, som vi forsøger at undgå, så vidt muligt. Disse problemer er, som nævnt, umulige at slippe udenom, medmindre vi modificerer Macnish’s teori til ukendelighed.

Graden af midlets påtrængenhed virker altså til at være et nærmest uendeligt omfang her, mest af alt i kraft af at overvågningen skal påføres alle. Selvom det stadig ville være umuligt at acceptere “adfærdsændring” som en tilstrækkeligt retfærdig sag, så ville det måske være lettere at modificere teorien, således at den kunne acceptere dette, hvis der var tale om et langt mere begrænset antal mennesker. Dermed kunne vi måske formindske antallet af potentielle skader, og deres alvor, i sådan en grad, at vi ville ende med noget der minder om et proportionelt forhold. Men vi kan heller ikke undslippe vores udgangspunkt, som er, at vi ikke har en tilstrækkeligt retfærdig sag, som understøtter nogle mulige tiltag. Hvis der nu var tale om at ville stoppe potentiel terrorisme, eller noget andet i den dur, så ville man skulle kigge til andre led i kæden for at identificere mulige faldgruber, men her er der ikke tale om fejl i kædens led, men en fejl i selve kæden, eller hele cyklen. Vi har ikke at gøre med en tilstrækkeligt retfærdig sag, og altså kan vi aldrig nogensinde konkludere at nogen form for overvågning ville være retfærdiggjort her, i hvert fald hvis vi spørger Macnish.

En nævneværdig pointe med dette er, som vi også var inde på i starten af dette afsnit, at det også er relevant for overvågningshandling, hvilke andre love de spiller op til. I vores optik burde det i hvert fald også betyde noget for udførelsen af en overvågningshandling om straffen i sidste ende er betinget eller ubetinget, samfundstjeneste eller dødsstraf, social skam eller rangering i et classesystem. Hvorvidt disse så burde tælle med i Macnish’s balancering af potentielle skader, er et godt spørgsmål. Han lader i hvert fald ikke til selv at inddrage dét som en reel overvejelse, udover spørgsmålet om statens legitimitet. Men der kan vel godt eksistere legitime stater, som indeholder kontroversiel lovgivning, der betyder noget for proportionaliteten af en

overvågningshandling? Man kunne også rejse en mindre protest imod dét, og spørge om det så aldrig ville være tilladt at overvåge pædofile på nettet, eller potentielle terrorister, i et land hvor der er dødsstraf for den slags kriminelle aktiviteter. Dette vil vi lade forblive et hængende spørgsmål. Vi synes dog, at det er en problematik som bliver tydeliggjort i sammenligning af overvågningshandlinger på tværs af stater med forskellige strafferammer.

Pegasus

“Projekt Pegasus”, er navnet på et stykke software, eller spyware, udviklet af det Israelske firma NSO Group, som formodentligt er i stand til at hacke de fleste mobile enheder med populære styresystemer som IOS og Android. Analyser af ofre for hacking med dette spyware, som løbende bliver foretaget af forskere ved Amnesty Internationals Berlin-baserede sikkerheds laboratorie, peger på at inficering af en enhed kan ske på en række forskellige måder, som blandt andet det at downloade tredjeparts apps, klikke på tilsendte links, eller ved at åbne en tilsendt sms. Endda noget så simpelt som at få et opkald gennem WhatsApp, som man ikke engang tager imod, kan føre til installation af Pegasus på enheden, og forskerne siger også, at det med tiden bliver sværere for ofre at identificere et angreb, da installationsmetoderne hele tiden bliver mere og mere diskrete og sofistikerede. (Pegg & Cutler, 2021)

Når først Pegasus er installeret på enheden kan den efter sigende høste enhver form for data fra enheden, hvilket derfor selvsagt inkluderer SMS'er, e-mails, chats, fotos og videoer, GPS-data, internet søgehistorik, kalender information, kontakt informationer, andre persondata, og meget mere. Forskningen peger her på, at Pegasus giver den angribende agent adgang til mobilenhedens såkaldte administrative privilegier, hvilket egentligt giver agenten mere adgang til ejeren af mobilenhedens data, end vedkommende selv har i forvejen, og dette er naturligvis også med til at besværliggøre identificeringen af et angreb. Derudover er Pegasus også i stand til at aktivere både kamera og mikrofon på enheden, og er derfor i stand til at lytte med på samtaler, eller optage video og lyd af alle tænkelige intime, private, eller fortrolige anliggender (Ibid, 2021). Ifølge NSO Groups egen gennemsigtigheds- og ansvars rapport fra 2021, er det dog vigtigt at understrege, at pegasus ikke er et redskab til masseovervågning, ligesom ansigtsgenkendelse, gang-genkendelse, pattern-recognition teknologi, og andre algoritmiske redskaber, der er bedre beregnet til den slags overvågning. Det er altså ikke et redskab til at samle generelle data fra en stor befolkning, men

snarere ét, der kan bruges målrettet til at samle data fra individer, som NSO Groups beskriver som “pre-identificerede kriminelle og terrorister”. (NSO Group, 2021a, s.6)

I juli 2021 kunne nyhedsmediet The Guardian, i samarbejde med 16 andre nyhedsorganisationer, berette om en datalækage, som efter sigende skulle indeholde en liste med mere end 50.000 telefonnumre, som formodes at tilhøre personer som NSO Groups kunder formentlig har haft interesse i siden 2016, hvor de første spor af Pegasus blev fundet. Telefonnumrene tilhørte efter sigende hundredvis af forretningschefer, journalister, religiøse ledere, akademikere, NGO-ansatte, embedspersoner i fagforeninger eller statslige og kommunale forvaltninger, ministre, statsministre, og præsidenter (Kirchgaessner et al, 2021). Blandt disse kunne man f.eks. finde den mexicanske journalist Cecilio Pineda Birto, der i marts 2017 blev skudt og dræbt udenfor en vaskerhal i sin hjemby, Ciudad Altamirano, som betegnes som en krigszone for rivaliserende organiseret kriminalitet. Pineda var, i sagens ånd, skarp kritiker af både statspolitiet og lokale politikere, som han beskyldte for at samarbejde med en af disse rivaliserende grupper. Derfor handler det helt store spørgsmål i den sag om, om der er en forbindelse mellem mordet og Pegasus som software. Pinedas morder kunne sagtens have erhvervet sig adgang til Pinedas tilstedeværelse ved den offentlige bilvask uden at have brugt spyware installeret på Pinedas mobilenhed, men fordi det var installeret på enheden, kan man næsten ikke undgå at spekulere i, om der var en sammenhæng. (Lakhani, 2021)

Af disse grunde er Pegasus-sagen ikke blot en sag, der berører individers private sfærer, men fordi individer naturligvis er involverede i alle menneskelige anliggender, er det også en sag, der kan få store konsekvenser for erhvervslivet, potentielt hele brancher, offentlige sektorer, og endda nationale/internationale sikkerhedsinteresser. Sagen er derfor exceptionelt stor, men foruden at lyde som noget kun moderne mytiske figurer ala agent 007 tager sig af, er sagen desværre også meget ægte, og potentielt ret farlig, hvis vi fortsat kan tillade os selv at forestille os de værst tænkelige scenarier, når det kommer til overvågning.

NSO Group er ikke en James Bond skurk

Advokater for virksomheden bag Pegasus projektet, det Israelske selskab NSO Group, kritiserede også i juli 2020 Amnesty Internationals tekniske rapport for at være baseret for meget på formodninger. Her kaldte man rapporten for en “samling af spekulative og grundløse antagelser”. (Pegg

& Cutler, 2021) Men alligevel afviste de heller ikke rapportens specifikke fund, eller konklusioner. Nyhedsmediet the Guardian valgte derfor at udgive nogle af de udtalelser som de, og andre medieorganisationer, havde modtaget fra NSO Groups advokater i juli. Advokaterne slog gentagende gange fast at NSO Group ikke selv opererer de systemer, de sælger til hvad de kalder “*Vetted governments*”, altså regeringer som NSO Group formentligt selv har undersøgt og foretaget en form for “baggrundstjek” på. Her siger de også, at de ikke indsamler, holder på, eller på nogen måde har adgang til nogen form for data fra sine kunder. Kun i forbindelse med efterforskninger forpligter NSO Group sine kunder på at viderelevere data, men grundet kontraktuelle og nationale sikkerhedsovervejelser, vil NSO Group hverken bekræfte eller afvise identiteterne af regeringskunder, og heller ikke identiteten af kunder, som de af den ene eller anden grund har lukket systemet for. (NSO Group, 2021b)

Hvordan NSO Group foretager undersøgelser og baggrundstjek for at afgøre om regeringer er værdige nok til at købe deres software, er heller ikke noget advokaterne kommer yderligere ind på. Men her kan man jo gøre sig den simple overvejelse, at det da er lidt interessant, at det skulle være acceptabelt for en privat virksomhed at være den slags institution, der laver den slags bedømmelser. Ganske vist kan en privat virksomhed sagtens foretage baggrundstjek på nye medarbejdere eller kommende samarbejdspartnere, uden at det burde udløse de helt vilde alarmklokker. Men ift. projekt Pegasus taler vi jo om et klassificeret våben, og dem der baggrunds tjekkes er hele regeringskonstellationer og apparater. Så bare for at nævne det igen, er det altså interessant, hvis en privat virksomhed, som begår sig i salget af overvågningsteknologi klassificeret som våben, kvit og frit selv kunne stå for “screeningen” og godkendelsen af regeringer, som i sidste ende skulle være deres kunder.

Det Israelske forsvarsministerium skulle, ifølge NSO Groups egen gennemsigtigheds- og ansvars rapport, være strengt restriktive i licenseringen af NSO Groups produkter, og forsvarsministeriet udfører efter sigende sine egne analyser af potentielle kunder, fra hvad de kalder et “menneskerettigheds perspektiv”. Og ligeledes hævder de også at være tæt reguleret af myndigheders ansvarlige eksportkontrol i de lande som de sælger deres produkter fra, dvs. Israel, Bulgarien og Cypern. (NSO Group, 2021a, s. 4) Ydermere vil NSO Group også i rapporten berette om, hvem der køber deres produkter, og her er det naturligvis også lidt vigtigt at nævne, at NSO Group også producerer andre produkter end spyware som Pegasus. De står også bag anti-drone teknologier,

analyseredskaber til avanceret *mapping* af sundhedssektorer (i forbindelse med pandemier), og mange andre produkter. Fordelingen af NSO Groups kunder lyder officielt på 51% efterretnings-tjenester, 38% retshåndhævende instanser og 11% militær. Ifølge rapporten skulle disse procenter være fordelt over 60 kunder i 40 lande. (NSO Group, 2021a, s. 6)

Rapporten kan på mange måder identificeres som et forsøg på at retaliere mod den store mediebevågenhed som NSO Group pludselig oplevede da The Guardian, og andre medieproducenter, i juli 2021 begyndte at dele oplysninger fra datalækagen. Derfor nævnes det også igen og igen i rapporten, hvordan NSO Group fortsat forsøger at forbedre sine processer, og lære fra mere indsigtssrige analyser, undersøgelser og efterforskninger, foretaget over det sidste år. Det er nok også derfor man gentagende gange understreger, at når kunderne ikke er i stand til at give begrundede forsikringer om deres rolle som autoriserede brugere af virksomhedens produkter, så terminerer NSO Group samarbejdet. Tilmed advokerer virksomheden også for udviklingen af skræddersyede globale standarder, som kan guide industrien for overvågningsteknologi. (Ibid, s. 8-9) Derudover påpeger man også i rapporten, at man har afvist salgsmuligheder for over 300 millioner dollars som resultat af forundersøgelser, siden man startede projektet. Og dertil hæfter man også at 15% af nye salgsmuligheder er blevet afvist på baggrund af bekymringer om menneskerettighedsbrud, det seneste år alene. (Ibid, s. 20)

“Terrorist eller ikke terrorist - dét er spørgsmålet!”

Når NSO Group påstår at de omgående terminerer samarbejdet med kunder, hvis kunderne ikke producerer begrundede forsikringer for sin autorisation, så er det jo en smule pudsigt, at The Guardian kunne afsløre, at mange af telefonnumrene fra datalækagen tilhørte personer som hverken kunne klassificeres som terrorister, eller som havde nogen form for forbindelse til kriminalitet, i det hele taget. (Kirchgaessner et al, 2021) “We have an escalating set of responses culminating in the termination of use after a substantiated case of severe misuse, material breach of commitments or a refusal to co-operate in an investigation.” (NSO Group, 2021a, s. 15) Sådan skriver NSO Group selv i deres gennemsigtighedsrapport. Men hvordan man fra virksomhedens side håndhæver dette “*escalating set of responses*”, er straks mere tvetydigt. Der nævnes at “*NSO Compliance and Legal teams*” koordinerer med kundechefer, og salgsledere for at eftertjekke de kontraktuelle obligationer man har med kunderne, samt at man rådgiver de pågældende afdelinger om “*Customer compliance obligations*”. Man nævner også her, at disse teams også efterforsker

både whistleblowerpåstande, samt andre rapporter om potentielt misbrug af NSO Groups produkter, hvilket derfor også inkluderer bemærkninger rejst af nonprofitorganisationer og større medie-huse. Den slags efterforskninger indebærer, angiveligt, direkte kontakt til kunden, indsamling af relevant data, og forhør af kunden angående beskyldninger om misbrug. Derudover har disse teams, ifølge rapporten, ansvaret for at sørge for overholdelsen af alle *NSO policies*, som vedrører menneskerettigheder. (NSO Group, 2021a, s. 15)

Her løber vi lidt ind i samme problem som vi gjorde før. Det lader til at være næsten umuligt at undslippe spørgsmålet om, om en privat institution bør være i stand til at træffe den slags beslutninger. Det giver sig selv, at ledelsen i en privat virksomhed selv kan beslutte, hvilke kunder de ønsker at terminere deres samarbejde med. Men når det omhandler et overvågningsværktøj, så virker det, igen, interessant at virksomheden selv udfører efterforskninger i sine egne sager, og at dét skulle være tilfredsstillende eller *gennemsigtigt* nok. Det lader til at vi kunne være på vej ud på et sidespor med dette, så derfor holder vi det bevidst kort. Men det er interessant, hvis vi er ved at nærme os en ny æra i international handel, hvor det praktisk talt ikke engang er opsigtsvækkende, at denne form for efterforskninger finder sted internt. Interne undersøgelser i en virksomhed er, i disse dage, ret almindelige - Tech firmaer, politiske partier, banker, og stort set alle andre tænkelige institutioner udfører interne undersøgelser af forskellige forhold. Men sjældent omhandler disse undersøgelser noget så alvorligt, at man ligefrem kalder det en efterforskning.

Menneskerettigheder og perspektiver

“NSO requires, at a minimum, human rights compliance clauses in all customer agreements, with additional human rights-related assurances required based on identified risks or mitigation measures.” (Ibid, s. 24) Det giver næsten sig selv, at overholdelse af menneskerettigheder må være et hovedpunkt, hvis ikke hovedpunktet, i beslutningsprocessen, når NSO Group vælger mellem sine kunder. På side 20 i gennemsigtighedsrapporten kan man blandt andet læse, at processen er lang, og først involverer den et pointsystem for lande, som potentielt kunne være kunder, baseret på rapporter foretaget af verdensbanken. Formodentlig gives denne karakter på baggrund af landets socio-økonomiske-, politiske-, religiøse- og andre kulturelle forhold. Derefter tildeles landet en forudsættende risikovurdering i form af karaktererne A til D, hvor A er en høj score, mens D er en lav score, og rammer karakteren D, så er landet placeret i “NO GO” kategorien. Der skal her

åbenbart være tale om en meget ekstraordinær situation, før NSO Group ønsker samarbejde med institutioner i lande som scorer under B. (NSO Group, 2021a, s. 20)

Hvordan begrebet “menneskerettigheder” konkret forstås hos NSO Group, er et interessant spørgsmål. Fordi de inkluderer tydeligvis ikke retten til privatliv, da netop hele NSO’s forretningsmodel bygger på at give nogen (kunder) muligheden for at bryde sådan en ret hos andre. Derfor runger det måske hult, når de i gennemsigtighedsrapporten skriver at “NSO has conducted human rights trainings for employees... NSO also provides comprehensive human rights training to customers.” (Ibid, s. 29). Selv efter at have gennemgået hele rapporten, står det stadig ikke helt klart hvad NSO Groups påståede “*Human rights policy*”, faktisk er. Den nævnes flere gange, over mange sider, men det beskrives ikke rigtigt hvad denne sagnomspundne politik er. Så helt præcist hvad både ansatte og kunder bliver undervist i, kunne næsten være hvad som helst. Det inkluderer tydeligvis ikke retten til privatliv, men må inkludere nogle andre punkter, som kan betegne dette som en “*human rights policy*”. Og her kunne man jo sådan set være både skeptisk og pessimistisk overfor begrebsforståelsen, og nævne, at det vel teknisk set også er en form for menneskerettighedspolitik ikke at overholde menneskerettigheder, i det hele taget.

Men her må vi også give NSO Groups advokater mere snor, fordi man nævner faktisk også, at der efter den initielle risikovurdering, i den kontraktuelle fase, er implementeret en såkaldt “*Human Rights Due Diligence Procedure*”, som også kan findes i andre virksomheder, der har at gøre med områder som kunne udgøre en risiko for menneskerettigheder. Den fungerer, i et forsimplet eksempel, i form af en bureaukratisk gennemgang af alle tænkelige ømme punkter, inden “sagen” internt rykker videre i systemet. Dét er f.eks. rykket fra initiel risikovurdering til potentiel forhandling, så der er ekstensiv fokus på gennemsigtigheden af den “rettidige omhu” i salget af f.eks. masseovervågnings teknologi. “*HRDD-proceduren*” hos NSO Group, udover at fungere som en form for lag af gennemsigtighed for aktionærer, skulle være designet til at understøtte effektiv brug af produktet i overensstemmelse med “menneskerettighedsnormer” (Ibid, s. 20). Men siden vi har lidt svært ved at afgøre, hvad der i det hele taget er en menneskerettighed, og hvad der ikke er, så bliver selve begrebet “menneskerettighed” en smule diffust, og det kunne godt begynde at tyde på, at vi har med nogle relativt rigide regler at gøre her.

Hvad der helt bestemt betegner en menneskerettighed indenfor firmapolitikken, og hvad der betegner sådan en rettighed indenfor “normerne”, lader altså umiddelbart til at kunne være lidt hvad som helst, alt efter hvad man som virksomhed har brug for et buzzword som “menneskerettigheder” til. Og dét er ikke bare en anklage mod ét firma, men mod en institutionel idé. I gennemsigthedsrapporten skriver NSO Group således: “Customers must also commit to only use NSO’s systems for legitimate and lawful prevention and the investigation of serious crimes and terrorism” (NSO Group, 2021a, s. 24). Men igen løber vi bare ind i et begrebs-forvirret territorium. Hvad er en terrorist? Hvornår er man terrorist? Hvor er grænsen mellem simpel kriminalitet og seriøs kriminalitet? Hvornår har man begået en forbrydelse, der er tilstrækkeligt ondsindet/ødelæggende til at retfærdiggøre 24/7 overvågning? I gennemsigthedsrapporten gøres der jo eksempelvis et stort nummer ud af at pointere, at Pegasus netop kun eksisterer for at overvåge kriminelle, der befinder sig på samfundets absolutte yderste kant. Men så må det vel også være lidt vigtigt hvordan den kant defineres? eller “hvor stregen trækkes?”

Pegasus sagen er altså både omfangsrig og kompleks. Den spænder ikke bare enkelte nationalstater, eller én union, men stort set hele kloden. Til forskel fra vores andre cases, er dette én der eksplicit omhandler et værktøj til overvågning, eller et *middel*. Vores inddragelse af sagen om det sociale kreditsystem i Kina bød på en diskussion af lovgivningens rolle i proportionalitets-spørgsmålet, hvortil der ikke som sådan var knyttet ét redskab, men formodentlig flere. Analysen af Pegasus sagen vil, mere ligesom analysen af spildevands overvågning, handle om anvendelsen af et specifikt overvågningsværktøj, og hvilke situationer dét er relevant i. Det er vores antagelse, at der muligvis kunne være visse situationer, hvor anvendelsen af værktøj som Pegasus ville kunne bestå Macnish’s krav til overvågningsetik, mens der er andre situationer (formodentligt de fleste), hvor anvendelsen af værktøjet ikke ville få et ben til jorden. For at finde frem til situationer, hvor der muligvis kunne accepteres en anvendelse, vil vi nu forsøge at kortlægge tilstrækkeligt retfærdige sager, som i sig selv retfærdiggør overvågningshandling. Dertil vil vi også forsøge at spore os ind på nogle mere specifikke sager hvori man i hvert fald intuitivt lader til at ville tillade en højere grad af overvågning, end man ville i andre.

Just cause:

At starte med Pegasus som udgangspunktet for analysen af Macnish’s kriterier er i virkeligheden at starte fra den modsatte ende af. Reelt set burde vi sådan set vente med at bringe

overvågningsredskabet på bordet indtil vi kommer til det 8. kriterie, som handler om proportionalitet af midlet til overvågning. Men siden vi ønsker at diskutere Pegasus, og hvornår dette værktøj ville være relevant at bruge, må vi i stedet opstille et par forskellige scenarier, som i forskellig grad ville kunne acceptere eller afvise anvendelsen af midlet. Lad os opstille 3 konkrete eksempler på tilstrækkeligt retfærdige sager, der hver især retfærdiggør anvendelsen af én eller anden form for overvågning. Den første vil være en mand, som politiet ved har stærke forbindelser til bandemiljøet, og som formodes at fungere som et mellemlid mellem to eller flere organisatorer. Den anden vil være en lignende sag med en anden mand, men i denne vil der være tale om stærke forbindelser til radikaliserede religiøse undergrundsmiljøer, og dermed også en stærk formodning om tilknytning til terrororganisationer. Den sidste vil så handle om en tredje mand, en kontanthjælpsmodtager, der dagligt skriver lange offentlige svinere til sine lokalpolitikere på sociale medier, som aktivt deltager på en stribe konspirations-fora, og som for nyligt har erhvervet sig et haglggevær - hvilket tydeligt fremgår på hans nyeste profilbillede, som ikke falder i ret god jord med hans seneste opslag om at "kommunen nok snart skal fortryde sine seneste tiltag!".

I alle tre sager ligger den overhængende sag, at vi naturligvis ønsker at ingen skal komme til skade grundet en terrorhandling. Hverken bandemedlemmer, uskyldige borgere eller kommunale medarbejdere. Dermed ser det jo ud til at vi let og elegant kan klumpe alle tre sager sammen under den samme tilstrækkeligt retfærdige sag. Der kunne rejses et par protester her, som spiller op til Macnish's definition af en tilstrækkeligt retfærdig sag, der jo i al simpelhed handler om at afklare hvorvidt der er tale om et rimeligt grundlag for mistanke. Hvis svaret til sådan et spørgsmål er ja, så burde der være tale om en tilstrækkeligt retfærdig sag. I den første hypotetiske sag falder situationens farlighed allerede lidt fra hinanden her, men i den anden og tredje sag lader situationen til potentielt at være noget farligere. Men hvordan kan vi så med sikkerhed vide, at der er tale om en potentiel terrorhandling i den anden eller tredje sag? Vi har måske formodning om en tilknytning til skumle organisationer, i den anden sag, men denne skal være stærk hvis Macnish skal kunne acceptere den, så såfremt at vi er i stand til at producere noget bevismateriale af nogen art, så ville der være tale om tilstrækkelig retfærdiggørelse. I den tredje sag har vi til gengæld større udfordringer, da vi ingen stærke formodninger har, udover hvad vi umiddelbart kan se. Vi har adgang til en lettere sørgelig facebookside, et par billeder, og nogle apatiske opslag fra en person, der lader til at skrabe henad bunden i det sociale hierarki, eller som i hvert fald oplever dét sådan. Vi har også adgang til de konspirerende fora, som personen deltager i, fordi de er offentlige, men

hvis intet tyder på at disse skulle være specielt organiserede, eller ingen egentlig kriminell aktivitet kan spores, så har vi jo sådan set ikke noget stærkt at stå fast på her. Så vores mistænkeliggørelse må næsten udelukkende bero sig på vores sammenknytning af billedet af haglgævret, og det spydige Facebook opslag rettet mod kommunen. Men kan vi bevise en sammenhæng mellem de to?

Billedet af haglgævret kunne være taget fordi personen, i alle sine opslag, forsøger at skabe en forbindelse mellem sine ord og den symbolske autoritære effekt forbundet med skydevåben, men det kunne lige så vel være taget af den simple grund at personen synes det så fedt ud. Hvis første er korrekt, så kan vi sagtens antage videre om forbindelsen mellem våbnet og de truende ord, men hvis det andet nu er tilfældet, så kan vi vel ikke med sikkerhed vide hvad det er “kommunen nok snart skal fortryde” med “sine seneste tiltag”. Det kunne jo vel være at personen bare taler om at ville skrive endnu flere svinere til lokalpolitikere, eller noget andet i den dur. Hvad der tæller som “stærk formodning” og hvad der bare tæller som “formodning” er altså lidt utydeligt. Fra vores perspektiv ville vi nok støtte en overvågning af visse data, også i det tredje tilfælde, hvis mistanken var alvorlig nok. Men vi håber hermed at det er klart, at vi i sidste ende faktisk ikke har grundlag nok, ifølge Macnish’s teori, for at tale om en tilstrækkeligt retfærdig sag her. At ville trække den slags tråde mellem billeder, delte holdninger, og potentielle handlinger, kan både være givende til mange situationer, men kan også være en halv-farlig glidebane. Vi kan sætte det lidt på spidsen her med en illustrativ overdrivelse: Hvis én af os havde uploadet et profilbillede, hvor vi poserer ved siden af en Tysk Panzer V kampvogn, og også har lavet et par opslag om vores utilfredshed over den politiske tilstand i Polen, ville man så forvente at vi lægger op til en invasion? Vi vender tilbage til dette spørgsmål om “stærk formodning” i diskussionen, senere, da der også findes en anden stor rygende pistol, i den forbindelse, som om noget er relevant for overvågningsetikken.

Måske det ville være lettere i den anden sag, hvor der allerede eksisterer en stærk formodning om denne mands deltagelse i en radikaliserende religiøs organisation. Hvis der var tale om en organisation som før har støttet, eller opfordrer til terrorhandlinger, så ville der måske være tilstrækkeligt grundlag til at retfærdiggøre en overvågning af vedkommende. Den tilstrækkeligt retfærdige sag ville naturligvis stadig være, at vi ikke ønskede at nogen skulle komme til skade, men måske kan vi også udfordre den position en smule. For dét ville være en meget generelt

tilstrækkelig retfærdig sag, og hvis Macnish ville acceptere denne, så lader der faktisk umiddelbart ikke til at være grænser for hvor meget man kunne retfærdiggøre på den præmis. Hvis det er tilstrækkeligt for en overvågningshandling, at den kan udføres på baggrund af at vi ikke ønsker nogle tilskadekomne, så kunne vi begynde at retfærdiggøre nogle meget invasive overvågningshandlinger i stort set alle områder af samfundet. Måske skulle en tilstrækkeligt retfærdig sag hellere lyde noget i stil med at “ingen mennesker bør udsættes for terrorhandlinger”. Ved at tilføje terrorhandlinger som fokuspunkt for problemstillingen, bliver vores tilstrækkeligt retfærdige sag indskrænket til den slags handlinger, så vi f.eks. ikke længere kan bruge præmissen til at retfærdiggøre fuld videoovervågning i en børnehave - børn har jo en medfødt evne til at ville afprøve handlinger overfor hinanden, hvilket også involverer et omfang af potentielle skader. Så man kan hurtigt se hvordan vores første bud på en tilstrækkeligt retfærdig sag var alt for generel.

Korrekt intention:

Når det kommer til at afklare korrekt intention er Macnish jo også meget klar i sin udmelding om, at intentionen bag overvågningshandlingen skal være én til én med den tilstrækkeligt retfærdige sag. Det kunne den også meget vel være, i alle tre tilfælde, men vi løber ind i et problem med selve Pegasus-værktøjet og dets egenskaber her. Det ville være noget svært at give nogen form for forsikring til den brede befolkning om, at redskabet kun anvendes til de offentligt kendte formål. Men dette anerkender Macnish jo også, når han siger, at det er svært at sige hvordan man akkurat skulle bedømme at den pågældende instans ikke har skjulte bagtanker med at udføre overvågningshandlingen. I sagen om spildevands overvågning var dette meget lettere at afgøre, da det var soleklart hvad overvågningen faktisk skulle bruges til, og det var endda ret svært at finde på nogle konspirationsteorier, som kunne placere den type overvågning i et felt som kunne indeholde nogle mistænkelige bagtanker.

Måske kan vi her anerkende, at Macnish's idé om “korrekt intention” er et punkt på hans liste, som udelukkende er tiltænkt til overvejelse for de instanser, eller private virksomheder, som reelt ønsker at udføre en overvågningshandling. På denne måde er ideen om hvad den korrekte intention er, ligegyldig for lægmænd, civile, og folk som ikke er ansat i den virksomhed, der ønsker at overvåge. Vi kunne vel godt bare sige, at dét er et problem som de relevante fagpersoner, der er ansat til formålet, må tage sig af. Men der eksisterer naturligvis en åbenlys problematik i dette, som også går på klingen med den senere formelle hensigtserklæring: Det ville jo praktisk

talt være umuligt for folk at vide, om den korrekte intention overholdes (Uanset hvad denne er), om den altid overholdes, eller om der gøres undtagelser, i visse tilfælde. I Pegasus-sagen bliver dette faktisk fuldstændigt uoverskueligt, da der jo ikke rigtigt findes nogle grænser for hvad værktøjet kan bruges til. Spildevandsovervågningen eksisterer jo i et meget limiteret omfang, og kan i virkeligheden kun bruges til meget få ting.

Det samme kunne sådan set siges om et kamera, da sådan ét også har en ret limiteret anvendelse, som er at kigge i én retning (Flere, hvis det er et dyrt kamera), og måske er i stand til at lave ansigtsgenkendelse, ganggenkendelse, eller noget i den stil. På den måde kunne man sådan set godt kalde et kamera for en form for “geografisk begrænset overvågning”, da det ikke flytter sig, medmindre nogen samler det op, eller det sidder fast på en drone. I et tilfælde med en drone skulle der jo overvejes overvågningsetiske konsekvenser af droneovervågning, fremfor bare konsekvenser af kameraovervågning, så vi kan sagtens konkludere, at et kamera pr. definition er begrænset af sin geografiske placering. Men Pegasus er ikke et geografisk begrænset værktøj, da det i princippet kan anvendes overalt på planeten, hvor det kan komme i kontakt med mobile signaler. Effektivt betyder dette, at Pegasus kan overvåge os alle steder. Der indsamles geodata, så vores placering altid kan afsløres, den kan tænde mikrofonen og lytte med i vores samtaler, og ikke bare vores opkald eller beskeder, og kameraet kan til enhver tid tage et billede.

Så for at opsummere pointen: Det er relativt “let” at afgrænse mulighederne med visse overvågningsteknologier, som af den grund er lettere at afgøre den “korrekte intention” omkring, da det kan begrænses hvilke forkerte intentioner, der kunne være ved deres anvendelse. Men dette bliver fuldstændigt umuligt med et værktøj som Pegasus, hvor mulighederne for at bruge det med forkerte intentioner næsten er uendelige.

Hvem:

Vi har allerede været lidt inde på hvem, der skulle have mulighed for at anvende Pegasus til overvågningsformål, og det ville nok i en dansk kontekst være landets efterretningstjenester, i hvert fald hvis vi forholder os til, hvem NSO Group siger, at de giver adgang til værktøjet. I og med, at efterretningstjenester agerer på vegne af staten, må det jo være staten, der i sidste ende har ansvaret for brugen af værktøjet. Her kommer så hele spørgsmålet om staten som en moralsk autoritet. Kevin Macnish vil jo gerne have os til at overlade dette spørgsmål til en diskussion om statens

moralske legitimitet, i det hele taget, og vil ydermere have os til at sammenkoble dét med sandsynligheden/udbredelsen af korrupsion i den pågældende stat.

Dette er et dilemma, fordi hvordan gør man egentligt det her? Det ville f.eks. være relativt nemt at sammenligne stater med hinanden, og dermed afgøre hvorvidt den ene fungerer bedre som moralsk autoritet end den anden. Her kunne vi, som et eksempel, bringe en sammenligning mellem den danske stat og den kinesiske. I og med, at den kinesiske stat har nogle lettere tvivlsomme forhold til menneskerettighedsspørgsmål, har et relativt topstyret udemokratisk system, og mange andre lignende problemer, er det ikke svært for os at hævde at den danske stat nok er en mere solid moralsk autoritet. Som vi også var inde på i vores analyse af Macnish's model ift. Kinas sociale kredit system, så er der jo forskel på stater, også når det kommer til anvendelsen af teoretisk ens lovgivning indenfor staterne, respektivt. Det ville f.eks. være lettere at anvende Kevin Macnish's teori til at retfærdiggøre visse overvågningshandlinger under den Danske stat, end det ville være at gøre nøjagtigt det samme under den Kinesiske, bl.a. qua lovgivning som deres sociale kreditsystem, da det kan have langt større konsekvenser for en kineser at blive overvåget end det på nuværende tidspunkt har for en dansker.

Men det må altså også nævnes, at det faktisk er svært at forsikre statens moralske autoritet, på en lang sigt. Det er vel ikke umuligt at tænke sig, at der kunne opstå nye grene af korrupsion, som måske muliggøres af en ny sociallovgivning, økonomisk lovgivning, eller noget helt andet. Der ville nok være en form for akademisk værn mod dét, som kunne advare om huller i lovgivningen, i rettelig tid, men det er jo langt fra skudsikkert. Der indføres vel ofte ny lovgivning som først lang tid senere viser sig at have de helt forkerte effekter, og hvordan skulle man værne sig mod dét, uden at sætte hele landets fagpersoner på arbejde, hver gang vi indfører en ny lovgivning, så de kan finkæmme hele idéen fra ende til anden, og udsætte den for alle tænkelige scenarier? Dét virker svært, som så meget andet. Og vi er endnu ikke dykket ned i det kulturelle/socialle lag i det her endnu. men det gør vi så nu, for hvad med "hygge korrupsion", eller hvad vi nu skal kalde noget som de fleste danskere kender til, men "jo ikke tæller"?

I Danmark har vi en stolt national kulturel identitet i at være et af verdens mindst korrupte lande. Vi er blevet kåret til dét, mange gange. (Transparency International, 2021) Men hvor mange af os har så også prøvet at betale en håndværker sort, snyde i kørselsfradraget, snakket os ud af en fartbøde, snakket os ud af offentlig gæld, osv.? Og hvor mange af os, har måske prøvet at få en

eller anden lokumsaftale halvt under bordet af en lokalpolitiker, eller haft en læge/lærer, der har bedt os om at gøre et eller andet for at styre udenom sundhedsvæsenets/undervisningsministeriets bureaukrati? Der må altså være noget at sige om Danskernes kulturelle selvopfattelse her. Det er måske meget muligt at vores interne forestilling om "korruption", er meget anderledes end den er andre steder i verden, og måske er vi endda, med den optik, langt mere korrupte, end vi forestiller os at vi er. Vi er meget glade for ordet "nepotisme", og det er næsten som om, at vi nogle gange bruger dét ord i sammenhænge, hvor f.eks. Amerikanere ville bruge ordet "korruption". Dette løber måske lidt parallelt med forestillingen om at danskerne skulle være det lykkeligste folkefærd i verden, samtidigt med at vi også er verdens førende nation i forbruget af lykkepiller. Men alt dette er naturligvis en helt anden sag, end den kontekst vi skriver i her. Spørgsmålet om "hyggekorruption", eller "nepotisme" som vi kalder det, er interessant, men er også grobund for et helt studie i sig selv, så vi vil ikke gå videre med det her. Dog må vi sige, at det vel alligevel er nævneværdigt her, når Macnish så inderligt ønsker at spørgsmålet om "hvem" i hans kriterier, såfremt at det er staten der udfører overvågningen, skal kobles til sandsynligheden/udbredelsen af korruption i det pågældende land. På et overfladisk plan kunne vi sagtens nøjes med at sige "Vores land er på mange områder bedre end andre lande", men dét siger jo ikke specielt meget, når alt kommer til alt, for er vi ikke stadig i stand til at være grusomme, selvom vi generelt set skulle være mindre korrupte end andre?

En anden meget interessant pointe er, at det jo, ifølge Macnish, netop er *mindre* korruption i et land, der skulle retfærdiggøre *mere* overvågning? Det giver selvfølgelig logisk mening ift. at vores politikere har mindre sandsynlighed for at misbruge deres overvågningsmagt. Men det virker alligevel lidt bagvendt at fordi vi generelt set er et mere anstændigt folkefærd, så skulle vi også være berettigede til mere overvågning? Dette lader til at være en diskussion, der burde tale ind i en frakobling mellem korruption blandt almindelige borgere og offentlige personer, der opererer i statens navn. Der er naturligvis et overlap mellem disse sfærer, men kunne det tænkes, at der måske eksisterede et udviklingsland, et sted, som havde en politisk elite, eller noget lignende, som er mindre korrupte end befolkningen generelt er? Sandsynligheden for dette er selvfølgelig virkelig, virkelig lav, men det burde vel overvejes, fordi ville den elite ikke have langt mere gavn af f.eks. Pegasus til at trække deres land i den rigtige retning, end f.eks. Danmark ville have? Pegasus virker jo alligevel som et langt mere proportionelt gavnligt redskab til at fange og stoppe en lokalt-regerende krigsherre, end til at finde radikaliserede pizzamænd i Danmark.

Nødvendighed:

Som det efterhånden er blevet klart, er Macnish's nødvendighedskriterie også en halv svær størrelse at slås med, og det er absolut også tilfældet, når det kommer til Pegasus. Der lader jo umiddelbart ikke til at være en klar skillelinje, der definerer hvornår overvågning er nødvendig som sidste udvej. I sagen med spildevands overvågning var det lidt nemmere at sætte en finger på det, da omfanget ikke var specielt skadeligt, og der var forsøgt en masse andre metoder til at stoppe udviklingen af Covid-19, før man tyede til overvågningshandlingen. Vi har desværre ikke det samme overblik med Pegasus sagen, men måske er det også her vi kan finde noget, der kan hjælpe os med at afklare nødvendigheden af Pegasus. Hvis vi forestiller os vores første scenarie med manden, der stærkt formodes at være et mellemlid mellem to kriminelle organisationer, så skulle vi her først lede efter andre metoder til at afsløre ham, uden at vi anvender Pegasus. Det ville føre til en hel analyse i sig selv, hvis vi f.eks. valgte at overvåge hans internethistorik gennem datalogging, fordi dét er et helt andet overvågningsredskab end Pegasus er. Der er selvfølgelig funktioner i dét redskab, der er tilsvarende til funktioner Pegasus har, men Pegasus indeholder så mange flere muligheder for overvågning, at det også her bliver uoverskueligt at bedømme hvornår sådan et redskab er nødvendigt. Det kunne meget vel være, at det faktisk aldrig var nødvendigt. At overvåge internethistorik er pr. definition en proportionelt mindre overvågningshandling, end anvendelsen af Pegasus er. Så hvis det var muligt for os at opnå vores mål med dét redskab, så skulle vi overveje Macnish's kriterier ift. dét redskab, og aldrig bringe Pegasus på banen. Det ville svare til at skyde en myg med kanon at anvende Pegasus, her.

Det samme gør sig gældende i vores andet scenarie, der faktisk ikke er meget anderledes end det første, og vi behøver vel heller ikke dykke dybere ned i, at det ville være det samme med det tredje scenarie. Ligesom vi havde problemer med at finde en ende på mulige forkerte intentioner med Pegasus, er det faktisk også ret svært at finde på et scenarie, hvor der ikke ville kunne anvendes en proportionelt mindre skadelig overvågningsmetode, som så skulle udsættes for Macnish's kriterier. Selv Osama Bin Laden blev fundet uden brugen af sådan et værktøj (så vidt vi ved), og selvom det måske ved første øjekast lader til netop at være i sådan en situation at Pegasus kunne anvendes proportionelt, så er dét ikke nødvendigvis tilfældet. Selv hvis vi havde haft muligheden for at anvende et værktøj som Pegasus, dengang, hvordan ville vi så gøre det, når han allerede havde gemt sig? Vi skulle jo først og fremmest have hans telefonnummer, før vi kunne installere vores spyware, så allerede her bliver det jo absurd. Selv i de mest uhyggelige sager, hvor

modbydelige personer flygter og forsvinder fra myndighedernes søgelys, skulle vi altså vide hvor de blev af i et digitalt fodaftryk, før vi kunne overvåge dem med Pegasus. Det åbner altså hurtigt en form for Pandoras æske, ift. mulige forkerte intentioner med Pegasus, da det er så svært at finde frem til et tidspunkt, hvor så indgribende overvågning er nødvendig. Som sagt kunne der meget vel være tale om at overvågning i situationen faktisk er nødvendigt, og tilmed retfærdiggjort, men som også tidligere nævnt er der alligevel langt fra et kameras funktioner til Pegasus' funktioner. Derfor må vi holde fast i, at overvågning med et redskab som Pegasus praktisk talt aldrig kan leve op til Macnish's nødvendighedsprincip.

Formel hensigtserklæring:

Selvom vi nåede en rimelig definitiv konklusion, i det forrige afsnit, vil vi alligevel forsøge at gå videre med Macnish's kriterier overfor Pegasus, og vi er nu kommet til den formelle hensigtserklæring. I og med, at værktøjet opereres i det skjulte, dvs. at det som regel er efterretningstjenester, der benytter det, så lyder det jo ikke som om intentionen er at bannerføre hvem man har intentioner om at overvåge, eller hvorfor. Det kunne jo også have en skadelig virkning på dét man egentligt ønsker at finde ud af, hvis man først skulle afsløre, at man havde intentioner om at gøre det. Men som Macnish også er inde på, så er dette princip jo heller ikke ligefrem designet til sager som Pegasus, men snarere sager hvor man ønsker at afskrække eller ændre folks adfærd. Princippet ville give mening, hvis vi talte om overvågning ved busstoppesteder i Aalborg, eller som vi også tidligere nævnte, ved opstillingen af fotofælder. Men Pegasus er jo umiddelbart ikke solgt som et redskab til at afskrække nogen fra bestemte former for adfærd. Man kunne måske gøre en gruppe terrorister i London noget bekymrede ved at offentliggøre hvem man overvåger, og måske også understrege hvorfor man gør det. Men her må vi uden tvivl være ude på et sidespor, som minimum, i forhold til afskrækkende effekter, og måske uretlig efterfølgelse af personer, som man qua overvågningen i første omgang, ikke engang er helt overbeviste om rent faktisk er skyldige, i hvert fald til en grad. Hvis man vidste de var skyldige, på et andet grundlag end igennem overvågning med Pegasus, hvorfor så overhovedet ty til så indgribende en overvågning?

Sandsynlighed for succes:

Når det kommer til princippet om sandsynligheden for succes, handler det om hvad man håber at få ud af overvågningshandlingen, hvilket i tilfælde med anvendelsen af redskabet Pegasus kunne være en lang række ting. Ligesom tidligere, med nødvendighedsprincippet, har vi også problemer

her. For det skulle være klokkeklart, hvad vi ønsker at trække ud af folks telefoner, før vi kan sige om der er høj eller lav sandsynlighed for succes i dét. Hvis vi ønskede at afdække hvorvidt nogen fungerede som et mellemlid i en terrororganisation, så kunne man vel sige, at en overvågning af vedkommendes sms-beskeder var passende her. Men hvorvidt der vil være succes med en overvågning af sms-beskederne, ville vel afhænge af andre faktorer, som man skulle anskaffe på anden vis. Dét kunne f.eks. være at efterretningstjenesterne allerede var klar over en eller anden forbindelse mellem vedkommende og nogle folk i den pågældende organisation. Hvis vedkommende så også dagligt kører en eller anden skummel varevogn fra ét sted til et andet, og hvis vedkommendes kone, mor, eller venner måske ikke kender til denne aktivitet, så er der måske en sandsynlighed for at vedkommende gør et eller andet for den pågældende terrororganisation. Vores pointe her er, at der faktisk skulle ret mange (og faktisk ret indgribende) skridt til før man kunne vide sig sikker på, at der ville være en rimelig sandsynlighed for succes med anvendelsen af Pegasus.

Macnish kommer ikke ind på om der skulle være en form for tærskel for sandsynligheden for succes, som henholdsvis opvejes af beviser for ulovlig aktivitet og nedvejes af irrelevante eller sjofle informationer. Sådan en tærskel ville i hvert fald betyde at vi havde en form for succes-skala for overvågningshandlinger, som også kunne være med til at værne imod anvendelsen af disproportionale overvågningsmetoder, ganske som Macnish har intentioner om at det skal. I Pegasus sagen er problemet bare, at det ville være ret svært at afgøre hvornår den ulovlige aktivitet er grov nok til at opveje i forhold til den nedvejning der ville ske med indsamlingen af irrelevante informationer. Naturligvis ville de fleste Tyskere nok bare sige tak, hvis Pegasus blev brugt til at stoppe en reel superskurk fra f.eks. at springe Berlin i luften, selvom man også havde adgang til vedkommendes nøgenbilleder og bankinformationer. Altså var det nok de færreste der ville protestere, hvis forbrydelsen var af grov nok karakter. Men jo nærmere vi kommer på en mindre grov sag, jo mere tåget bliver skillelinjen. Hvis der f.eks. er tale om en lokal weekendpusher, som også er lidt en skørtejæger, ville vi så stadig kunne afveje det som et successcenarie, hvis vi under overvågningen ikke bare afdækker fire-fem tilfælde med salg af stoffer, men også et hav af nøgenbilleder som kvinder har sendt til denne lokale Don Juan? Pludseligt bryder vi ikke bare pusherens private sfære, men også disse kvinders. Vi ville i hvert fald sige, at der i sådan et tilfælde ville være tale om en disproportional anvendelse af Pegasus, også selvom vi på forhånd vidste at overvågningen ville bære frugt til dets egentlige formål.

Proportionalitet af skaden til anledningen:

Når vi netop skal forsøge at kortlægge proportionalitet i Pegasus sagen, så står vi først og fremmest overfor det problem, at Pegasus er et redskab, og ikke én konkret sag. Dét har vi allerede været inde på da vi forsøgte at redegøre for hvad der ville være den tilstrækkeligt retfærdige sag i denne sammenhæng. Vi opstillede, i stedet for ét konkret scenarie, tre hypotetiske scenarier hvor anvendelsen af Pegasus kunne komme i spil. Vi vender tilbage til proportionaliteten af pegasus som et redskab om lidt, når vi diskuterer proportionalitet af midlet til overvågning, men først og fremmest skal vi, ligesom med spildevandssagen, have kortlagt hvad der kunne udgøre den tilstrækkeligt retfærdige sag, bidragende retfærdige sager, og perifere fordele - i sager hvor man overvejer at anvende Pegasus.

Vi kom aldrig frem til hvorvidt der i nogle af vores hypotetiske sager kunne retfærdiggøres en anvendelse af Pegasus. Vi konkluderede kun at hver enkelt sag, i hver deres omfang, med rimelighed retfærdiggjorde en eller anden grad for overvågning, grundet en tilstrækkeligt retfærdig sag, og (forhåbentligt) rimeligt fremført bevismateriale. Hvis vi accepterer vores tilstrækkeligt retfærdige sag som grundlag for overvågning, så er der ikke nogen grund til at kaste Pegasus for porten endnu, men vi må understrege, at det på nuværende tidspunkt ikke er mere nødvendigt at anvende Pegasus, end det er at anvende andre redskaber. Til hver separat sag hører også en række bidragende retfærdige sager, som kunne lyde på noget i stil med, at man måske ville få afdækket storkriminelle netværk, samtidigt med at man overvåger den formodede terrorist. Alene ville dette ikke være en tilstrækkeligt retfærdig sag, da dette simpelthen, efter vores mening, beror sig for meget på gætværk. Det kunne i sig selv fungere som en tilstrækkeligt retfærdig sag, såfremt at dét vi ønskede at få afdækket med overvågningshandlingen var at opdage storkriminelle netværk. Men så længe det ikke er dét, der er vores primære formål med overvågningen, kan det kun være en bidragende sag.

I virkeligheden kunne vi opstille en lang række scenarier, som alle har forskellige formål, der tilstrækkeligt retfærdiggør anvendelsen af en eller anden grad af overvågning. Dét der i én sag kun udgør en bidragende sag kan i en anden sag udgøre den tilstrækkeligt retfærdige sag, og omvendt. Konteksten må altså have en væsentlig betydning her. Men fordi det er lidt svært at tale om uden ét konkret eksempel, så giver det ikke ret meget mening at spille for meget tid på hvad der kunne udgøre bidragende retfærdige sager, i anvendelsen af et vilkårligt

overvågningsværktøj, da dette kunne være mange ting, afhængigt af konteksten. Det samme gælder også for de perifere fordele, som også kunne være mange, og indkapsler eksempelvis alle økonomiske fordele, sjofle fordele, osv. I konteksten af en formodet terrorist kunne det f.eks. være en perifer fordel hvis staten kunne beslaglægge en eksisterende formue, når de stopper vedkommende. Det giver næsten sig selv, at man hurtigt kunne råbe vagt i gevær, hvis staten anså det som tilstrækkeligt retfærdigt at overvåge borgere med invasiv spyware for at indsamle snavs nok til at kunne beslaglægge deres økonomiske midler. Det ville være en hurtig glidebane, hvis vi erkendte dét, selv bare som en bidragende retfærdig sag.

Vi har tidligere nævnt problematikken i at indregne fordele ved overvågningen som kun opererer med et potentiale, snarere end en mere tydelig formodning. Man kunne sige, at der ikke lader til at være den store forskel på de to, men når man netop skal indregne nogle fordele i sin proportionalitetsbalancering, så er der væsentlig forskel. Ifølge Macnish må vi jo ikke inddrage fordele som kun kan anses for at være perifere fordele, og han er også klar over at kategorierne perifere fordele og bidragende retfærdige sager overlapper, så grænsen derimellem er lidt utydelig. Vi foreslår, at der inddrages en ide om potentiale som en overvejelse hertil. Dvs. at vi i vores første Pegasus-sag, med en mand med stærke forbindelser til bandemiljøerne, i tråd med Macnish's tanker om sandsynlighed, ikke må inddrage uvisse potentialer i vores proportionalitetsbalancering. Der ville da nok være en eller anden grad af sandsynlighed for, at man under overvågning af en vilkårlig mand, også finder frem til en pædofilering, men såfremt at dette ikke er vist, eller på nogen måde formodet på forhånd, så er dette jo kun et uvist potentielt scenarie, og derfor ikke noget vi må indregne som en bidragende sag. Så længe der ikke findes noget der tydeligt sandsynliggør potentialet, så er det ikke længere en bidragende retfærdig sag, men i stedet en perifer fordel.

Skader:

Når det kommer til at skulle opremse potentielle skader ved anvendelsen af Pegasus, så stiller dette os overfor endnu en omfangsrig opgave. Når det kommer til skader, må vi efterlade det princip vi havde om potentielle fordele, et øjeblik, for når det kommer til skader kan de altid potentielt være mere eller mindre skadelige. Det burde ikke komme bag på ret mange, at der ville være potentielle skader forbundet med overvågning i det hele taget - det er, når alt kommer til alt, ofte dét der er ideen med nogle former for overvågning. Det ville f.eks. være en fordelagtig skade

hvis overvågningen af et gadehjørne foran en bar, havde en afskrækkende effekt for mænd som havde intentioner om at begå en voldtægt. Men i den sag taler vi jo om et overvågningskamera, det geografisk lokale kamera, som har ét fikspunkt, og dermed faktisk bringer opmærksomhed til sig selv - kameraet kan undgås, hvis man ikke bryder sig om det, eller hvis man forsøger at skjule en eller anden lyssky aktivitet. Dvs. at andre potentielle skader er limiterede til kameraets placering, ligesom vi også tidligere var inde på.

Proportionalitet i midlet:

Forskellen fra potentielle skader ved et videokamera og til potentielle skader ved Pegasus, som et redskab til overvågning, er efter vores mening enorm og væsentlig. Vi må vende tilbage til nogle af de pointer vi lavede da vi omtalte sandsynligheden for succes med Pegasus. Der er mange flere potentielle skader forbundet med at anvende pegasus, som et redskab, end der f.eks. er ved at overvåge nogen med et kamera, eller ved at forfølge personen. Naturligvis ville der være tale om en grad af privatlivsfrarøvelse, hvis man forfølger en person, og konstant skriver ned hvor vedkommende befinder sig og hvornår, hvem vedkommende mødes med, hvad vedkommende køber i supermarkedet, osv. Men selv i sådan en stalkeragtig situation, har stalkeren jo ikke adgang til personens chatsamtaler, nøgenbilleder, bankoverførsler, eller nogle af de andre former for intim information, som opbevares i den digitale sfære. Alt denne information, plus den samme geodata som stalkeren ville kunne indsamle, kan indsamles via Pegasus. Dette gør sådan set Pegasus til et *Apex* overvågningsværktøj, det ultimative værktøj om man vil, da det stort set er i stand til at indsamle alle de informationer, som alle andre former for overvågning også kan.

Af denne grund føler vi os næsten tvunget til at placere Pegasus på et niveau, der ligger over alle de andre typer for overvågning. Der findes nærmest ingen begrænsninger for hvad redskabet kan bruges til af overvågningsaktiviteter, hverken fordelagtigt eller skadeligt. Dette gør, at alle alarmklokkerne i Kevin Macnish's ni principper bør begynde at ringe. Det bliver nærmest umuligt f.eks. at klargøre om vi har med den korrekte intention at gøre, i anvendelsen af Pegasus, da det kan bruges til så meget forskelligt. Hvis vi f.eks. havde et stykke spyware som kun var i stand til at læse afsendte sms-beskeder, så havde vi ikke helt samme dilemma som her, da vores redskab ville have en begrænset brug, og derfra kunne vi så afgøre om anvendelsen af dét redskab ville være proportionelt til den vilkårlige sag. Men fordi Pegasus åbner så mange andre muligheder, så kan vi ikke sige med sikkerhed, at vi kun bruger det til ét formål.

Vi kan heller ikke retfærdiggøre at anvendelsen af Pegasus skulle være nødvendig, hvilket vi allerede har skudt ned i afsnittet om nødvendighed, men alligevel valgte at køre videre fra. Vi kunne faktisk ikke engang komme i tanke om nogle scenarier, hvor anvendelsen af Pegasus ville være mere effektiv end anvendelsen af andre overvågningsredskaber. Dette er jo også én af Macnish's mest fornemme opgaver her, at give overvågningsredskaber en form for moralsk begrænsning, så de ikke bare anvendes af arbitrære årsager, men altid må have en god begrundelse. Her kommer vi simpelthen til kort med Pegasus. Vi synes praktisk talt, at det er umuligt at finde på en sag som er slem nok til at retfærdiggøre anvendelsen af Pegasus som det foretrukne overvågningsværktøj. Vi har løbende nævnt en række af eksempler på sager, hvor langt mindre indgribende værktøjer kunne tages i brug, som førte til det samme resultat som Pegasus ville have gjort. Egentligt synes vi, måske lidt i tråd med Macnish's lånte terminologi fra krigstraditionen, at overvejelser af anvendelsen af pegasus er lidt tilsvarende overvejelser af anvendelsen af kernevåben i en krig. Det er svært at forestille sig hvornår en konflikt mellem to lande skulle retfærdiggøre anvendelsen af atomvåben, uanset hvor stor konflikten er, og uanset hvad der kæmpes for. Selv statsmagten i Rusland er mere villige til at lade landet falde fuldstændigt fra hinanden økonomisk, før de overhovedet vil overveje brugen af kernevåben i krigen med Ukraine. De potentielle skader som bare Europa eller Rusland kunne forårsage hinanden og andre nationer, er simpelthen bare for store til at nogen faktisk anser anvendelsen af kernevåben som en reel mulighed.

Det samme synes vi bør gøre sig gældende i Pegasus sagen. Der er jo også en form for Pandoras æske-fænomen forbundet med at benytte et redskab som Pegasus, for når først ånden er sluppet ud af lampen, så bliver det nok lidt svært at lukke den inde igen. Privatlivet, i hvert fald når det kommer til de oplysninger man har på sin telefon, er sådan set allerede opløst. Vi ved at over 60 kunder, dvs. regeringer og efterretningstjenester, fra 40 forskellige lande, allerede besidder værktøjet. Vi ved så ikke i hvilket omfang NSO Group giver disse kunder adgang til det. Det kunne jo være et krypteret værktøj, som kun NSO Group kan give kunderne adgang til, men så fremt at det er et redskab ligesom en hammer, eller f.eks. en fil på en USB-nøgle, så er det jo næsten bare et spørgsmål om tid før 60 kunder bliver til 120, 240, 480, osv. ligesom man så med shareware i 1990'erne. Vi må altså også sætte vores lid til at regeringer og efterretningstjenester ikke deler ud af værktøjet til hvad de end måtte have af korrupte forbindelser. Denne tillid, der skal gives, er vel egentligt ikke meget anderledes end den tillid, der gives til atommagter, for her

må man sætte en enorm tillid til, at disse stater ikke bare ser brugen af kernevåben som sidste udvej, men at de praktisk talt betragter brugen af kernevåben som en umulig udvej. Spørgsmålet her er vel, om mennesker i stand til at udstrække den tillid til så mange offentlige instanser? Der er ni stater, der besidder kernevåben i dag, og bare frygten for en konflikt mellem to af dem skabte mere international panik end noget andet i verdenshistorien, i over 40 år. Så vi gentager gerne: 60 kunder er pt. i besiddelse af Pegasusværktøjet og vi kender ikke engang omfanget af dets anvendelse, endnu.

Det eneste der kunne tale lidt imod denne konklusion, ville være argumenter fremført af tænkere som Jesper Ryberg eller Tony Doyle, som forholder sig til privatliv i en mere deskriptiv forstand. Begge mener, på hver deres måde, at overvågning kan udføres uden skadelige konsekvenser for subjektet. Men DoYLES argument baserer sig jo på en idé om en "perfekt voyeur" som aldrig lader sig vise, og i kraft deraf ikke influerer subjektet på nogen måde, så hvad ville pointen overhovedet være med overvåge nogen, hvis det ikke er meningen, at det skal bruges til noget? Hvis det gøres uden årsag, eller formål, så er der jo snarere tale om en fetichistisk adfærd fra voyeurernes side, og ærligt talt, hvad skal vi bruge det her hypotetiske argument til? Udover at sige, at pointen nu er vendt? Det er langt mere interessant hvad Ryberg er inde på. Han foreslår jo at selve overvågningshandlingen ikke umiddelbart skader subjektet, men at det må være noget andet i hele processen, der giver skaden. Dette er måske lidt i tråd med DoYLES perfekte voyeur, i den forstand at så længe der ikke er tale om indflydelse, så er overvågningshandlingen ikke skadelig. Ryberg nævner som eksempel den gamle dame, der sidder i sit vindue og holder øje med nattelivet, som værende tilsvarende til overvågningskameraet, så i selve overvågningshandlingen er der ikke tale om en skade på subjektet. Denne præmis kan vi sådan set godt acceptere, men så må vi også tilføje en pointe fra vores sag om Kinas sociale kredit system. At hvis vi i overvågningshandlingen kan tale om ingen skade, så må den tilknyttede lovgivning være dét der afføder skader. På denne måde kan man jo sådan set godt forestille sig at et overvågningsværktøj ikke fører til skade, medmindre der er noget at gribe ind overfor, og i den forstand ville det jo sådan set være underordnet hvilket værktøj, der anvendes. Om overvågeren kun har adgang til subjektet via kameraer i bybilledet, eller om overvågeren har adgang til alle oplysninger på subjektets telefon, er i grunden underordnet for subjektets fredfyldte tilstand, så længe subjektet ikke ved at det overvåges, og der ikke er tale om kriminel aktivitet fra subjektets side.

Der er dog én stor rygende pistol her, som hverken vi, Ryberg, eller Doyle kan snige sig udenom, og det er, at dette argument sådan set bare er en lang udpensling af argumentet “Hvis du ikke har noget at skjule, så har du jo ikke noget at være bange for”. Vi behøver vist ikke dykke ret langt ned i hvorfor dette er en problematisk påstand, så vi vil nøjes med at nævne homoseksuelle i lande hvor dét er en ulovlig praksis, som det alt-undergravende eksempel her. Macnish er jo, modsat disse forestillinger, interesseret i overvågningens påtrængenhed, som han mener gradvist sandsynliggør en handlings disproportionalitet i takt med mere og mere påtrængenhed. Det vil jo sige, at visse overvågningsværktøjer er mindre påtrængende end andre, og dermed er der mindre sandsynlighed for at de vil være disproportionaler til de sager de anvendes i. Pegasus er om noget påtrængende, såfremt at påtrængenhed defineres som udtrækningen af information, så jo mere information der udtrækkes, jo mere påtrængende er metoden. I denne forstand giver Pegasus værktøjet overvågeren adgang til adskillige irrelevante informationer om subjektet, som ift. Kevin Macnish’s teori, blæser sagerne helt ud af proportion. Som vi nu flere gange har nævnt, er det meget svært at finde på en sag som er grov nok til at Macnish ville kunne retfærdiggøre så påtrængende metoder, når mindre kunne gøre det. Selv når vi overvejer Macnish’s forskelsbehandling af hhv. “indhold” og “metadata” i Pegasus-sagen, kommer vi igen til kort, af den simple årsag at Pegasus giver os adgang til begge dele. Så her er det altså i grunden ligeegyldigt om Macnish alligevel ser udtrækningen af dét han kalder “indhold” som værende mere påtrængende end udtrækningen af dét han kalder “metadata”, for her er vi i berøring med begge dele.

Kort og godt håber vi nu at det er blevet gjort klart, at anvendelsen af et værktøj som Pegasus er meget svært at forsvare, når man sætter det op mod overvågningsetiske overvejelser. Vi havde lidt bekymringer angående Macnish’s teori, da vi var i tvivl om hvor elastisk den faktisk ville være, i sidste ende. Macnish siger jo selv, at han var interesseret i at udforme en teori, som kunne hive debatten ud af ja/nej-spørgsmålet, og gøre overvågningshandlinger til et spørgsmål om grad, men løbende blev vi mere og mere i tvivl om, om han i virkeligheden var i gang med en lang forklaring på hvorfor “nej” (til overvågning) er det eneste rigtige at gøre. Det ville jo være synd at sige, at der er tale om en meget elastisk teori her, men måske kan man se det sådan at teoriens elasticitet er mere lig en guitarstreng end en cykelslange, så der trods alt faktisk er tale om elasticitet. F.eks. er vi nok ikke i stand til at retfærdiggøre Pegasus i nogen sammenhænge overhovedet, mens vi er fuldt ud i stand til at retfærdiggøre den form for overvågning vi anvender i spildevands-sagen. Så altså er teorien i høj grad brugbar, når det kommer til at klassificere

forskellige overvågningsmetoder. Den gjorde det også muligt for os at belyse regler og love som den egentlige årsag til mange skader i forbindelse med overvågningshandlinger, snarere end handlingen selv. Dette kunne potentielt tale ind i et scenarie, hvor metoder som i høj grad er påtrængende, ville have større sandsynlighed for retfærdiggørelse såfremt at en stat kunne hæve sig over alle former for korruption. Såfremt at vi levede i en form for liberal utopi, hvor love eksisterede i ekstrem harmoni med borgernes villige liv, så ville et overvågningsværktøj ala Pegasus næsten være muligt at anvende. Men netop fordi intet sted i verden er en perfekt utopi, så vil der nok altid komme overvejelser og arbitrære adfærds-love i klemme for at man kunne hævde at et samfund var hævet til sådan et niveau.

Jeremy Bentham & Michel Foucault - Panopticisme

Panoptikonet – Den Filosofihistoriske Baggrund for Overvågningsbegrebet

I dette og det næste afsnit vil vi kort redegøre for det filosofihistoriske ophav til vores moderne overvågningsbegreb, og hvordan det kan forstås i en moderne kontekst. Her vil vi især gå i detaljer med panoptikonet og begrebet panopticisme, og dette vil vi gøre igennem Jeremy Bentham (inklusive forord ved Vagn Lyhne) og Michel Foucault. Eftersom Foucault i hans beskrivelse og analyse af panoptikonet kommer ind på konstruktionen, og panopticisme som begreb og metode, i deres væsentligste forhold og funktioner, også specielt i forhold til hvad vores formål er med denne tekst, vil vi fokusere mest på hans værk. Vi vil blot med Benthams originale værk (som i sin tid i første udkast var skrevet som en række breve til hans far Jeremiah Bentham, opfulgt af et efterskrift) give en slags resume, og dette igennem Vagn Lyhnes redigerede og oversatte version: 'Panoptikon – Magtens Øje' (2011). Først og fremmest skal en kort beskrivelse præsenteres af panoptikonet: Panoptikonet er en bygningskonstruktion, der i periferien er ringformet, og i centrum af konstruktionen er der et vagttårn; tårnet er dækket med brede vinduer som er åbnet ud mod periferien, og som Bentham selv skrev det: "For inspektørlogens vinduer er der *jalousier*..." (Bentham & Lyhne, 2011, s. 52). Bygningen i periferien er opdelt i celler hele vejen rundt, som hver især har to vinduer, et på indersiden rettet mod tårnet, og et på ydersiden der tillader lys at dække hele cellen. I tårnet i midten skal der så stationeres en eller flere bestyrere og/eller tilsynsførende, og i hver enkelt celle skal der indespærres "... en galning, en patient, en dømt mand, en arbejder eller en skoledreng." (Foucault, 2008, s. 5) Igennem effekten fra baggrundsbelysningen er det så muliggjort fra tårnet at observere hvert enkelt indespærrede subjekt i periferien, og i hver enkelt celle er subjektet perfekt individualiseret og konstant synligt, og deres handlinger øjeblikkeligt genkendelige. Panoptikonet omvender praktisk talt en fangekælders funktion, som kort sagt går ud på at indespærre subjektet, frarøve det lys, og gemme det væk. Panoptikonet vedholder kun den først funktion og eliminerer de andre to. Fuld belysning og den tilsynsførendes opsyn fanger bedre end mørke, som i en overvågningsfunktion ultimativt beskytter subjektet, mens synlighed er den rette fælde. (Ibid, s. 5)

Et af de vigtigste elementer ved panoptikonet, var at det skulle være umuligt for subjekterne i deres celler at kunne se om der var nogen stationeret i vagttårnet, så de aldrig kunne vide sig sikre på om de blev overvågede eller ej, således de, uanset, agerede som om de konstant blev

overvåget. Panoptikonet var af Bentham først udtænkt som et fængsel, eller et forbedringshus (i mangel på bedre ord oversat fra det engelske 'penitentiary', som i dag bare betyder fængsel), og i mange af Benthams henseender, undervejs i optegningen af hans planer og beskrivelser, anså han "... forbedringshuset som eksperiment." (Bentham & Lyhne, 2011, s. 90): Dette både i forhold til bygningsprocessen, og i forhold til økonomiske omstændigheder og bekostninger, såvel som i forhold til hvordan det skulle administreres, og hvilken effekt det ville have på dets subjekter og deres adfærd.

"Moralen forbedret – helbredet bevaret – arbejdsomhed styrket – undervisning bredt ud – samfundets byrder lettet..." (Ibid, s. 47) Med disse ord åbner Bentham sit livsværk om panoptikonet, der som forbedringshussystem havde til formål for "... den ene bevidsthed at opnå magt over den anden..." (Ibid, s. 47). Foruden hvad Foucault beskriver om panoptikonet og dets funktioner, som vi vender tilbage til straks, er Benthams egen tekst mest optaget af selve arkitekturen og økonomiske aspekter af hvorledes selve konstruktionen skal opføres, og dens funktioner tilvejebringes, såvel som hvordan bestyrere og de tilsynsførende og diverse andre ansatte afhængig af institutionen skulle udføre deres arbejde. I næsten alle aspekter af panoptikonet, går Bentham meget detaljeret til værks, så praktisk talt intet ved konstruktionens funktion og administration synes udeladt. Han kommer ind på hvor mange subjekter der kunne være pr. konstruktion, og hver deres celledretning afhængigt af institutionens formål, og hvad subjekterne kunne beskæftige sig med, som regel baseret ud fra hvad der var mest profitabelt. Bentham beskriver herefter processen for hvordan panoptikonet skal konstrueres, hvordan entreprenører skal involveres og hvad der i denne kontekst er omkostningsmæssigt mest praktisk og effektivt. Næstefter beskriver han hvordan projektet skulle håndteres og administreres politisk fra regeringens side af, bl.a. igennem et system af dommere og underdommere, der skulle fungere som vidner for hvordan administrationen af panoptikonet blev udført. Han uddyber også hvorledes næsten enhver form for panoptikon, hvad end det var beregnet til, havde til formål at være en arbejdsanstalt, men ikke beregnet til tvungent arbejde, medmindre det var under straf. Følgende kommer han ind på hvordan panoptikonets mekanisme kan anvendes i andre samfundssammenhænge; i 'almindelige virksomheder', og hvordan opsynsprincippet kan anvendes i forhold til f.eks. hospitaler, galeanstalten og skoler som institutioner, hvor opdelingsmetoderne for subjekterne selvfølgelig vil være anderledes, nemlig knap så indskrænkende og fængselsagtige. Hernæst kommer Bentham, i det mest dybdegående afsnit af værket, en del omkring hvordan opsynsprincippet specifikt kan bruges i

uddannelse, såvel som dannelses princip mere generelt. Til sidst kommer han let ind på hvordan princippet kan styrke troen. I efterskriftet kommer han mere ind på bestyrelses/den tilsynsførendes praksis, og nogle forbedringer hovedsageligt af vagttårnets funktion i forhold til at holde den tilsynsførende usynlig for subjekterne, men ligeledes arkitektoniske forbedringer af hele panoptikonet i dens helhed, som f.eks. igennem tilføjelsen af et talerørssystem, der skulle styrke kommunikation mellem bestyrer, tilsynsfører og diverse ansatte som vagter, internt i bygningen. (Bentham & Lyhne, 2011)

Panopticisme

I dette afsnit vil vi gå i dybden med Foucaults strukturalistiske analyse af Panoptikonet, som sammenlignet med overvågningsetikken er af praktisk talt udelukkende deskriptiv karakter. Michel Foucault starter i hans kapitel 'Panopticism', som er et uddrag af 'Discipline and Punish: The Birth of the Prison' (1975), ud med at beskrive hvorledes overvågning, før ideen om panoptikonet var udbredt, kunne varetages i samfundet, og denne beskrivelse er baseret ud fra en ordre der er udstedt i slutningen af det 17. århundrede, omkring hvordan et bysamfund skulle håndtere et scenarie hvor pest er brudt ud (Foucaults referencer til Benthams Panoptikonet, som vi anvender i dette afsnit, er fra en anden udgave end den udgave af Panoptikonet vi har anvendt). Foucault beskriver bl.a. et hierarkisk system bestående af opsynsmænd, kommunale magistrater, og vagter, der tilsammen står for opsynet med bysamfundet, da alle indbyggere er tvunget til at holde sig indendørs medmindre en absolut nødvendighed for at komme ud måtte opstå, hvor stadig højest en enkelt beboer pr. husstand må forlade det ad gangen. Ingen må forlade byen, og et netværk af soldater er opstillet således de kan bevogte porte, sørge for lydighed, og observere alle former for uorden der måtte opstå. Magistraterne har til dagligt til opgave at udføre en persontælling af deres tildelte gader, hvor de systematisk og ned til mindste detalje skal spørge ind til alle beboeres tilstand, således der opstår en form for overvågning baseret på permanent registrering, der fungerer igennem det hierarkiske system; magistraterne rapporterer til opsynsmændene, som rapporterer til endnu højerestående som f.eks. borgmesteren: Alt er observeret og centralt bogført, magtens virke er uafbrudt, og disciplinerings mekanismen fuldendt. Og det er netop hovedsageligt denne disciplinære funktion ved overvågning, der interesserer Foucault mest. Som han også beskriver, var ideen om pest i udbrud en slags drømmescenarie for magthavere, hvor disciplinen hos deres befolkninger kunne komme på den ultimative test, eller hvor de i hvert fald i ideernes verden

kunne udforske alskens problemer vedrørende disciplin, og hvor løsningerne ofte var forbundet med en form overvågning. (Foucault, 2008, s. 1-4)

I denne sammenhæng kommer Foucault også ind på nogle væsentlige observationer vedrørende spedalskhed og pest, og forskelle og ligheder mellem praksisser vedrørende disse. Hvor det var tilfældet at spedalskhed var grunden til praksisser der indebar det at totalt ekskludere folk fra resten af samfundet, kan det siges at disse praksisser ligeledes var grundlæggende for den totale indespærring af folk i bysamfund i tilfælde af pest, og at pest dermed gav anledning til udbredelsen og udvidelsen af disciplinære projekter. Hvor spedalskhed var grunden til en binær opdeling mellem befolkningsgrupper, kan pest betragtes som en grund til mange forskellige slags opdelinger af folk, hovedsageligt kategoriseret husstande imellem, og hvor bl.a. streng overvågning var nødvendig for at kunne lykkes. Den største forskel mellem disse praksisser, afhængig af om grunden var spedalskhed eller pest, er i forhold til hvad de gav anledning til i politiske drømme: "The first is that of a pure community, the second that of a disciplined society." (Ibid, s. 4)

Således kan tilfældet af praksis overfor spedalskhed siges at have inspireret andre praksisser i magtudøvelser, bl.a. overfor pest, mens ideen om pestudbrud og hvorledes ideel disciplinering af et bysamfund ramt af sådan en sygdom kan siges at beskrive en utopi for den perfekt regerede by. Projekterne vedrørende opdelingen af den spedalske fra resten samfundet, og vedrørende opdelingen af så mange afsnit af samfundet som muligt i tilfælde af pest, er naturligvis forskellige, men de er forenelige, og dette er bl.a. at se på hvorledes f.eks. psykiatrien, fængsler og hospitaler fungerede i starten af det 19. århundrede. Her var subjekternes tilværelse ofte indrettet således at de var individuelt ekskluderede fra samfundet, og individualiseringen var bl.a. til for at markere eksklusionen. Når et subjekt bliver ekskluderet fra samfundet, er det næsten i alle tilfælde baseret ud fra en binær tildeling af deres status, som 'normal' eller 'unormal'. På den ene side kan det siges at den spedalske bliver behandlet som pestoffer, og de bliver som ekskluderede udsat for individualiserende discipliner. På den anden side kan det siges at universaliteten ved disciplinær kontrol gør det muligt at tildele nogen status som 'spedalsk', og dermed udsætte dem for de dualistiske mekanismer ved eksklusion. Denne konstante tildeling af status som normal eller unormal fører os så atter til moderne tid: Frygten for pest har ledt til disciplinære mekanismer; ved at overføre denne tildeling af status og eksklusion af den spedalske til helt andre formål,

er teknikker og institutioner opstået, hvis formål det er at måle, at føre tilsyn med og korrigere unormal adfærd. Foucault afslutter dette afsnit om spedalskhed og praksis overfor dette i forhold til praksis overfor pest, med at argumentere at alle magtmekanismer der findes, som drejer sig om det unormale individ, og som har til formål at tildele sådan status og forandre adfærd hos den unormale, er sammenfattet af disse to former, som de fjernt stammer fra. (Foucault, 2008, s. 3-5)

Foucault kommer efter denne beskrivelse mere detaljeret ind på Bentham's ide om panoptikonet, der som arkitektonisk figur repræsenterer denne sammensætning diskuteret ovenfor, og som i sin tid var det ultimative udtryk for et disciplinerings- og overvågningsredskab. Først og fremmest muliggjorde denne arkitektoniske figur at komme om ved problemet der var i typiske indespærringssteder, der var kompakt overfyldte. Hvert individuelle subjekt er i sin celle i panoptikonet i stedet kun synlig fra vagttårnet, mens kommunikation med andre indsatte umuliggøres af væggene mellem cellerne. "He is seen, but he does not see; he is the object of information, never a subject in communication." (Ibid, s. 5). Cellernes indretning overfor vagttårnet i midten af bygningen pålægger subjektet en aksial synlighed, mens opdelingen cellerne imellem implicerer en tværgående usynlighed, som garanterer orden. Hvis subjekterne er straffefanger, kan de ikke planlægge flugt, eller have nogen som helst indflydelse på hinanden generelt. Hvis subjekterne er syge patienter, er smittefaren minimal, og hvis de er psykisk syge, kan de ikke udøve vold mod hinanden. Hvis subjekterne er skolebørn, kan de ikke kopiere eller snyde, eller forstyrre hinanden, og hvis subjekterne er arbejdere, er alle distraheringer der kan forsinke arbejdet udryddet. Folkemængden som kollektiv; en sammensmeltning af individer, en kompakt og kompleks masse og et sted for alverdens udvekslinger, er totalt afskaffet i panoptikonet, og erstattet af adskilte individer. Fra den tilsynsførendes perspektiv er folkemængden erstattet af disse adskilte individer, der kan nummereres og overvåges. Fra de individuelle subjekters perspektiv er folkemængden erstattet af en isoleret og iagttaget ensomhed. (Ibid, s. 5-6)

Ifølge Foucault er den største effekt panoptikonet derfor opnår; at den inducerer en tilstand i subjektet af bevidst og permanent synlighed, som forsikrer magtens automatiske funktion. Overvågningen er i dens effekt permanent, selvom den er diskontinuerlig og selvom den varetages eller ej, og magten udøves over subjekterne, om der er nogen der står for denne udøvelse eller ej. Den faktiske udøvelse af magt er simpelthen unødvendig. Dette arkitektoniske apparat bør i princippet være i stand til at skabe og vedligeholde et magtforhold der er uafhængigt af hvem

end der udøver magt, og sigter i stedet efter at udsætte subjekterne for en magt situation, som de i grunden skaber for sig selv. For at opnå denne funktion, hvori subjekterne opretter og vedligeholder den magt situation som det er meningen de skal opleve de befinder sig i, vil det både være underdrevet og overdrevet faktisk at have dem under konstant overvågning af den tilsynsførende. Det vil være underdrevet, for det der betyder noget er at subjektet betragter sig selv som overvåget, og det vil være overdrevet fordi subjektet slet ikke behøver at blive overvåget. På denne måde fik Bentham ifølge Foucault i princippet fastlagt, at magt bør være både synlig og ikke verificerbar. Synlig fordi subjekterne i cellerne langs periferien af panoptikonet altid vil kunne se omridset af vagttårnet i midten af bygningen, hvorfra de bliver overvåget, og ikke verificerbar fordi subjekterne aldrig må vide om de bliver overvåget på et hvilket som helst givent tidspunkt, mens de aldrig må være i tvivl om at de kan blive overvåget. For at umuliggøre for subjekterne at kunne være sikre på hvorvidt de bliver overvåget eller ej på et hvilket som helst givent tidspunkt; for at gøre den tilsynsførendes tilstedeværelse, eller mangel der af, ikke verificerbar, var panoptikonet som Bentham havde forestillet sig det, udført med en lang række forskellige arkitektoniske facetter og instrumenter. Panoptikonet skal dissociere det at se og blive set: I cellerne i periferien er subjekterne absolut synlige, uden nogensinde at kunne se og bekræfte tilstedeværelsen af en eventuel tilsynsførende i vagttårnet, mens man fra vagttårnet i midten kan se alting, uden nogensinde at blive set. Denne funktion er kritisk for panoptikonet fordi den automatiserer og disindividualiserer magt. I panoptikonet fungerer magt situationen som subjekterne er blevet sat i, ikke pga. hvem der overvåger dem, men pga. arkitekturen og dens diverse mekanismer. "The ceremonies, the rituals, the marks by which the sovereign's surplus power was manifested are useless. There is a machinery that assures dissymmetry, disequilibrium, difference. Consequently, it does not matter who exercises power." (Foucault, 2008, s. 6). Ligeledes er det nærmest betydningsløst hvad motiv den overvågende har. Hvem som helst kan i princippet kontrollere panoptikonet, og i denne forbindelse beskriver Foucault maskinen som 'vidunderlig', og uanset hvilket formål man har intentioner om at bruge denne maskine til, vil den skabe homogene virkninger af magt. (Ibid, s. 6-7)

Hvis panoptikonet virker som det er formålet med den, er det aldrig nødvendigt at udøve fysisk magt overfor subjekterne, og Foucault påstår at selv Bentham var overrasket over hvor 'let' anvendelsen af panoptikonet kunne foretages. Det var ikke længere nødvendigt at anvende tremmer, kæder og låse, alt der var nødvendigt var at adskillelserne skulle være klare og

tydelige og at åbningerne skulle være velplacerede. ”The heaviness of the old ‘houses of security’, with their fortress-like architecture, could be replaced by the simple, economic geometry of a ‘house of certainty’.” (Foucault, 2008, s. 7). Magtens effektivitet igennem dens indskrænkende funktion kunne således siges at have forandret sig til at omhandle dens applikationsoverflade. Subjekterne der er udsat for synlighed, i panoptikonets mekanisme, og på samme tid er klar over det, påtager sig ansvar i forhold til magtens indskrænkelse af deres handlinger, og udøver nærmest spontant denne magt over dem selv. Subjektet udøver her begge parter i magtforholdet; som magthaveren og som underkastet, og i princippet bliver subjektet underkastet af sig selv. Den eksterne magtudøvelse behøver derfor ikke længere være fysisk, men tager sig i stedet af det ikke kropslige. (Ibid, s. 7)

Som det var tilfældet med Le Vaux’ menageri i Versailles, som Foucault ikke ved om Bentham er inspireret af, var panoptikonet som projekt optaget af individualiserende observation, karakterisering, klassificering og den analytiske indretning af det spatiale. Således muliggør dette også at panoptikonet kunne udnyttes som laboratorie, af naturalister og videnskabsfolk. I panoptikonet kunne der direkte eksperimenteres med f.eks. medicin, såvel som subjekternes adfærd; forskellige straffe og hvorledes de adfærdspåvirkede de dømte kriminelle, forskellige teknikker for arbejderne for at afklare hvilke der fungerede bedst, forskellige pædagogiske tilgange til uddannelse osv. Man ville sågar kunne eksperimenteres med dannelse ned til mindste detalje, hvis subjekterne var forældreløse børn. “The Panopticon is a privileged place for experiments on men, and for analyzing with complete certainty the transformations that may be obtained from them.” (Ibid, s. 8). Panoptikonet ville også kunne udnyttes til at føre tilsyn med- og kontrollere dens egne mekanismer, for bestyreren vil ikke bare være i stand til at overvåge subjekterne i cellerne, men alle under hans befaling, som doktorer, sygeplejersker, værkførere, lærere og vagter. Bestyreren vil kontinuerligt være i stand til at dømme disse og ændre deres adfærd og metoder afhængigt af hvad han finder bedst, og det vil ligeledes være muligt at observere bestyreren i hans adfærd som tilsynsførende i vagttårnet, hvis der som forestillet er tilladt adgang for alle i vagttårnet. “And, in any case, enclosed as he is in the middle of this architectural mechanism, is not the director’s own fate entirely bound up with it? ... “By every tie I could devise”, said the master of the Panopticon, “my own fate had been bound up by me with theirs” (Ibid, s. 8). Hvis panoptikonet betragtes som laboratorie, bør det især betragtes som et hvori magt bliver studeret. Pga. dens observations mekanismer er konstruktionen effektiv, og den muliggør en gennemtrængning i dens

subjekters adfærd. Viden følger magts fremskridt, og dermed bliver nye vidensområder opdaget uanset på hvilken overflade magt bliver udøvet. (Foucault, 2008, s. 7-9)

Foucault kommer næstefter ind på bl.a. hvordan det pestramte bysamfund og den panoptiske etablering er forskellige. I forhold til overvågnings praksis, kendetegner de hver især forandringer indenfor disciplinerings mekanismer, med halvandet hundrede års mellemrum. I tilfælde af et pestramt bysamfund, opstår der en usædvanlig situation overfor noget ekstraordinært ondt, hvor magt bliver mobiliseret, opfinder nye mekanismer, konstruere for en stund både en modreaktion og det perfekte samfund, og den pålægger en ideel form for virke for borgerne i samfundet. På den anden side skal panoptikonet forstås som en generaliserbar model for virke; en model hvorudfra magtforhold kan defineres i hverdagslivs relationer. "The fact that it should have given rise, even in our own time, to so many variations, projected or realized, is evidence of the imaginary intensity that it has possessed for almost two hundred years." (Ibid, s. 9). Panoptikonet skal dog ikke forstås som en drømmebygning, men i stedet som et diagram der beskriver hvorledes en magtmekanisme ser ud i dens ideelle form. Ifølge Foucault er det faktisk en politisk teknologisk figur, som må og skal adskilles fra nogen særlige anvendelser, og dets virke skal repræsenteres som et rent og skært arkitektonisk- og optisk system, abstraheret fra forhindringer, modstand eller gnidninger. (Ibid, s. 9)

Ifølge Foucault har panoptikonet som politisk teknologi mange gyldige anvendelser. Det kan reformere fængselssystemer, forbedre behandling af patienter, forbedre uddannelse, indespærre de psykisk syge og forbedre tilsyn med arbejdere, såvel som at hjælpe arbejdsløse i aktivering. Måden hvorpå panoptikonet tildeler sine subjekter i det spatiale, er også en hierarkisk organisering, en disponering af magts virke, og en måde hvormed man kan definere forskellige metoder for hvordan magten instrumentaliseres, og dette kan overføres til brug i diverse institutioner, hvor de forskellige førnævnte subjekter optræder. Panoptikonet som metode, eller den panoptiske metode, kan anvendes hvor end man har at gøre med adskillige individer, som man gerne vil pålægge en bestemt adfærd, eller have til at udføre en bestemt opgave. Det er praktisk talt muligt at anvende den panoptiske metode i en næsten hvilken som helst kontekst hvor mennesker skal være under inspektion, og hvor rummet ikke er for stort. "although Bentham takes the penitentiary house as his prime example, it is because it has many different functions to fulfil—safe custody, confinement, solitude, forced labour and instruction" (Ibid, s. 9). Hvor og hvordan man

end anvender den panoptiske metode, muliggør det en perfektionering af magtudøvelse; metoden kan både reducere antallet af magtudøvere, mens den øger antallet af dem magten bliver udøvet på, og dette af flere forskellige årsager: Metoden muliggør indgriben på et hvilket som helst givent tidspunkt; metoden skaber et konstant pres på subjekterne allerede inden nogen ugeringer må forekomme; og metodens styrke ligger bl.a. i at den unødvendiggør næsten alle former for indgriben, fordi den også udøves spontant hos subjekterne. Metoden virker, med undtagelse af de arkitektoniske og geometriske aspekter, uden anvendelse af noget egentligt fysisk virkemiddel, og som Bentham selv beskrev giver den overfor individerne ”power of mind over mind” (Foucault, 2008, s. 10). Metoden kan intensivere en hvilken som helst form for magtapparat, og dette ved at styrke den økonomisk, i forhold til ressourcer, personale og tid, og ved at styrke dens effektivitet qua dens forebyggende karakter, dens kontinuerlige virke og dens automatiske mekanismer. Metoden er som Bentham yderligere beskrev den: ”...‘a great and new instrument of government...; its great excellence consists in the great strength it is capable of giving to any institution it may be thought proper to apply it to’”. (Ibid, s. 9-10)

”*Quis custodiet ipsos custodes?* – Hvem skal vogte vogterne selv?” (Bentham & Lyhne, 2011, s.63) spurgte Bentham, hvortil hans eget svar var at der mindst skulle oprettes et system af vidner, dommere og underdommere. Foucault fortsætter med at komme mere ind på hvorledes det at panoptikonet, i hvad end institution metoden praktiseres, skal være åbent for alle der har interesse i dens funktion og mekanismer, og såvel åbent for at hvem som helst kan observere selve overvågningsfunktionen og dem der står for den, og dette medfører en gennemsigtighed der gør at metoden nærmest er ufejlbarlig: ”There is no risk, therefore, that the increase of power created by the panoptic machine may degenerate into tyranny; the disciplinary mechanism will be democratically controlled, since it will be constantly accessible...” (Foucault, 2008, s. 10-11); magtudøvelsen der finder sted igennem den panoptiske metode kan tilsynsføres af hele samfundet. Foucault mener at det var skæbnen for panoptikonet, at det skulle generaliseres som metode og anvendes på tværs af samfundet, uden at forsvinde eller miste nogen af dens egenskaber. Hvor praksis overfor den pestrante by lagde grund til en usædvanlig model for disciplinering i samfundet, bl.a. i form af striks overvågning, spiller panoptikonet i stedet en forstærkelsesrolle. Hvordan end panoptikonet, eller metoden der kommer af ideen, arrangerer og effektiviserer magt, gør den det ikke for magtens skyld, eller for at frelse samfundet fra en umiddelbar trussel som f.eks. pest. Metoden er i stedet som disciplineringsredskab til for at forstærke de sociale kræfter; for at

forbedre uddannelse, øge produktionen, udvide økonomien, og generelt forbedre moraliteten blandt offentligheden. (Foucault, 2008, s. 10-11)

Herefter kommer Foucault ind på nogle aspekter af panoptikonet og dets funktioner, som umiddelbart kan virke paradoksale. Hvor panoptikonet ved første øjekast kan virke som et instrument, der indskrænker fremskridt og forstærker magten hos dens udøvere, mener Foucault i stedet igennem hans analyse, at det som instrument både faciliterer fremskridt og forstærker produktionen i samfundet. Hvor magtudøverne i princippet igennem anvendelsen af den panoptiske metode forøger deres magtanvendelse, forstærker dette de sociale kræfter i stedet for at hindre dem. Panoptikonet løser disse problemstillinger ved at sikre at tiltag i magtudøvelse kan forekomme ved kontinuerligt at fortsætte så diskret som muligt i samfundets fundament, og på samme tid fungere uden anvendelse af pludselige, voldelige og ultimativt diskontinuerlige metoder som oftest er forbundet med udøvelse af suverænitet. Et samfund styret af en konge, som bevarer sin magt igennem fysisk tilstedeværelse, hans egen eller hans undersåtters, er pludselig en modsætning til denne nye "... physics of power represented by panopticism..." (Ibid, 11). Dette er første gang Foucault egentlig anvender begrebet panopticisme, som er tilsvarende hvad vi mener med 'den panoptiske metode'. I panopticismens domæne er magten i stedet bevaret igennem næsten alt hvad der finder sted blandt befolkningen, dens uregelmæssige kroppe, deres bevægelser, deres spatiale forhold til hinanden. For at fungere optimalt skal panopticismen sikre de mekanismer der analyserer befolkningens fordelinger, mellemrum mellem hinanden, hvilke serier og kombinationer de indgår i, og anvende redskaber der synliggør, registrerer, differentierer og sammenligner: "...a physics of a relational and multiple power, which has its maximum intensity not in the person of the king, but in the bodies that can be individualized by these relations." (Ibid, s. 11).

Teoretisk set har Bentham, ifølge Foucault, defineret en ny metode til at analysere samfundet og magtforholdene på tværs af det, og han mener at Bentham praktisk set har defineret en ny underordningsprocedure af folk og kræfter der skal øge magtens nytte, samtidigt med at den forstærker økonomien. Panopticisme er kort sagt et politisk anatomisk princip, som i stedet for at omhandle suverænitetets forhold, omhandler disciplinære forhold. Selvom panoptikonprojektet for Bentham hovedsageligt gik ud på at kreere den perfekte disciplinære institution, ledte hans projekt også til oplysning omkring hvordan selve disciplinerne kunne fungere på mange gyldige måder

på tværs af samfundet som helhed. Hvor disciplinerne som studeret område op til Bentham's tid var blevet udviklet på i mere eller mindre lukkede omstændigheder, som på skoler, i barakker og på værksteder, og kun forestillet som totalt implementerede i det begrænsede drømmescenarie om et pestramt bysamfund, muliggjorde Bentham's værk en forestilling om et altid alttilstedeværende, altid beredt mekanismenetværk igennem samfundet. "It programmes, at the level of an elementary and easily transferable mechanism, the basic functioning of a society penetrated through and through with disciplinary mechanisms". (Foucault, 2008, s. 11-12)

Afslutningsvist på dette afsnit vil vi også pointere at Foucault gik yderligere i dybden med disciplin som begreb i resten af hans tekst om panoptikonet, som ikke omhandlede panoptikonet i nær samme udstrækning, og denne del af afsnittet om panoptikonet er også fra en anden udgave end den vi indtil videre har arbejdet ud fra. Det sidste af teksten handler bl.a. om de tiltag der var i disciplinær-tænkningen i det 18 århundrede i Europa, i alskens institutioner, ledende op til Bentham's ultimative disciplinære værktøj. Dertil skal det nævnes at meget disciplinær-tænkning i denne tidsperiode gik fra at omhandle negative disciplinære "fordringer", at få folk til at undgå antisociale handlinger, til hvorledes disciplin kunne forbedre mennesker; gøre dem mere produktive, effektive og bedre sociale væsener etc., som ligeledes var det ultimative mål med Bentham's panoptikon. Det omhandler bl.a. også hvordan overvågning faktisk fungerede inden eksistensen af moderne teknologi; igennem netværk af folk der i mere eller mindre grad havde deres hverdag blandt folket, og ved at arbejde på gader og stræder kunne rapportere om folks adfærd, i nogle tilfælde ned til individuelt niveau. Denne anvendelse af overvågning kunne udføres af hvem som helst, kendt eller ukendt for befolkningen, da det kunne være hvem som helst fra politiet til prostituerede der udførte det. Således blev panopticisme den nye norm i "disciplinær-samfundet", også tænkt på den måde at folk netop uden at vide hvorvidt de blev overvåget eller ej, dermed "overvågede" eller "disciplinerede" sig selv, i takt med at Bentham's ideer vandt indtag blandt magthavere. (Foucault, 1975)

Diskussion

Moderne Overvågning og Panopticisme

“... Hæslig realitet og skjul for reorganisering af det sociale felt, dække for omdefineringen af individets status. *Cui bono?* lød det engang i retssalene. Til gavn for hvem? Hvem er det, der vil se dig, uden at du ved det? Hvem er det, der vil høre det, som du ikke engang fortæller dine nærmeste? Hvorfor vil de opbevare det, som du troede var forsvundet og selv for længst har glemmt? Hvad er du og jeg mistænkt for? Forbryderen ser uden at blive set og hævder, at han har mistanke om forbrydelse. Det er ikke spild af tid at rive masken af en bedrager.” (fra forord) (Bentham & Lyhne, 2011, s. 44)

Ud fra Foucaults strukturalistiske analyse af Panoptikonet er der også meget at sige specielt om begrebet panopticisme i nutiden. Men for at nå dertil fandt vi det vigtigt, en sidste gang, at komme ind på panoptikonets anvendelse i Benthams egen tid. Bentham havde selv til hensigt at hans genopfindelse af et mekaniseret synlighedsprincip og den dertilhørende magt mekanisme skulle anvendes, genanvendes og udbredes i så stort omfang som overhovedet muligt i samfundet, og i hans tid foreslog han at dette skulle gøres igennem massevis af panoptiske konstruktioner på tværs af landet, således den forbedring som mekanismen netop muliggjorde for mennesker, ville være allestedsnærværende. Men selvom Benthams vision for et samfund der i mere eller mindre grad var bygget op omkring overvågning og fordelene derved, især i forhold til hvordan magt fordeler sig, i en vis grad i dag faktisk eksisterer, var måden det faldt ud på nok ikke noget lign. hvad han nogensinde havde forestillet sig. For vi lever vel og mærke i en verden hvor overvågning i forskellig udstrækning eksisterer og gennemtrænger alt, men vi lever ikke ligefrem i et samfund hvor vi har bygget panoptikoner og panoptiske institutioner af diverse arter på tværs af landjorden. Selv Foucault, der indså og konstaterede at panopticisme er et fænomen der eksisterer, vil nok være overrasket over hvad overvågning egentlig dækker over i dag, og han vil nok undre sig over i hvad grad moderne overvågning og panopticisme i det 21. århundrede overhovedet er en ideel magt-mekanisme, eller noget specielt pragmatisk disciplineringsredskab, når nu spørgsmålet i nyere tid har drejet sig så meget om hvem der står for overvågning, hvor, og hvorfor?

I Lyhnes forord til Panoptikonet kommer han afslutningsvist ind på bl.a. Benthams værks indflydelse på Den Franske Revolution, og hvordan mistænksomhedsprincippet gradvist blev til

totalovervågning af den franske befolkning. D. 16. september 1793 skrev Bentham til ærkebiskoppen af York angående en grund i nærheden af London, som Bentham og hans bror havde for øje skulle bruges til at konstruere et af deres panoptikoner. Dagen derpå, d. 17. september 1793, blev loven mod mistænkelige personer vedtaget i Frankrig (som foruden også tidligere havde givet Bentham fransk statsborgerskab for hans arbejde om panoptikonet), og dette ville blive kulmineringen af terroren under revolutionen. "Mistænkte er, hed det, "de, som ved deres opførsel, eller deres forbindelser, eller deres udtalelser, eller deres skrifter, har vist sig som tilhængere af tyranniet eller føderalismen og fjender af friheden." (Bentham & Lyhne, 2011, s. 42).

Denne lov var baseret på den totale gennemskinneligheds princip, som gjorde krav på at der blev trængt ind i individers private sfærer, for så på den måde at udspionere direkte på alt hvad de foretog sig og alt hvad de tænkte. Det var såmænd ikke folks handlinger der var objektet for denne overvågning, men nærmere deres bevidstheder, hvilket muliggjorde at folk, uden at have foretaget sig noget kriminelt, kunne anholdes, og der kunne fældes dom over dem. Selve denne praksis var til for at forhindre fremtidige forbrydelser, eller sågar enhver form for misgerning der ikke var afstemt efter revolutionens generelle ideer, og denne neutralisering kunne kun lade sig gøre igennem så absolut overvågning som var muligt for tiden. "Mistanken nærrede sig ved de mindste ytringer, kunne i sin mangel på materiel opfyldelse ikke tilfredsstilles for da i en slet uendelighed at lukke sig om sig selv, generere sig selv i en evig mangel." (Ibid, s. 44). Således tog de revolutionære Benthams idealer og massakrerede dem, for de havde til hensigt at overvåge folks sindelag for at undertrykke dem. Igennem terrorens tormult, blev menneskerettigheder, som de revolutionære selv kort tid inden havde proklameret, afskrevet, og de "... forvred oplysningens store drøm om klarhed og viden og efterlod i et panoptisk vanvid alt i ruin – retssikkerheden, individet med dets frihed og værn, dets ukrænkelighed, dets krav på hemmelighed." (Ibid, s. 44). Til allersidst kommer Lyhne selv ind på netop parallelterne der her opstår til overvågning og debatten derom i moderne tid, og med moderne teknologi, også selvom det ikke ligefrem foregår under nogen "lov mod mistænkelige personer", og risikoen for de færreste er at havne i guillotinen, som ofte var slutresultatet dengang. "Hvorfor insistere på det, som alle ved?" (Ibid, s. 44). I moderne tid, med moderne teknologi, har overvågningssamfundet udviklet sig nærmest fantastisk hurtigt, og som det måske har været tilfældet med overvågning i nogle af vores cases, eller som det er tilfældet med nogle af de sager vi yderligere vil analysere og specielt diskutere i dette afsnit, kan det så siges at der er tale om en ny tids terror? (Ibid, s. 42-44)

Panopticisme i Vores Cases

Spildevand

Ville vi også kunne tale om panopticisme, eller en panoptisk effekt, i nogle af vores cases? I sagen om spildevandsovervågning er det svært at sige det skulle være et direkte udtryk for den effekt der sker i mennesker, at spildevandet overvåges for coronavirus. Men det er vel egentligt muligt at drage en eller anden parallel til det pestrante Europa og den spedalskhed som Foucault beskriver. De er i hvert fald alle situationer, hvor samfundet forsøger at håndtere en sygdom og spredningen af den. I den forbindelse er vi heldigvis blevet klogere, hvad angår udskammelsen af folk der har sygdommen, så det er ikke ligefrem fordi vi behandler folk med coronavirus som spedalske før det 20. århundrede. Men den isolation man må forholde sig til med coronavirus, er egentligt i grunden den samme, og er sådan set et redskab der er født ud af netop isolationen af spedalske og håndteringen af det pestrante samfund. Dog er der ikke tale om et eksklusions-niveau af de smittede, som på nogen måde minder om dét de spedalske oplevede, der er ingen binær tildeling af status som “normal” eller “unormal” ved coronavirus - måske fordi sygdommen rammer så mange, eller måske fordi den ikke er synlig på samme måde. En bedre parallel til denne binære opdeling, og de effekter der opleves derved, er nok nærmere at finde i et eksempel fra Aids-epidemien, hvor den slags diskrimination var en langt større faktor, end den kan siges at være overfor smittede med Coronavirus.

Men når vi taler om panopticisme, eller panoptiske effekter, så taler vi jo om en effekt der sker inde i mennesker, og måske er det faktisk alligevel muligt at tale om en binær opdeling i corona pandemien, bare ikke mellem smittede og ikke-smittede, men snarere mellem “*accepters*” og “*non-accepters*” af sandheden om virussen, i det hele taget. Vi kommer straks yderligere ind på de effekter man i dag ser på sociale medier, og hvordan der nærmest udøves adfærds-/bevidsthedskontrol i stil med noget man så under den franske revolution. Det samme kan vel egentligt siges her. Det er bestemt ikke vores intention at dykke ned i “sandheden om coronavirus” her, for dét er vi simpelthen ikke dannede i. Men parallellen er alligevel interessant, fordi der i begge grupper eksisterer ideer om at ville udskamme den anden gruppe. Det er selvfølgelig ikke tilfældet for alle “*accepters*” at man ønsker at udskamme “*non-accepters*”, og det samme gør sig sikkert gældende omvendt. Men der er bestemt et udtalt ønske om at ville klassificere “*non-accepters*” som “unormale” i alt det her, og et forsøg på at skabe et narrativ om vaccinerede personer som

den gruppe, der handler korrekt. Hvad man så end kan sige om rigtigt og forkert, både i forhold til vaccinerne virkning, restriktionernes virkning, frihed, osv., er lidt underordnet for den effekt der sker. Det er meget muligt, at langt størstedelen af “*non-accepters*” har visse tendenser, når det kommer til at forholde sig til den virkelige verden, og dette har selvfølgelig indflydelse på deres binære klassificering, på samme måde som en skør ældre dame, der insisterer på at månen er lavet af ost også ville blive klassificeret som “unormal”. Pointen er simpelthen bare: De udskammende effekter af den binære opdeling opleves vel stadig, uanset om det skyldes vedkommendes mentale tilstand, andre menneskers mere korrekte perception af virkeligheden, eller idéen om at virussen faktisk ikke eksisterer og at det hele er en stor konspiration.

På denne måde kunne vi næsten godt tillade os at kalde, i hvert fald Danmarks håndtering af Corona pandemien, for noget der har fungeret takket være panoptiske effekter. Såfremt der har været en stor nok interesse i at ville fremstå som individer, der kender og følger normen, så har Foucaults panopticisme gjort som han forelagde at den ville. Hvis det at få foretaget regelmæssige tests, overholde karantæneperioder, stole på sundhedsmyndighedernes råd, osv. bliver anset som normen, så må en modsat adfærd næsten anses som unormal, og som noget man skal forsøge at undgå. Dette har vi i hvert fald set på sociale medier, hvor man ikke engang skal grave længe for at finde utallige opslag, videoer og kommentarer, der handler om at der er folk derude, som ikke gør det man skal, eller omhandler alt hvad man selv gør som er rigtigt. Man behøver heller ikke grave ret langt for at se, at mange mennesker der har sådanne påstande, uanset om de egentlig er fuldstændig korrekte, ikke er i stand til at bakke dem op med noget belæg. Det er faktisk lidt som om at viden bare bliver kastet rundt som om det var madkamp vi var vidner til, uden at nogen reelt er interesserede i hvad der i grunden er op og ned når det handler om smitsomme luftvejssygdomme - det handler i høj grad om at jeg har ret, og at du tager fejl - og så er det næsten lige meget hvilken information jeg fælder dig med - hvis du falder til noget af mit skyts, så har jeg vundet, så har sagen vundet, og samfundet har vundet. Hvis det egentlig er lægmænd, der sidder og videreformidler viden som de egentlig ikke har styr på, så har vi sådan set en situation hvor panoptiske effekter afføder yderligere panoptiske effekter. Det samme ser vi i klimaaktivismen, hvor aktivister, der aldrig har forholdt sig til nogle reelle klimastudier, står på paraderne og fremfører sagen, sikkert med verdens bedste intention. Dette kan da siges at være panopticisme, og endda velfungerende panopticisme, såfremt at den norm der spilles op ad, er den korrekte.

Kinesisk social credit:

I vores anden case, hvor vi forsøgte at perspektivere dele af Macnish's normative overvågningsetik over på Kinas sociale kredit system, er panoptiske effekter måske lettere at påpege. Såfremt at vi følger Foucault til døren, og betragter den panoptiske metode som noget der kan bruges til at analysere og tilmed definere magtforholdene i samfundet, så er det faktisk muligt at se hele systemet som et panoptikon. Systemet er jo netop indrettet til at fungere som et disciplineringsredskab i det kinesiske samfund, og kinesiske borgere bliver tilmed opfordret til at deltage i dets udfoldelse. Foruden hvad vi ved om den kinesiske stats anvendelse af video- og dataovervågning, så opfordres der jo faktisk til, at befolkningen også holder øje med hinanden, og melder det til officielle myndigheder når nogen overtræder de nedskrevne regler, hvilket giver anmelderen en positiv social kreditering. Hvis vi ikke vidste bedre her, så kunne vi måske sige, at indretningen af det kinesiske sociale kreditsystem fungerer som Foucaults optimale forestilling om panopticisme. Der er trods alt tale om noget, der er indrettet for at komme så mange mennesker til gode som muligt, og kan vel i næsten alle henseender ses som Foucaults: "... disciplineringsredskab til for at forstærke de sociale kræfter; for at forbedre uddannelse, øge produktionen, udvide økonomien, og generelt forbedre moraliteten blandt offentligheden." (Foucault, 2008, s. 11).

Men vi møder et par udfordringer før vi egentligt kan udråbe sådan en påstand. Vi kan måske tale i grove træk om at alle kinesere, med den udøvende magt de får i kraft af systemet, sådan set er i stand til observere selve overvågningsfunktionen, og dem der står for den. Blandt de regler som vi har erhvervet os adgang til, var et gennemgående tema for mange af dem at de omhandlede korrupsion, og såfremt der var tale om statslig korrupsion, så var antallet af mulige strafpoint meget høje. Dette trækker os lidt i retningen af noget af det Foucault var inde på ift. magtudøvelse og forstærkelsen af sociale kræfter. I stedet for at fungere under et suverænitetsprincip, som den kinesiske stat ofte har gjort i fortiden f.eks. under Tiananmen Square protesterne i 1989, fungerer det sociale kreditsystem som et alt-tilstedeværende mekanismenetværk, der gennemsyrrer hele det Kinesiske samfund, eller i hvert fald de områder hvor variationer af systemet er applikeret. Det lyder jo umiddelbart meget godt, og faktisk som en positiv udvikling for landet og dets befolkning, men her må man også indse informationers rolle i magtfordeling, hvis man ønsker at danne sig et holistisk billede af situationen.

Den kinesiske regering, der ledes af det kinesiske kommunistparti, har historisk set spillet sine kort tæt på kroppen. Såfremt at personer, der er i toppen af det kinesiske regeringsapparat, udøver korrupsion af nogen art, kan vi så virkelig være sikre på at det er information som alle kinesere får adgang til? Her kan vi påpege et nyere eksempel, som de fleste i den vestlige verden måske har hørt om, med tennisspilleren Peng Shuai, der efter sigende skulle have haft en mangeårig affære med Zhang Gaoli, en tidligere senior Vice-Premier (Kan uformelt sammenlignes med en vicepremierminister). Dette kom frem efter en række beskyldninger fra Shuai på kinesiske sociale medier, om at hun var blevet tvunget til at have seksuelle relationer til Gaoli. Sagen blev ret stor, både internt i Kina og i den internationale presse, da Peng Shuai forsvandt kort tid efter beskyldningerne, og selv det internationale tennisforbund blev involverede, og krævede Shuai løsladt fra hvad der højst sandsynligt kunne betragtes som en indespærring. Senere dukkede Shuai så op i offentligheden og afviste alle sine tidligere anklager mod Gaoli (Wang & Song, 2022).

Det kommer vel næppe bag på nogen, at det kinesiske regeringsapparat forsøgte at holde sådan en sag tæt og for lukkede døre. Om der rent faktisk var tale om en affære, eller om der snarere var tale om en skrantende tenniskarriere, er sådan set underordnet her. Pointen er, hvad der end skete i den sag, så skete det uden at offentligheden kunne følge med i sagen. Det eneste befolkningen efterfølgende fik at vide var at Gaoli var rensset, og at Shuai undskyldte for sine anklager. Det ville være naivt at forestille sig at lignende sager, som ikke har ramt den internationale offentligheds søgelys, ikke ville blive/er blevet håndteret på nøjagtigt samme måde. Dette forhindrer den panoptiske metode i at fungere optimalt, indenfor rammerne af det sociale kredit-system, og gør at den i stedet fungerer som noget magthavere er hævet over, og dermed kontrollerer.

Hvorvidt vi så faktisk kan tale om effektiv panopticisme i det kinesiske samfund, er pludselig ret tvetydigt. I den forstand vi har skitseret øverst i dette afsnit, kan man jo godt tale om en grad af effektiv panopticisme, men så snart vi vender blikket mod magthaverne i Kina, så lader reglerne til at falde lidt fra hinanden, og gælder åbenbart ikke i samme omfang i det sociale lag, på trods af det skulle være mejslet ind i lovtekster. Magtudøvelsen bliver altså ikke tilsynsført af hele samfundet, da samfundet simpelthen ikke får muligheden. Hvad dette så senere kan få af konsekvenser for det kinesiske magtcentrum, er et godt spørgsmål. Man har jo sådan set foretaget

de nødvendige spadestik for at danne et grundlag for en optimal panopticisme, og i virkeligheden forstår Foucault måske panopticismen som en uundgåelig skæbne for alle samfund, så betyder dét altså måske at det kinesiske magtcenter, det kinesiske kommunistparti, med indførelsen af disse regler har taget første spadestik til noget der ender med at være deres egen opløsning. Ikke statens opløsning, men magtcenterets opløsning, såfremt at denne form for sager, måske qua sociale medier, bliver noget man ser mere og mere af i Kina. I den forstand kunne man godt tale om et socialt kreditsystem som et fundament for det disciplineringsredskab til at forstærke de sociale kræfter i samfundet, som Foucault forudser at panopticisme skal være.

Et andet interessant spørgsmål som knytter sig til kredit systemet handler om de panoptiske effekter som overvågning generelt kan have på individer. Der er højst sandsynligt tale om panoptiske effekter på individer indenfor rammerne af dette system, og de er endda indlejret i det. Vi har allerede været lidt inde på det tidligere, men den selvdisciplinerende effekt som panopticisme har, er vel egentligt indlejret i selve kreditsystemet ved at folk opfordres til at overvåge hinanden. Måske har dette, samt generel viden om masseovervågning, den effekt på befolkningen at de ender med at overvåge sig selv, og måske er det ikke engang nødvendigt egentligt at overvåge befolkningen i sådan et tilfælde. Nu er kreditsystemet jo ikke implementeret i hele Kina, og afprøves stadig i forskellige varianter, forskellige steder i landet, og det kunne være meget interessant at få indsigt i hvordan f.eks. kriminalitetsraten udvikler sig i områder hvor systemet er implementeret, sammenlignet med steder hvor det ikke er. Hvis der nu er tale om en lavere kriminalitetsrate de steder hvor det er implementeret, så kan dét vel ses som et tegn på at systemet har den ønskede effekt, men såfremt at der nu er tale om nogenlunde den samme kriminalitetsrate, begge steder, så bliver det pludseligt mere usikkert hvad vi ser. Enten kunne dét være et udtryk for at systemet simpelthen ikke har den ønskede virkning, eller også kunne det være et udtryk for, at systemet, selvom det kun er implementeret nogle steder, har så voldsomme panoptiske effekter på individer i hele landet, at folk bare ender med at overvåge og disciplinere sig selv.

Pegasus:

Hvis vi skal omtale panopticisme i forhold til Pegasus sagen, så giver det fin mening at fortsætte i samme spor som vi gjorde med det kinesiske sociale kreditsystem, ved at omtale den magtfordeling der eksisterer i verden. For Pegasus bliver ikke introduceret som et redskab i en allerede optimal panoptisk verden, men snarere én hvor magtfordelingen er enormt ulige. Så ligesom med

det sociale kreditsystem finder vi det påfaldende at spørge om hvem der har i sinde at anvende redskabet og til hvad. Når vi overvejer Foucaults ide om det panoptiske samfund, så taler han jo egentligt ind i en ånd af, at mennesker i høj grad ville stå for selvdisciplinering. Han er endda inde på, at den panoptiske metode fungerer uden noget egentligt fysisk virkemiddel. Hvorvidt Foucault så mener at vi ville have et samfund, hvor vi konstant levede i en eller anden form for frygt for hvad der kunne ske, hvis vi ikke gjorde det korrekte, uden at denne frygt var begrundet med egentlig overvågning, eller om han mener, at vi skulle opstille panoptiske redskaber og faktisk cementere denne frygt i noget virkeligt, altså et redskab, er det brændende spørgsmål her.

Pegasus er jo et redskab, så man kunne måske forestille sig et vanvittigt scenarie, hvor alle telefoner automatisk blev udstyret med Pegasus, direkte fra fabrikken, og derfor kunne fungere som et altid tilstedeværende panoptikon i vores lommer. Hvis vi levede i sådan et samfund, og hvis alle altid havde adgang til de informationer der er på folks telefoner, så var vi vel egentligt noget tættere på Foucaults optimale panopticisme. Denne konceptualisering af et samfund tillader os at suspendere alle de normative fordringer vi har med fra overvågningsetikken, og tillader os nærmest at anskue Pegasus som en mulig vej til forstærkelsen af sociale kræfter i samfundet. Dette involverer nogle problemer som har at gøre med redskabets funktioner, fordi det ville jo ikke være tilfældet at vi alle havde et lille panoptikon i lommen. Hvis vi skal holde os indenfor Benthams arkitektoniske idé om panoptikonet så ville Pegasus, som et panoptisk redskab, svare lidt til at stå i sin panoptiske celle, men altid have muligheden for at trække et gardin for. Man kan selv vælge hvad man vil bruge sin telefon til, og om man vil bruge den i det hele taget. Så snart man ikke længere har telefonen fremme, så har kameraet ingen overvågende effekt, så snart man ikke bruger telefonen til at sende beskeder, eller foretage opkald, så har den ingen overvågende effekt på hvad man ellers foretager sig ude i virkeligheden. Derfor slår vi tvivl ved om Pegasus reelt kan anvendes som et personligt panoptikon. Dette læner sig også op ad konteksten om hvorvidt overvågning er noget vi indgår i en kontrakt omkring, altså med samtykke, hvilket vi også vil berøre yderligere lidt senere.

Men i forhold til privatlivsdebatten og overvejelserne af kontrol- og adgangsbetretninger, opstår der også et interessant spørgsmål, hvis man skulle installere Pegasus som en fabriksstandard på alle telefoner, og anse telefonen for et personligt panoptikon. For hvis adgangsberetningen er korrekt, så ville der jo først være tale om et tab af privatliv såfremt at nogen faktisk

overvågede én med spyware. Selve det at Pegasus er installeret på telefonen er altså ikke nok til at blive udråbt som et tab af noget. Er kontrolberetningen korrekt, så vender det pludseligt om, og man har øjensynligt følelsen af at have mistet sit privatliv bare når spywaret er installeret på telefonen.

Man kunne så spørge, har det en panoptisk effekt i de stater, hvor der allerede er beviser for anvendelsen af Pegasus? Bliver folk så opmærksomme på at de bliver overvågede, at de ender med at overvåge sig selv, ligesom vi kort var inde på med det kinesiske sociale kreditsystem? For at foretage sådan en undersøgelse ville vi skulle skaffe oplysninger som vi ikke har adgang til. Måske der kunne foretages en undersøgelse i et af de her lande, som kunne sige noget om de effekter som individer oplever som følge af anvendelsen af Pegasus i landet. Det er f.eks. ikke utænkeligt, at journalister i Mexico, udover den frygt de sikkert allerede oplever i forvejen, oplever en noget mere stresset hverdag som følge af mordet på Cecilio Pineda Birto. Måske er der i den forbindelse også tale om en forstærkning af afskrækkende effekter, som gør at journalister holder sig fra at dække historier om visse emner, eller visse personer. Helt præcist hvordan man skulle foretage sådan en undersøgelse vil vi lade andre om at bedømme, men måske man kunne undersøge den sidstnævnte afskrækkende effekt ved at se på antallet af kritiske artikler skrevet om eksempelvis kartellernes ageren i landet, fra før de første anvendelser af Pegasus, og sammenligne dette tal med antallet af kritiske artikler en årrække senere? Hvis antallet af kritiske artikler er kontrasterende lavere end tidligere, så er dét måske et udtryk for forstærkede afskrækkende effekter. Det kunne så også være et udtryk for en positiv udvikling af bandekriminaliteten i Mexico, og dermed bliver det måske klart hvorfor sådan en undersøgelse ville være svær at foretage. Måske en undersøgelse som har at gøre med udsagn fra enkeltpersoner, eller en større spørgeskemaundersøgelse kunne pege os i retningen af nogle konkrete svar, men her står vi overfor det samme problem som vi havde med nogle af de udtalelser vi påpegede i sagen om det kinesiske kreditsystem: Hvordan kan vi vide os sikre på at svarene ikke influeres af propaganda, eller bare de eksisterende afskrækkende effekter, som vi egentligt forsøger at undersøge?

Overvågning som Disciplineringsmekanisme

Digital Overvågning

Vi vender nu fokus over på spørgsmålet om disciplin i forhold til overvågningsspørgsmålet. Først og fremmest skal det udpejles at instanser hvori overvågning anvendes i en hensigt om netop at disciplinere dets subjekter, for bl.a. produktivitetens skyld, findes der et utal af, og det foregår i alt fra selvfølgelig fængsler, til militære institutioner, og sågar en del moderne arbejdspladser. Herom skal det selvfølgelig siges at sådanne tilstande sikkert er mere amerikanske end europæiske, men det er trods alt noget der finder sted i den vestlige verden. Men når vi i vores moderne debat snakker om overvågning, er det som regel et meget arbitrært overvågningsbegreb, således der gives indtrykket af at vi ikke er sikre på hvor det finder sted, eller måske rettere hvor det ikke finder sted. Vi kan i vores daglige virke som regel være ret sikre på at vi ikke bliver holdt øje med konstant, men lige så snart moderne teknologi er involveret, om det er via computere, telefoner eller smarte produkter som fjernsyn i vores eget hjem, og hvordan vi anvender disse, eller om det er i en moderne by, hvor disse apparater samt sikkerhedskameraer findes hist og pist, svinder denne skråsikkerhed ind. Dette kunne også siges at have at gøre med om at vi føler os forurettede bare der er tale om kontrol over vores information, eller om vi først føler os forurettede når andre tager adgang til den information. Problemet ligger nok langt henad vejen i, at vi ikke ved hvornår det ene eller det andet finder sted. Men så er det helt store spørgsmål i den her kontekst, især når det kommer til vores usikkerhed om hvorvidt vi kan blive overvåget, om den moderne panopticisme der i en eller anden grad eksisterer, især i kølvandet på NSA-sagen, fungerer disciplinerende, eller om det er et fænomen vi i særdeleshed ikke kan finde ud at forholde os til.

Her finder vi det også relevant lige at uddybe lidt mere på NSA-sagen, de Tech giganter og regeringer der var involverede, og deres roller hver især, når vi nu netop vil diskutere internet overvågning i lidt flere detaljer. NSA er den amerikanske efterretningstjeneste National Security Agency, GCHQ er den britiske efterretningstjeneste Government Communications Headquarters, og disse to instanser har ageret på vegne af deres respektive regeringer. Umiddelbart i kølvandet på åbenbaringerne om disse enorme dataindsamlinger, fraskrev et utal af Tech virksomheder sig alt tænkeligt ansvar i sagen, selvom det senere viste sig at bl.a. Yahoo, Apple, Google, Microsoft, Facebook og AOL var føjelige overfor netop at deres respektive sider blev

anvendt i sammenhængen, og at de dermed havde givet efterretningstjenesterne samtykke på at måtte anvende deres kunders data. Hvad der så gør sagen endnu mere tvetydig, er dog at... "Collection under this program was a compulsory legal process, that any recipient company would receive.", således disse virksomheder var legalt forpligtede på at gøre deres del, men alligevel benægtede det i juni 2013, da sagen først kom frem, selvom måden hvorpå de kan anses for at have været føjelige minder mere om tvang. Tilfældet var nok, at de var mere interesserede i deres ry, uanset om samarbejdet var frivilligt eller under tvang, da meget af deres officielle arbejde i perioden derefter, netop omhandlede at genopbygge deres ry. (Ackerman, 2014)

Hvad der også er vigtigt at konstatere i denne kontekst, er at der i form af anvendelse af moderne teknologi, især på internettet, ikke nødvendigvis er tale om overvågning, men der vil altid være tale om at der finder dataindsamling sted. Hvorvidt denne dataindsamling udføres til overvågningsformål, er svært at sige, da der selvfølgelig, primært i mere frie samfund, findes lovgivning på dette område, men siden NSA-sagen, har netop dette med at anvende internettet og sociale medier, ansporet os til at reflektere mere over vores ageren på internettet. Ift. adgangsberetningen om privatliv eksempelvis, er der ikke tale om nogle etiske problemer i denne form for dataindsamling, i hvert fald ikke i overvågningskonteksten, men måske i stedet i forhold til andre aspekter, som hvad disse dataindsamlinger anvendes til i en kontekst af overvågningskapitalisme. Men i forhold til kontrolberetningen, er vi pludselig i nuværende situation i konteksten af hvorvidt det meste af internettet fungerer på, pludselig på etisk dybt vand. Lige præcis den måde hvorpå NSAs Prism og andre programmer fungerede på, er sidenhen blevet afbrudt, men de tekniske funktioner der muliggjorde det eksisterer stadigvæk, og det er lignende funktioner f.eks. Pegasus anvender, altså sporing og indsamling af digitale signaler, og salg deraf. Når det så er sagt, er det jo netop pga. muligheden for at vores dataforbrug kan anvendes til overvågning, at der opstår en form for panopticisme i vores ageren på nettet, eller i hvilken som helst form for ageren hvor overvågning er involveret i det offentlige. Bliver vi holdt øje med? Af hvem? Og hvordan skal vi agere hvis det er tilfældet? Netop på denne måde, selv når overvågning ikke finder sted, har det siden Snowden åbenbaringerne været tilfældet at overvågning har været vores bevidsthed nærmere, i sådan en grad at vi måske har ageret overfor os selv, som om vi blev holdt øje med, hvormed vi holder øje med os selv.

Fungerer denne form for panopticisme vi oplever i den generelle digitale verden på internettet så faktisk disciplinerende? Eller er vi kommet nærmere en situation hvor det gennemsnitlige menneske er blevet apatiske overfor muligheden for masseovervågning, eller hvordan overvågning påvirker os. Nogle af de eneste ting vi kan sige med sikkerhed at den enorme dataindsamling der finder sted på internettet anvendes til, er udarbejdelsen og salg af metadata til bedre at rette reklamer og hvilket digitalt indhold vi foretrækker imod os, i en forbrugerkontekst, der omhandler at være bedre til at sælge produkter til os, og til at holde på vores opmærksomhed. Og til afbenyttelse af efterretningstjenester hvis den relevante information i en efterforskning skulle være tilgængelig at opsnappe. Man kan nok indskyde, at disse kriterier ikke er nok til at bekymre sig om digital overvågning, men disse kriterier i sig selv er nok til at rette opmærksomhed på hvorvidt der finder overvågning sted på det meste af internettet, specielt hvis det drejer sig om hvorvidt vi *føler* at vi bliver overvåget, og det faktisk dermed er afskrækkende eller adfærdsændrende. Da de færreste, hvis kontrolberetningen er rigtig, dermed ikke rigtig reflekterer over hvad indflydelse denne overvågning har på deres adfærd, kan man vel godt konstatere at en eller anden grad af apati er opstået overfor fænomenet, hvis de fleste alligevel mener at de ikke har noget at skjule.

Det kan også være at de netop mener at de ikke har noget at skjule, fordi de har ændret adfærd på internettet, i form af at vi stadig har en ret omkring-sig-gribende offentlig diskussion om fænomenet overvågning. Hvis dette er tilfældet, kan det siges at den digitale panopticisme har udført en disciplinerende funktion, men dette er kun tilfældet fordi vi følger med i hvad grad der eksisterer overvågning på internettet, og som det var tilfældet med NSA-sagen, var det ikke meningen vi skulle være klar over det fandt sted, så måske disciplineringsmekanismen her har været et utilsigtet "held i uheld" for agenterne bag overvågningen, som er opstået hånd i hånd med at mange i stigende grad er ligeglade med at denne overvågning finder sted, eller bare indretter deres handlen derefter. Hvis en overvågningskontekst drejer sig om hvorledes det er noget de fleste kan være ligeglade med, fordi de "ikke har noget at skjule", er det nok ved at være på sin plads at folk af den holdning retter deres opmærksomhed mod hvorvidt overvågning også kan være skadeligt, selvom man ikke har noget at skjule. Specielt for andre folk der oplever skade ved overvågning, der faktisk har noget at skjule, men som ikke er af kriminel eller anden uetisk karakter. Men det kan også være at apatien i sig selv er den tilsigtede disciplin? Det vil vi lade stå for nu, som et åbent spørgsmål, og er ikke noget vi hverken vil dykke ned i, eller konspirere om.

Hvis masseovervågning har en bemærkelsesværdig indflydelse på vores adfærd, foruden hvad vi har diskuteret af tilsigtede afskrækkende effekter, disciplineringsmekanismer, og adfærdsændringer, og denne masseovervågning hovedsageligt er udført af etablerede status quo institutioner, som enorme virksomheder og regeringer, og denne adfærdsændring er bevidst, hvad retning prøver de så at skubbe vores adfærd i, og hvilket resultat håber de på? Her er vi heller ikke ude på at bringe en konspirationsteori til verden, om at verdens elite eller nogen form for kabale prøver at skubbe verden i retning af noget ala West Worlds tredje sæson, hvor praktisk talt næsten alle mennesker i verden er styret algoritmisk af én kunstig intelligens, igennem bl.a. digital overvågning som et af sine primære værktøjer (Nolan, 2020), vi synes bare det var en interessant observation.

Sociale Medier

Som et af vores tænkte eksempler, vil vi nu forholde os til panopticisme i forhold til sociale medier, og mere specifikt Facebook. Hvor der i forhold til overvågning igennem internettet, og qua moderne teknologi, mere generelt kan siges at være et utal af aspekter at drøfte, såsom i hvad udstrækning overvågning egentlig finder sted på digitale medier, hvem der står for det og til hvis gavn, om det er proportionelt, om der er tale om diskrimination i overvågning på internettet osv., vil vi her bare tage et par eksempler på hvordan f.eks. Facebook (herunder også WhatsApp og Instagram, som ejes af moderselskabet Meta) som socialmedieplatform har indflydelse på dets brugere i panoptisk forstand, og også på måder de færreste brugere måske selv overvejer. For det første skal det siges, om f.eks. Facebook, at grundlaget for at anvende deres platform, selvfølgelig er en kontrakt man som bruger indgår med Meta, så det til dels kan siges at være en frivillig brugeroplevelse. Det samme kan et eller andet sted siges om de former for overvågning der findes i det offentlige; at det er noget vi er nødt til at finde os i, som led af vores samfundskontrakt, og hvis vi er utilfredse, må vi udnytte vores demokratiske ret til at prøve at lave om på det. I disse tilfælde er autonomi et nøgleord for graden af hvorvidt vi vil deltage eller ej, men i så fald vi har autonomi i vores deltagelse på f.eks. internettet, kan det måske siges at vi har accepteret de negative sideeffekter.

I forhold til dette aspekt med at indgå i kontrakter, og derfor deltage igennem samtykke i forhold til sin tilgang til forskellige platforme på internettet er vi også nødt til at komme ind på hvorvidt der er tale om informeret eller uinformeret samtykke: På overfladen kan det siges at ift.

den overvågning der nu end måtte finde sted når vi deltager i det offentlige eller på internettet, er noget vi har givet informeret samtykke om må finde sted. Men i langt de flestes tilfælde, især når det gælder deltagelse på sociale mediers hjemmesider, er det sikkert de færreste der har læst kontrakten, hvormed deltagelsen er baseret på uinformeret samtykke. At vi så ved at der er negative aspekter ved at deltage på f.eks. Facebook, er måske noget vi bare er villige til at overse da vi enten er ligeglade, eller fordi fordelene ved sidens services bare udvejer de negative effekter. Noget helt andet man kunne konkluderer i denne kontekst: For mange brugere af sociale mediers services, er oplevelsen noget man pga. sociale sammenhænge er "tvunget" til at anvende, eller services man er afhængig af, så man accepterer de negative effekter, og foruden at opfylde kravene til ens deltagelse i hvad kontrakten indebærer, er man ganske godt klar over hvad disse negative effekter indebærer af dataindsamling og lign. Noget lignende kunne siges om konteksten vi bragte dette op omkring ift. Pegasus, og hvordan det kunne være et spørgsmål om bare at frasige sig at anvende en telefon overhovedet. Men for langt de fleste mennesker, der har en moderne telefon, er den så integreret en del af deres hverdag, at det ville være urimeligt at forlange. På lige fod vil vi mene at det er urimeligt at forlange af folk at de bare skulle lade være med at anvende Facebook, uden først at sætte sig bedre ind i kontrakten de har indgået i, da vi anser en kontrakt i sådan en sammenhæng som værende noget meget arbitrært.

De fleste mennesker i den vestlige verden har en Facebook-profil (2,91 milliarder aktive i måneden på verdensplan (Meta Platforms Inc., 2022), og anvender den i et eller andet omfang, om det bare er for at kunne tilgå Messenger, om det er for at orientere sig ift. begivenheder, eller om det er for at dele alt hvad de finder relevant fra deres virkelige liv med deres Facebook kontakter, "følge med i hvad de andre deler", og for at følge med i hvad der er op og ned i nyheder og underholdning etc. Hvis man er den gennemsnitlige facebookbruger, besøger man siden dagligt (1,93 milliarder på verdensplan (Ibid) spenderer en smule tid, og man deler nok et billede, et opslag, en video eller lignende, i ny og næ. På denne måde opstår der et slags digitalt økosystem, hvor man både gør sit liv (måske en finpudset version af det) mere gennemsigtigt, mens alle andre brugere gør det samme, og man får nemmere ved også at se og på en måde deltage i hinandens tilværelse. De færreste brugere overvejer nok i hvilken grad der her er tale om overvågning, og en form for tilladelse dertil, af hinandens tilværelse, medmindre der er direkte tale om f.eks. stalking. Men det er heller ikke så meget i dette aspekt af brugen af sociale medier, hvor man deler det fra ens privatliv man selv finder passende, til andres fornøjelse, inspiration eller

hvad end formålet man har for øje med det er, at vi mener der er tale om panopticisme på sociale medier. Der er også grundlag for at fænomenet eksisterer her, da hvad man vælger at dele netop for de fleste, er nøje udvalgt, og dermed er noget man som regel har gjort sig umage med, medmindre man er absolut uden forfængelighed, eller hvis det at dele ting fra ens private liv på sociale medier, som er tilfældet for nogen, er blevet en slags “*second nature*”. Og når det er sagt, skal det også pointeres at mange der bruger sociale medier, som en platform for at dele ting fra ens liv, private eller ej, selvfølgelig afhængigt af hvilken platform det er, i mange tilfælde gør det af selvske årsager, for at bringe opmærksomhed på sig selv og hvordan det (øjensynligt) går med deres tilværelse. Hvis man deler et billede eller en video fra sit eget liv, er det muligt at det er redigeret for at få den visuelle repræsentation af ens eget liv til at se pænere ud, og dette fænomen er især udbredt på socialmedieplatforme der er fokuseret på billeddeling, som f.eks. Instagram. Hvis man deler noget fra et nyhedsmedie, er det for at gøre andre opmærksomme på noget der foregår i verden, eller måske for at gøre andre opmærksomme på at man selv er opmærksom på det. Hvis man deler noget politisk, har man som regel en agenda man er stolt af, og så skal man være forberedt på at føre “dialog” i kommentarsporet.

I alle disse tilfælde, udøver den gennemsnitlige bruger måske en smule panopticisme, altså at man i en eller anden grad overvejer hvad ens ageren på sociale medier gør ved ens samvittighed, at ens sind agerer som om man bliver holdt øje med og dømt, selvom det ikke nødvendigvis er tilfældet. Men det er netop her, i sidstnævnte; kommentarsporet, og når det kommer til den udbredte mulighed for at kommentere på næsten alt hvad der findes på sociale medier, eller hvordan hvad end de forskellige platforme tilbyder af offentlige kommunikationsmuligheder, at vi fandt det specielt interessant at diskutere panopticisme. Det er selvfølgelig også relevant når det drejer sig om vægopslag på sociale medier, især af politisk natur, når det drejer sig om nyheder, eller bare generelt er noget der danner grundlag for en form for debat eller diskussion. Hvor ofte en debat på sociale medier faktisk er succesfuld, og alle deltagende parter faktisk går derfra med fornyet viden eller et nyt perspektiv på en sag, er et andet spørgsmål, men det er især når det kommer til det at kommunikere offentligt på sociale medier, at der i de fleste brugeres tilfælde opstår nogen eller høj grad af panopticisme. For de fleste er ordet eller dets betydning langt fra i bevidstheden (Så en mere udbredt forståelse for fænomenet vil være fordelagtig), men følelsen af at man bliver holdt øje med, om nogen har noget formål med at gøre sådan, eller om nogen dømmes en for ens deltagelse i skriftlige offentlige dialoger, kender de fleste vel i sådan en grad, at

det bliver mere et spørgsmål om at man holder øje med sig selv. Hvis der her er tale om en magtfordeling, ville dette i princippet betyde at man er underkastet af sig selv.

I disse offentlige debatter kan der for mange, måske lidt ala under den franske revolution, opstå stort pres for at ens holdninger er afstemt så præcist som muligt, alt efter hvad tendenserne er blandt ens ligesindede, men dog uden frygt for guillotinen, men måske nærmere med en frygt for at blive udskammet, eller ligefrem ”*cancelled!*”, som lader til at være måden hvorpå folke-masser dikterer kultur, i dag. Mange der deltager i offentlige debatter på sociale medier, er klar over at det involverer et aspekt af at udstille sig selv, fordi det er muligt for alle der anvender platformen, og specielt fordi det er muligt for deres eget netværk, at følge med i udvekslingen. Hvis vi kigger på ekstremerne af folk der anvender sociale medier til disse formål, er det tilfældet for nogle brugere at det slet ikke falder dem ind at rette sig ind efter hvad der er sund fornuft eller normal takt-og-tone i en debat. I den ene ende af spektret, er det muligt at finde kommentarspor der er fyldt med racistiske, misogyne, xenofobiske og alskens hadefulde indlæg, hvor ingen deltagende udviser eftertanke for hvorledes deres indlæg faktisk er offentligt tilgængelige. I den anden ende af spektret findes der i stedet bl.a. folk der vil betragte sig selv som del af ”*woke*” kulturen (dét er en bred subkultur, men her tænker vi på den ekstreme ende), hvor de færreste nogen-sinde vil deltage i nogen former for debatter, uden hvad de plædere for stemmer nøje overens med hvad holdninger der er accepteret blandt deres ligesindede, da det for mange i disse kredse nærmest er en slags konkurrence om at være så ”*woke*” som muligt.

Et sted mellem den slags ekstremer findes så den gennemsnitlige sociale medier forbruger, af dem som deltager i debatter. Om dem kan det bl.a. siges, om end det er generaliserende, at de ikke nødvendigvis er apatiske over for deres sprogbrug og hvem der står for mål for det, men som heller ikke er bange for at tilkendegive sine egne holdninger, måske med undtagelse af hvis det er holdninger af exceptionelt kontroversiel karakter. Et eksempel kunne være et opslag og et dertilhørende kommentarspor omhandlende #MeToo kampagnen, hvor de fleste deltagende i debatten i en eller anden grad vil lade deres sind udøve ”samvittighedskontrol” overfor dem selv, altså at folk udøver en form for panopticisme, inden de fuldfører deres indlæg, således at deres holdning ikke udstår for kontroversielt, og er nogenlunde afstemt i forhold til ens ligesindedes holdninger. Men hvis det i en sådan debat om #MeToo kampagnen, drejer sig om deltagelsen fra de to førnævnte ekstremer, vil man også ligeledes i debatten højest sandsynligt finde kommentarer der

giver udtryk for ”antifeminisme” eller direkte kvindehad, hvilket selvfølgelig også kan være en gængs holdning blandt ens ligesindede, men som sikkert bliver udtrykt uden omtanke der for. Mens der i den anden ekstrem i en sådan debat, nok kun vil gives udtryk for hvad der kan siges at stemme overens med hvad der på tidspunktet er mest ”woke”. Derfor kan det siges at der i denne ende udøves panopticisme uden tøven, hvor dem man forestiller sig, overvåger en i ens udtryk, så man udøver kontrol over ens eget sindelag, faktisk er ens ligesindede. Som det f.eks. er tilfældet med Facebook, skal det også pointeres at det ikke nødvendigvis sker at folk på tværs af spektret mødes og udveksler kommentarer i offentlige rum, da mange af disse kommentarudvekslinger sker i lukkede eller delvist lukkede miljøer, således de fleste på spektret diskuterer med ligesindede, i diverse ”informations eller kommunikations bobler”, men de fleste debatter er stadig offentligt tilgængelige for alle til observation. De offentlige debatter hvor folk på tværs af spektret mødes forekommer dog også hyppigt, og dette foregår oftest via f.eks. nyhedsmediers offentlige sider opslag, men det foregår ligeledes på politikere- og politiske partiers sider. Det skal endnu engang pointeres, at størstedelen af kommentarspor på sociale medier minder mere om ekko-kamre, og knap så meget om rigtige konstruktive debatter. Når der er tale om folk der ”prøver” at diskutere et emne, er de fleste travlt optaget af at frembringe deres egne argumenter, og ignorerer modargumenterne.

Til sidst, inden vi vender tilbage til ideal vs. non-ideal theory debatten igen, vil vi blot udpege et par ekstra pointer om moderne panopticisme. Hvor vi som regel har brugt udtrykket panopticisme i forhold til hvorledes vi inducerer en form for overvågning over os selv, er det vigtigt lige at komme lidt yderligere ind på begrebet ala hvordan Foucault beskrev det, netop et som i stor grad også omhandlede magtforholdene: I det meste af vores diskussion har vi ikke taget meget højde for hvorledes det meste af den digitale overvågning der finder sted, skulle være et resultat af at agenterne der står bag vil have vi skal være klar over at denne overvågning finder sted, for på den måde at skære sig selv ud af ligningen, hvis Foucaults antagelser skulle være korrekte. Vi tror i stedet det er muligt at panopticisme i en eller anden grad er udnyttet bevidst i nogle af disse funktioner, bare med undtagelse af gennemsigtighedsprincippet, da vi ikke ligefrem lever i en verden hvor det kan siges at disciplin fungerer som Foucault gerne så det. Langt hen ad vejen, er mange af de konsekvenser vi i dag oplever af overvågningssamfundet, meget lign. Foucaults forestillinger, men agenterne, som udfører denne overvågning, kan ikke just siges at være gennemsigtige, når en verdens sensation ala NSA-sagen skal til for at vi bliver klar over præcist

hvad omfanget af digital overvågning kan være. Hvis nu det var tilfældet, at der i stedet var gennemsigthed til stede i denne kontekst, kunne der være tale om en mere optimal panopticisme, især hvis det var en vi på demokratisk vis kunne have rigtig indflydelse på hvordan fungerede.

Ideal vs. Non-ideal Theory i Overvågningstematikken

For at vende tilbage til udgangspunktet, vil vi her nær afslutningsvist, komme ind på vores introducerende teori, og denne gang med langt mere øje for overvågning, i en normativ kontekst. I vores afsnit om overvågningsetik, i vores cases, og i de andre sammenhænge og eksempler vi har diskuteret overvågning, kan det mærkes, som i meget andet politisk filosofi, at der enten eksisterer en mangel for forståelsen af denne debat, at der er en meget snæver forståelse for hvad ideal eller non-ideal teori skulle have med sagen at gøre, eller at denne debat er helt udeladt (hvilket den fordelagtigt kan være i nogle tilfælde). I mange tilfælde burde det være så simpelt som hurtigt at forklare hvilken af disse teorier ens politiske filosofi er tilhænger af, eller hvilken der er udgangspunktet: At filosofien eksempelvis omhandler et presserende problem som vi mangler løsninger på nu her, at filosofien gerne vil tage udgangspunkt i en mere ideel verden, og hvilke problemer der kan opstå der, eller at filosofien hører til et sted i midten, og tager forbehold til både ideal og non-ideal theory. I overvågningsetikken især, er det bemærkelsesværdigt at det meste af teorien på området er relativt ny, trækker tråde fra om muligt kun lidt ældre teori, eller decideret fra etablerede vidensområder, som er tilfældet ift. retfærdig krig traditionen her, og når det kommer til den sidstnævnte, kan det undre lidt at der ikke er mere fokus på hvorvidt teorien er ideal eller non-ideal.

For Macnish er overvågningsetikken øjensynligt presserende lige nu og her, og praktisk talt alt hvad han enten har fundet frem til eller konkluderet indenfor området, er ren non-ideal teori, der forholder sig til problemer som er lige nu, og som har brug for løsninger i samme omfang. Dette er ikke i sig selv nødvendigvis problematisk, men eftersom vi på en eller anden måde gerne skulle kunne nå frem til en form for optimal overvågningsetik, og ikke kun ift. hvordan vi diskuterer det, men også i anvendelsen af overvågning, så er vi nødsaget til mindst at have disse elementer med i betænkningen, og mindst nævne i hvad grad tænkningen er ideal eller non-ideal. F.eks. om de folk der udarbejder moderne overvågning, kan det betænkes at der findes meget ideelle versioner af verdenen, eller den form for adfærd de gerne vil se hos deres subjekter, og de

dermed beskæftiger sig i høj grad med en ideal teori derom. Om f.eks. lande som Kina kan det måske siges at være tilfældet: At de har et meget tilrettelagt ideal for verden, og deres subjekters adfærd deri, i sådan en grad at det netop er en eller anden form for ideal theory der har størst indflydelse på hvorvidt de udarbejder deres overvågnings- og dertilhørende systemer.

For at sige noget mere konkret om de tre udlæggelser af ideal vs. non-ideal theory vi selv formidlede tidligere, kan det siges om overvågning hvad de vigtigste ting at tage stilling til kunne være. De tre tilgange flyder måske lidt sammen i vores diskussion, men der skulle helst ikke være tvivl om hvorvidt der er tale om ideal eller non-ideal theory modsat hinanden. Ift. *full compliance* vs. *partial compliance*, kan det siges at der skal være to måder hvorudfra vi diskuterer overvågning: Hvor den første så vil omhandle hvordan vi skal agere i en verden med optimal overvågning, og hvor den anden så vil omhandle hvordan vi skal betragte overvågning i en mere optimal verden, hvor overvågning måske ikke er nødvendigt. I den første forestilling vil det være rimeligt at forvente af folk at vi accepterer mere nødvendige former for overvågning, mens der i den anden forestilling er en verden hvor overvågning er unødvendigt, og det vil være rimeligt at forvente protest mod fænomenet. Hvilken form for overvågning der eksisterer i en ideel verden, er svært at konkludere umiddelbart, men hvilken verden man gerne vil hen imod, ift. hvordan man enten tænker om eller anvender overvågning, burde altså veje mere.

For Valentini handlede det om at afklare hvad "rimelighed" betyder i en konkret situation, som afhænger af hvilke omstændigheder der i det hele taget er tale om. Det vil være svært for os at identificere en eller anden form for "*master principle*" ift. overvågning, da vi stort set altid ville have at gøre med situationer med *partial compliance*. Kriminelle der bryder loven kan jo eksempelvis aldrig være i "*full compliance*" med loven, da bruddet med loven netop er bruddet med "*full compliance*". Hvordan vi så definerer "rimelighed" i overvågning i denne udlægning, er altså umiddelbart det spørgsmål vi forsøger at besvare her. Vi synes, at det bedste bud på en teori, der er i stand til at identificere hvad rimelighed er, fra situation til situation, må være noget der i hvert fald minder om Macnish's overvågningsetik. Når han forsøger at definere hvornår en overvågningshandling er proportionel, så er han jo egentligt ved at kortlægge en non-ideal løsning på problemet med *partial compliance*. Dét er noget som f.eks. David Miller med hans "*master principles*" ikke formår at gøre. "Do your fair share, and no more than that.", "Do more than your fair share" eller "Do less than your fair share" ville ikke være fyldestgørende for at kunne kortlægge

handlingerne indenfor rammerne af *partial compliance*, og forsøger jo så egentligt at tale om en ideel løsning, i situationer hvor idealet stort set aldrig kan opfyldes. Vi mener ikke at vores verden er et sted hvor ideelle *full compliance* teorier nogensinde kan se en egentlig gang på jord, for hvis de skulle så skulle alle være i overensstemmelse med f.eks. loven. Derfor må non-ideal theory indeholde en langt mere nuanceret fortolkning af hvordan vi bør forstå overvågning, dets effekter, dets fordele og dets skader. Det gør det muligt faktisk at anvende overvågning, i vores uperfekte verden, modsat en utopisk ideel verden, hvor overvågning egentligt praktisk talt ikke burde være nødvendigt qua "*full compliance*"-tesen. Menneskets natur umuliggør praktisk talt idealet som andet end et pejlemærke.

Ift. *utopian vs. realistic theory* vinklen i ideal vs. non-ideal theory debatten, er der måske mere at sige her. Denne tilgang til politisk filosofi bærer som regel mere præg af at være en evaluativ opgave fremfor en normativ en af slagsen. Der kan trækkes tråde til det vi lige var inde på ift. *full compliance vs. partial compliance*, da vi mener at det vil være svært at gennemføre en utopisk teori uden at tage højde for faktuelle begrænsninger. Hvis vi alligevel følger tankegangen hos tænkere som G. A. Cohen, så kunne vi godt betragte retfærdighed som en form for tids-løs eller fakta-løs værdi. Vi mener at dette svarer lidt til at betragte retfærdighed som pejlemærke, i den forstand at det handler mindre om hvad vi bør gøre i den virkelige verden, men mere om hvad vi bør tænke om den virkelige verden. På denne måde bliver *utopian theory* til en målsætning for mennesket, som måske er praktisk uopnåeligt, men som stadig er værd at sigte efter, og dette er ikke en uvæsentlig pointe. Udelukkende at praktisere en form for *realistic theory*, uden at have nogen form for idealistisk mål i sigte, kunne jo ende med at lede mennesket mod apatiske forestillinger om verden og accepten af status quo. Hvis Nordkoreanere aldrig kunne håbe på en bedre fremtid, men altid bare fandt sig i en accept af de undertrykkende betingelser, så ville der jo aldrig ske noget i Nordkorea. I en Rawlsiansk forstand ville idealet i en realistisk teori altså ikke være noget hvor man skulle forestille sig en perfekt utopi, men snarere noget hvor man skulle identificere sit udgangspunkt og de nærliggende idealer. I Nordkoreanernes tilfælde kunne dette så være overblikket over den eksisterende undertrykkelse med håbet og måske kampen for et regimeskifte i landet.

I en overvågningskontekt kunne dette være idealet i ikke at udføre overvågning i en verden, hvor det simpelthen ikke er nødvendigt, men fordi vi lever i en verden af mennesker, er der

faktuelle begrænsninger i dette ideal. Dette kan eksemplificeres ved overvågning af pædofile på internettet, hvor langt størstedelen af mennesker ikke ser eller uploader børneporno, og som ikke vil have deres aktivitet på internettet overvåget. Men langt de fleste ville nok ikke protestere over at der holdes øje med pædofil adfærd, så selvom det ultimative ideal er at ingen overvågning bør finde sted, så lever vi ikke i en verden hvor det er unødvendigt, og dette lader de fleste alligevel til at acceptere. Den Rawlsianske udlægning af realistisk teori som noget der identificerer vores verden og nærliggende verdener, lader altså til at være tættest på den måde vores egentlige verden opererer, samtidigt med at det forsøger at identificere hvordan vores verden bør være, i en idealistisk forstand, uden at vores verden behøver at være idealistisk.

Ift. den tredje og sidste af de tilgange til ideal vs. non-ideal theory vi har beskæftiget os med; *end-state vs. transitional theory*, er der ligeligt meget at sige om overvågning. Her kan vi starte med at trække tråde til hvad vi nævnte indenfor *full compliance vs partial compliance* delen ovenfor: I hvilken grad ser vi overvågning finde sted i den ideelle verden, hvem står for det, og hvad er deres formål? Ligeledes kan vi trække tråde fra det vi lige diskuterede om *utopian vs. realistic theory*, om hvilke begrænsninger der gør sig gældende for udførelsen af normativ teori. Vi har allerede været inde på pointen flere gange, at idealet, om vi snakker overvågning, social retfærdighed, krig, osv., altid møder virkeligheden og den menneskelige natur som en form for begrænsning. Hvis vi vender tilbage til vores eksempel om overvågning af pædofil adfærd på internettet, så er der tale om et udsnit af mennesker som ikke formår at være i *full compliance* med loven, og som vi i en idealistisk forstand ikke ønsker skal være en del af den menneskelige matrix. Det giver næsten sig selv at en idealistisk verden ville være fri for pædofil adfærd, og de overgreb pædofile kunne finde på at udføre, men fordi de mennesker eksisterer og fordi der bliver ved med at blive født nye mennesker som bliver/er pædofile (den diskussion går vi ikke yderligere ind i), så kan forestillingen om en idealistisk verden uden pædofile aldrig være andet end et pejlemærke.

Hvorvidt det så ville være nødvendigt at konceptualisere den perfekte idealistiske verden før vi kunne begynde at trække verden i en bedre retning, ift. pædofili, er et interessant spørgsmål. En *end-state* teori som idealiserer et samfund uden pædofil adfærd kunne jo opnå sådan en verden på forskellige måder, og ville sikkert have lovgivning som sigtede efter at stoppe overgreb før de fandt sted. Men selv her forudsætter det en eller anden grad af overvågning af den slags adfærd, og hvis vi ønsker en *end-state* teori som også umuliggør brugen af overvågning, fordi vi ønsker

et rent tillidsbaseret samfund, så har vi mødt et utopisk paradoks her. Det ville måske i høj grad give mening at gøre som Valentini foreslår, og bevæge os mod en overlap af disse to øjensynligt modsigende tilgange, og overveje, som vi nu flere gange har nævnt, idealet som et pejlemærke og dermed altså de endelige handlinger i verden som reelt non-ideelle. Der vil uden tvivl gå nogle vigtige pointer fra overvågningsetikken tabt, hvis vi kun fokuserede på non-ideelle “her og nu”-løsninger. Men samtidigt lader vi til let at kunne fange os selv i idealistiske paradokser, når vi sætter idealerne sammen til en endelig *end-state* teori. Løsningen må altså være at tænke idealet som noget der er værd at sigte efter, og som indeholdende væsentlige overvejelser, men som i dets applikation i den virkelige verden bare ikke har de nødvendige forudsætninger til stede, for at kunne udleves fuldt ud, grundet menneskers evigt omvæltende natur.

Herfra kunne det være en interessant overvejelse om vi er i stand til at identificere en fremtid (eller bare verden), som ville udelukkes, hvis vi lavede tiltag med overvågning. Der ville uden tvivl være forskel på hvordan sådan en fremtidig verden ville påvirkes, alt efter hvilke grader af overvågning vi kunne iværksætte. Den optimale retfærdige fremtid er jo nok mindre umuliggjort ved den slags overvågning, som gør sig gældende i overvågningen af spildevandet på Bornholm, end den er i tilfældet med udbredelsen af overvågningsværktøj som Pegasus, men mellem dét eksisterer jo gråzonen. På nuværende tidspunkt kan vi i hvert fald sige, at proportionalitet nok spiller en væsentlig rolle ift. *transitional* teori. Hvis vi betragter de to øjensynligt modstridende positioner som forenelige i vores endelige perspektiv, så åbner dette for muligheden for at man kan sigte efter en ideel verden, lave de overvejelser der affødes af overvejelsen af idealet, men aplikere sådan en tese non-ideelt, så man som Amartya Sen er inde på, ikke kløjes i idealistiske paradokser eller aldrig kan rykke udviklingen videre fra en idealistisk stopklods.

Konklusion

Overvågning er i og for sig selv umiddelbart et etisk neutralt begreb, men vi forbeholder os sikre på at overvågning, i dets anvendelse i dag, i langt størstedelen af tilfældene, er uetisk applikeret. Deraf følger det selvfølgelig, at overvågning kan retfærdiggøres, men hvis overvågning skal bestå den prøve vi via bl.a. Macnish har opsat for at opnå status som retfærdiggjort, indenfor de normative rammer, som vi har redegjort for, analyseret og diskuteret, er majoriteten af moderne overvågningskonceptualiseringer og anvendelser i langt overvejende grad uetiske.

For at vende tilbage til vores problemformulering: Vi kan konkludere at overvågning nærmest selvfølgelig afføder negative effekter for mennesker. Specielt har vi i denne opgave med både det kinesiske sociale kreditsystem, og derefter Pegasus sagen, fokuseret på de afskrækkende og/eller adfærsændrende effekter der kan opstå, alt efter hvilken grad af skade på individet der er tale om, hvor invasiv metoden dertil er, til hvad ende den udføres, og hvordan dette kunne påvirke samfundet i en bredere forstand. Med vores sag om spildevandsovervågning, og andre eksempler, kan vi konkludere at overvågning er muligt at udføre på en neutral måde, eller ligefrem positiv måde, uden at det nødvendigvis influerer mennesker eller vores ageren på en negativ måde. Der er altså tale om tilfælde hvor overvågning ligefrem kan være nødvendigt for at sikre retfærdighed, men med vores tidligere konklusioner i mente, er der også tale om tilfælde hvor det kan gøre retfærdighed umuligt. Gradbøjningen af det etiske spørgsmål er altså essentielt for opfyldelsen af den slags retfærdighedskrav som Macnish ønsker at udsætte konceptet for, og vi følger ham til døren på den præmis, og anser proportionalitetsbegrebet som afgørende for hvornår, hvorfor, og hvem, der bør udføre overvågningshandlinger. På den præmis føler vi os ikke helt i stand til at konkludere om man kunne forstå overvågning som et udelukkende deskriptivt fænomen, da vi synes at der skal foretages for mange urealistiske/utopiske krumspring for at nå frem til sådan en konklusion. Alligevel er der noget at sige om de selvregulerende effekter som en optimal udgave af panopticisme kunne afføde. Men hvordan magtfordelingen skulle konstrueres, for at opnå det optimale, er langt fra hvor vi er i virkeligheden, og tilhører måske nærmere den skønlitterære verden af sci-fi. Men det er sjældent en dårlig idé at drømme, og forestille sig ideelle pejlemærker, som kan føre vores uperfekte verden videre mod noget vi alle kan betragte som optimalt, retfærdigt, og måske ligefrem godt.

Litteraturliste

- Ackerman, S. (2014). US tech giants knew of NSA data collection, agency's top lawyer insists. Senest tilgået 2 april 2022, fra <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/19/us-tech-giants-knew-nsa-data-collection-rajesh-de>
- Drinhausen, K., & Brussee, V. (2021). CHINA'S SOCIAL CREDIT SYSTEM IN 2021. Senest tilgået 10 september 2021, fra <https://merics.org/sites/default/files/2021-03/MERICS%20ChinaMonitor%2067%20Social%20Credit%20System%20final2.pdf>
- Bentham, J., & Lyhne, V. (2011). *Panoptikon - magtens øje* (1st ed.). Århus: Klim.
- Det Konservative folkeparti. (2016). *Nej til logning af internetaktivitet*. Senest tilgået fra <https://konservative.dk/2016/02/05/nej-til-logning-af-internetaktivitet/>
- Doyle, T. (2009). Privacy and perfect voyeurism. *Ethics And Information Technology*, 11(3), 181-189.
- Foucault, M. (1975). Discipline & Punish - Panopticism – Michel Foucault, Info. Senest tilgået 8 december 2021, fra <https://foucault.info/documents/foucault.disciplineAndPunish.panOpticism/>
- Foucault, M. (2008). "Panopticism" fra *Discipline & Punish: The Birth of the Prison* (1977). Senest tilgået 8 februar 2022, fra <https://muse.jhu.edu/article/252435>
- Ishøj kommune. (2021). Spildevandsprøver bliver lukket ned. Senest tilgået 3 november 2021, fra <https://ishoj.dk/aktuelt/nyheder/spildevandsprover-bliver-lukket-ned/>
- Jackson, P. (2001). *The Lord of The Rings: Fellowship of The Ring* [Film]. New Zealand: New Line Cinema.
- Kildegaard, K., & Dandanell, F. (2019). Mette Frederiksen bebuder massivt øget overvågning i kampen mod kriminelle: »Vores samfundsmodel er på spil«. Senest tilgået 28 november 2021, fra <https://www.berlingske.dk/politik/mette-frederiksen-bebuder-massivt-oeget-overvaagning-i-kampen-mod>
- Kirchgaessner, S., Lewis, P., Pegg, D., Cutler, S., Lakhani, N., & Safi, M. (2021). Revealed: leak uncovers global abuse of cyber-surveillance weapon. Senest tilgået 14 december 2021, fra <https://www.theguardian.com/world/2021/jul/18/revealed-leak-uncovers-global-abuse-of-cyber-surveillance-weapon-nso-group-pegasus>
- Kostka, G. (2019). What do people in China think about 'social credit' monitoring?. Senest tilgået 23 oktober 2021, fra <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/03/21/what-do-people-china-think-about-social-credit-monitoring/>
- Lakhani, N. (2021). Revealed: murdered journalist's number selected by Mexican NSO client. Senest tilgået 14 december 2021, fra <https://www.theguardian.com/news/2021/jul/18/revealed-murdered-journalist-number-selected-mexico-nso-client-cecilio-pineda-birto>
- Lynard, E. (2016). Før kæmpede han imod - nu skal Pape selv stå for nye regler om masseovervågning. Senest tilgået 28 november 2021, fra <https://nyheder.tv2.dk/samfund/2016-11-30-foer-kaempede-han-imod-nu-skal-pape-selv-staa-for-nye-regler-om-masseovervaagning>

- Mainz, J. (2021a). An Indirect Argument for the Access Theory of Privacy. Senest tilgået 15 december 2021, fra <https://link-springer-com.zorac.aub.aau.dk/article/10.1007/s11158-021-09521-4>
- Mainz, J. (2021b). *I KNOW WHAT YOU'LL DO NEXT SUMMER: INFORMATIONAL PRIVACY AND THE ETHICS OF DATA ANALYTICS* (Ph.D). Aalborg University.
- Mainz, J., & Uhrenfeldt, R. (2020). Too Much Info: Data Surveillance and Reasons to Favor the Control Account of the Right to Privacy. Senest tilgået 15 december 2021, fra <https://link.springer.com/article/10.1007/s11158-020-09473-1>
- Macnish, K. (2014). Just Surveillance? Towards a Normative Theory of Surveillance. *Surveillance & Society*, 12(1), 142-153.
- Macnish, K. (2015). An Eye for an Eye: Proportionality and Surveillance. *Ethical Theory And Moral Practice*, 18(3), 529-548.
- Macnish, K. (2016). Government Surveillance and Why Defining Privacy Matters in a Post-Snowden World. *Journal Of Applied Philosophy*, 35(2).
- Meta Platforms Inc. (2022). *Meta Reports Fourth Quarter and Full Year 2021 Results* (pp. 1-2). Meta Platforms Inc. Senest tilgået fra https://s21.q4cdn.com/399680738/files/doc_financials/2021/q4/FB-12.31.2021-Exhibit-99.1-Final.pdf
- Miller, D. (2011). *Taking up the Slack? Responsibility and Justice in Situations of Partial Compliance* (pp. 230 - 245). Oxford: Oxford University Press.
- Nolan, C. (2008). *The Dark Knight* [Film]. Hollywood: Warner Bros. Pictures.
- Nolan, J. (2020). *West World - Season 3* [TV-Serie]. Hollywood: HBO.
- NSO Group. (2021a). *Transparency and Responsibility Report 2021*. NSO Group. Senest tilgået fra <https://www.nso.group/wp-content/uploads/2021/06/ReportBooklet.pdf>
- NSO Group (2021b) *Response from NSO and governments*. Senest tilgået 14 december 2021, fra <https://www.theguardian.com/news/2021/jul/18/response-fra-nso-and-governments>
- Pegg, D., & Cutler, S. (2021). What is Pegasus spyware and how does it hack phones?. Senest tilgået 14 december 2021, fra <https://www.theguardian.com/news/2021/jul/18/what-is-pegasus-spyware-and-how-does-it-hack-phones>
- Regeringen. (2022). *Statsministerens tale til Folketingets åbning*. Senest tilgået fra <https://www.regeringen.dk/nyheder/2019/statsministerens-tale-til-folketingets-aabning/>
- Rongcheng Municipal Credit Assessment Standards - Translation. (2019). Senest tilgået 10 september 2021, fra <https://www.chinalawtranslate.com/en/rongcheng-municipal-personal-credit-appraisal-standards/#Table1>
- Rongcheng Municipal Measures on Personal Credit Rewards and Punishments - Translation. (2019). Senest tilgået 10 september 2021, fra <https://www.chinalawtranslate.com/en/rongcheng-personal-credit-reward-and-punishment-measures/>

- Rongcheng Municipal Measures on the Management of Members of Society's Credit Points and Credit Assessments - Translation. (2019). Senest tilgået 10 september 2021, fra <https://www.chinalawtranslate.com/en/rongcheng-society-members-credit-scoring-and-credit-appraisal-management-measures/>
- Rongcheng Municipal. (2019). *荣成市人民政府文件 - Rongcheng Municipal People's Government Documents*. Rongcheng Municipal. Senest tilgået 10 september 2021, fra <http://www.rongcheng.gov.cn/module/download/downfile.jsp?classid=-1&filename=1902151651185292977.pdf>
- Solon, O. (2018). How Europe's 'breakthrough' privacy law takes on Facebook and Google. Senest tilgået 12 februar 2022, fra <https://www.theguardian.com/technology/2018/apr/19/gdpr-facebook-google-amazon-data-privacy-regulation>
- SSI. (2021a). Covid-19-smitte skal overvåges via spildevand. Senest tilgået 25 september 2021, fra <https://www.ssi.dk/aktuelt/nyheder/2021/covid-19-smitte-skal-overvaeges-via-spildevand>
- SSI. (2021b). Resultater af den nationale spildevandsovervågning af SARS-CoV-2. Senest tilgået 30 september 2021, fra <https://files.ssi.dk/covid19/spildevand/ugeopgoerelse/spildevandsovervaagning-covid19-uge39-2021-sf73>
- Transparency International. (2021). *Corruption Perception Index 2021*. Transparency International. Senest tilgået fra https://images.transparencycdn.org/images/CPI2021_Report_EN-web.pdf
- Valentini, L. (2012). Ideal vs. Non-ideal Theory: A Conceptual Map. *Philosophy Compass*, 7(9), 654-664.
- Wang, K., & Song, W. (2022). Peng Shuai: How China censored a tennis star. Senest tilgået 27 marts 2022, fra <https://www.bbc.com/news/59338205>